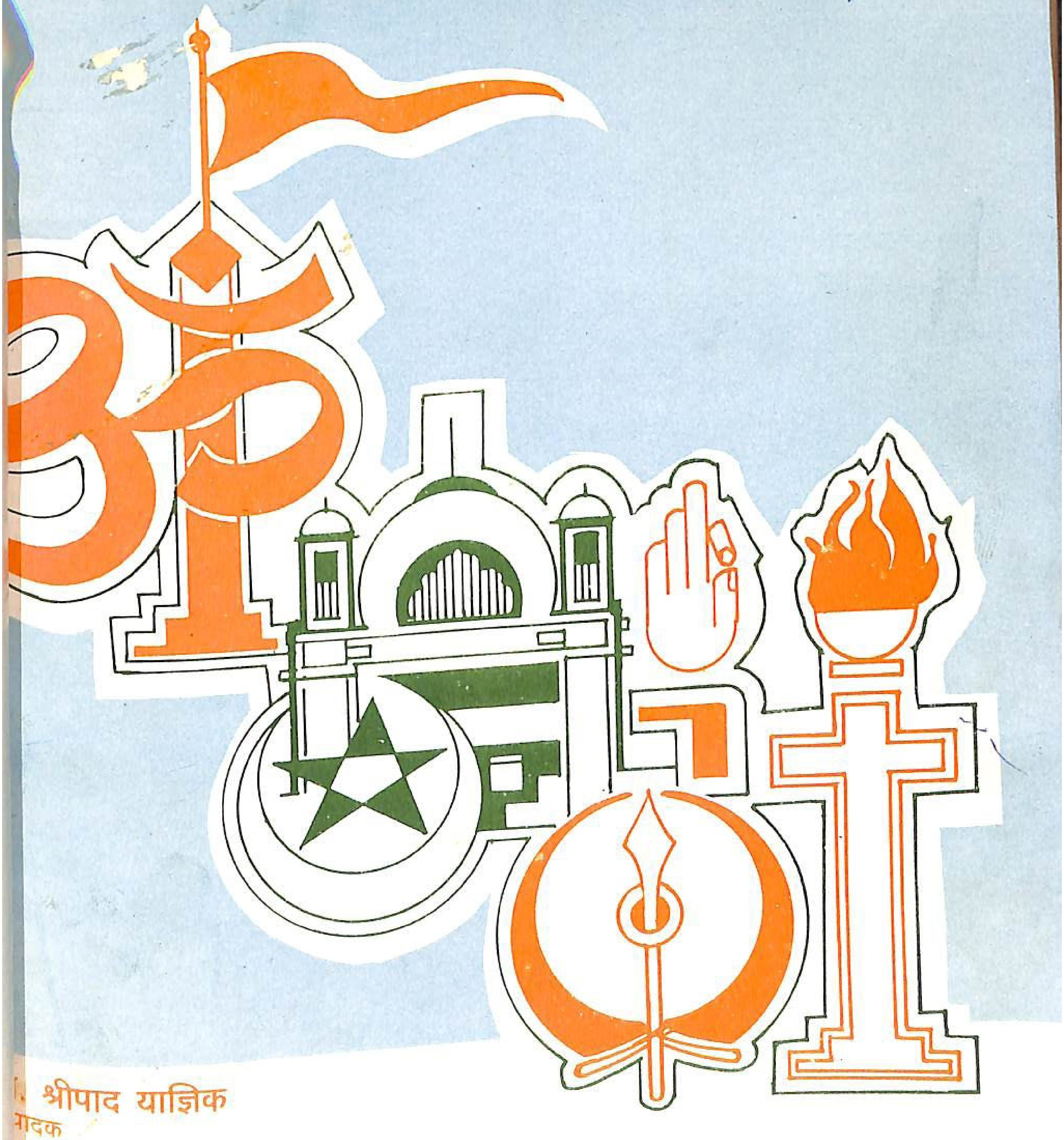

. श्रीपाद याज्ञिक
ादक

अजिंठा

नियतकालिक १९९२–९३

KNOWLEDGE IS POWER

अजिंठा

नियतकालिक

१९९२-९३

मुळजी जेठा महाविद्यालय, जळगांव

संपादक

प्रा. श्रीपाद याज्ञिक

विद्यार्थी प्रतिनिधी

अनिरुध्द सकळकळे

तुषार वाघुळदे

कु. विशाखा पाटील

संपादक मंडळ

प्राचार्य डी. एस. नेमाडे
उपप्राचार्य डी. एच. महाजन
उपप्राचार्य एम. के. येवले
उपप्राचार्य पी. एल. कोल्हे

प्रा. श्रीपाद याज्ञिक
प्रा. जी.टी. तळेले
प्रा. व्हि. ए. आसोदेकर
प्रा. के. एम. महाजन
प्रा. आयनले
प्रा. शामकांत कुळकर्णी

विद्यार्थी प्रतिनिधी
अनिरुध्द सकळकळे
तुषार वाघुळदे
कु. विशाखा पाटील

संपादकीय

सन १९९२-९३ चा अजिंठा आपल्या हातात देतांना मला अत्यानंद होत आहे.

परंतु हा आनंद निर्भेळ नाही, कारण सध्याची भारताची स्थिति अत्यंत चिंताजनक आहे. विविध क्षेत्रातील 'स्फोट' प्रत्येक भारतीयाच्या शरीराचे व मनाचे तुकडे तुकडे करीत आहेत. कुठेही करीत आहे. कुठेही आशेचा किरण दिसत नाही. बौध्दीकतेच्या नावाखाली नुसता बुध्दीभेद होत आहे. स्वत्व हरवलेल्या या देशाची अवस्था शोचनीय आहे! धनलोभापायी विचारी माणसं देशाला विकायला निघाली आहेत. बुध्दीमंत देवाला व धर्माला रिटायर करायच्या गोष्टी करीत आहेत. ज्या देशाने जगाला उपनिषदे गीताप्रणीत सर्वश्रेष्ठ तत्वज्ञान दिले, त्या देशात हिंसेचा कडेलोट झाला आहे! धर्माचा विचार म्हणजे कालचक्र उलटे फिरवणे असे च्यांना वाटते. पण चिरंतन मूल्यांना कुठे काळाचे बंधन असते का? आमच्या सर्वश्रेष्ठ धर्मालाच समाजाभिमुख करण्यात आमचे हित आहे. श्री. अरविंद घोष, स्वामी विवेकानंद यांचे विचार अभिमानाने आम्ही आचरणात आणायला हवेत. मानवी जीवन व सुखाचा शोध हे फक्त बुद्धीगम्य नाहीत चिरंतन मुल्याचा उगम हृदयात आहे व त्याचा परीपोष करण्याकडे आमचे दुर्लक्ष होत आहे. आर्कीमिडीज म्हणत असे की मला पृथ्वी बाहेर एक टेकू द्या. मी पृथ्वी गोल उचलून दाखवतो. त्याच शब्दांत आज तो म्हणाला असता की, मला एकच नितीमान माणूस द्या, या भारताचे उत्थान करुन दाखवतो.

या वर्षीचा हा अंक आमच्या महाविद्यालयाची सर्वांगिण प्रगतिचा आलेख आहे. आता महाविद्यालयाची घोडदौड सुवर्ण महोत्सवाच्या दिशेने सुरू आहे

अंकाचे अर्थपुर्ण मुखपृष्ठ कु. बोरसे (एम.ए.इंग्रजी) हिचे आहे. सर्वधर्माच्या प्रतीकांचा संगम दाखवितांनाच बोरसेने त्यांत अजिंठा ही अक्षरे पण बसविली आहेत.

हा अंक परिपूर्ण करण्यांस मला संपादक मंडळाची फार मदत झाली. तसेच प्राचार्य, उपप्राचार्य यांचे मार्गदर्शन मिळाले. मयुरेश प्रिंटर्स चे मॅनेजर व कर्मचारी यांचे सहकार्य लाभले या सगळ्यांचा मी फार फार ऋणी आहे.

अजिंठा संपादक

अनुक्रम

- मराठी विभाग
- संस्कृत विभाग
- हिन्दी विभाग
- इंग्रजी विभाग
- उर्दू विभाग
- महाविद्यालय वार्ता
- विविध पारितोषिके / शिष्यवृत्ती

– संपादक मंडळ –

डावीकडून बसलेले- प्रा. श्री.र. याज्ञिक, उपप्राचार्य- एम.के. येवले. प्राचार्य- डी.एस. नेमाडे, उपप्राचार्य- डी.एच. महाजन, उपप्राचार्य- पी.एल. कोल्हे डावीकडून उभे- अनिरुध्द सकळकळे, प्रा. के.एम. महाजन प्रा. आयनले, तुषार वाघुळदे, प्रा.जी.टी. तळेले, प्रा. व्ही.ए. आसोदेकर, प्रा. श्यामकांत कुळकर्णी, कु. विशाखा पाटील

प्रा.डॉ.ई.बी. माळी यांना पी.एच.डी. पदवी मिळाल्या बद्दल त्यांचा सत्कार करतांना संस्थेचे अध्यक्ष डॉ. अण्णासाहेब जी.डी. बेंडाळे

स्नेह संमेलन

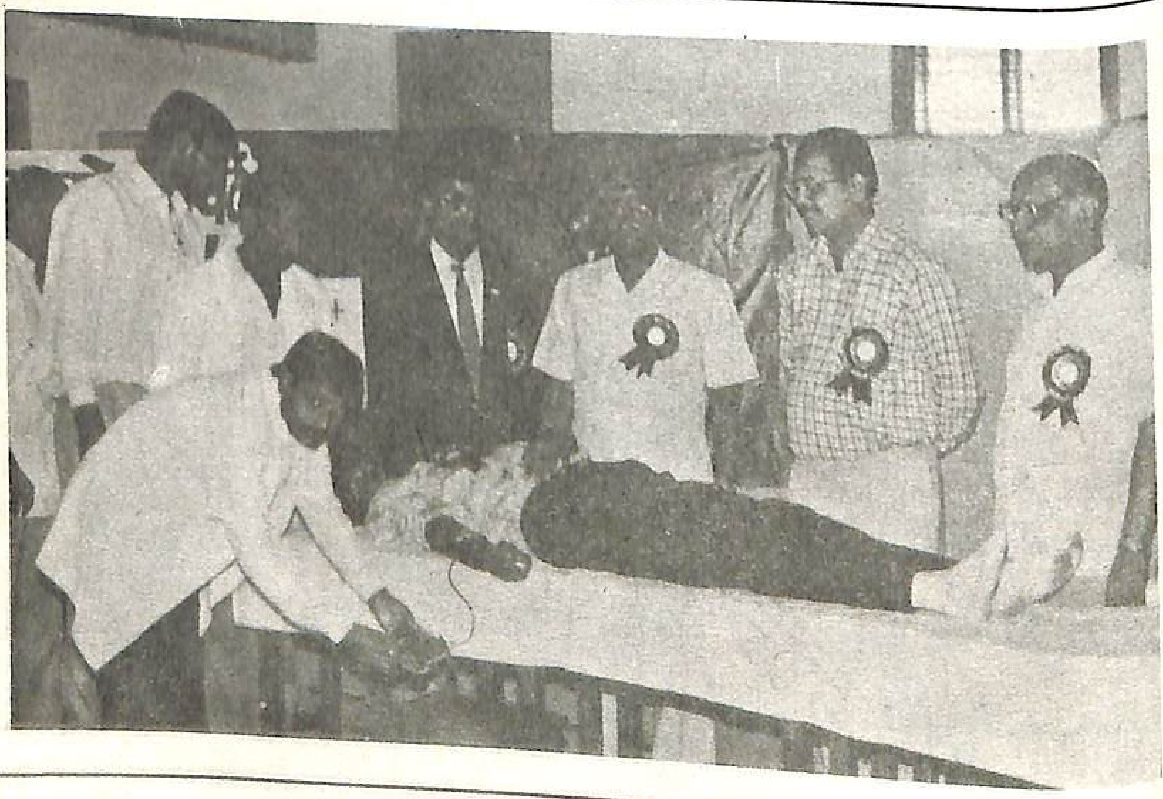

स्नेह संमेलन

स्नेह संमेलन

स्नेह संमेलन

कनिष्ठ महाविद्यालयात राष्ट्रीय युवा सप्ताहातील सांस्कृतिक कार्यक्रममाचे उद्घाटन करतांना प्राचार्य डी.एस. नेमाडे..

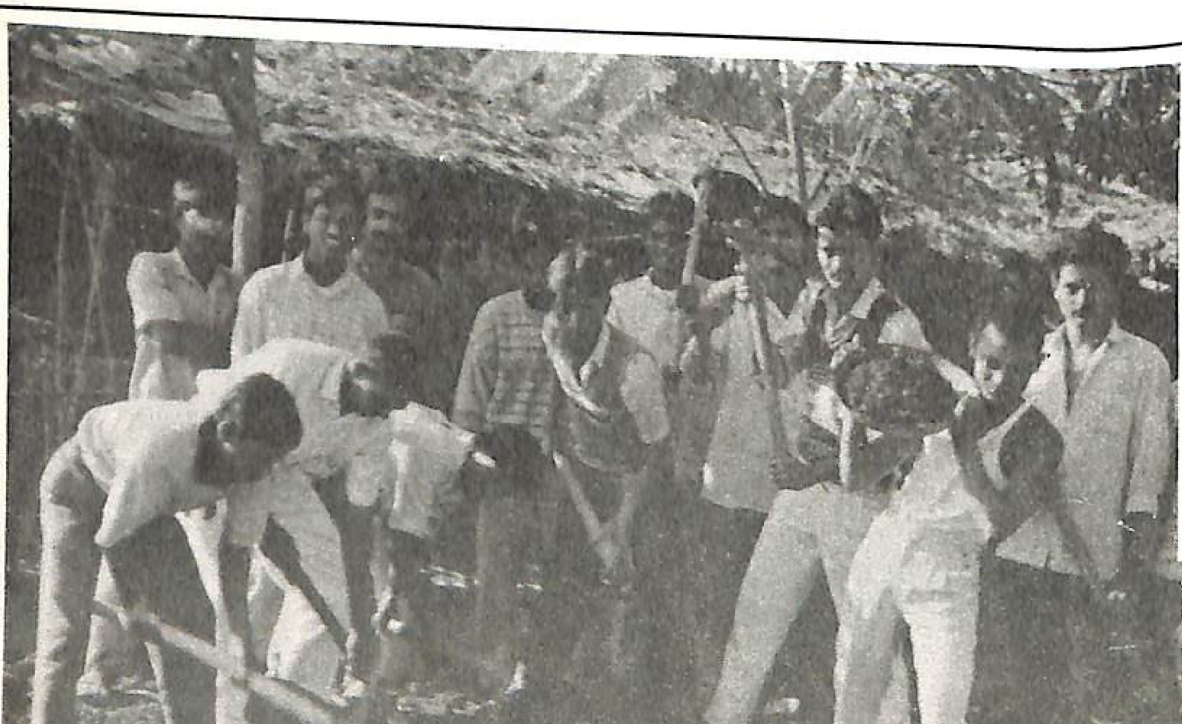

राष्ट्रीय सेवा योजना
हिवाळी शिबिर – कानसवाडे येथे श्रमदान करतांना

"शब्द"

नारायण के. पवार
एस.वाय. बी.ए.

शब्दसामर्थ्य ही सर्वात मोठी शक्ती आहे. शब्द म्हणजे मानवी व्यवहाराचे साधन. माणसाचं सौदर्य त्याच्या गुणात तसं भाषेचं सौदर्य शब्दात सामावलं आहे. शब्दांनी माणसं जोडली जातात. शब्द हेच ब्रह्म असं थोडक्यात म्हणता येईल.

शब्दांना आध्यात्मिक आणि जादुई शक्ती आहे. ज्या शब्दांनी मानवी मन बदलून जात. शब्द म्हणजे सर्व काही कारुण्य, वीरता, भावना, प्रतीबिंब, कल्पना, मूर्त, अमूर्त, तीव्रता, सौम्यता, सारांश आणि बरेच काही शब्दांशिवाय मनुष्य जगुच शकत नाही. शब्द म्हणजे जीवन शब्द म्हणजे प्राण. एखाद्याचे कौतुक किंवा हेटाळणी गौरव किंवा उपहास, खरं किंवा खोटं हे सार काही तो आपल्या शब्दांनीच मांडतो. साध्या सरळ शब्दात तो आपले म्हणणं मांडतो साध्या सरळ शब्दात लिहलेले लोकांच्या मनात चटकन प्रवेश करते. सारी भाषा शब्दांनीच बनली. शब्दाशिवाय जग म्हणजे निष्क्रिय देह.

शब्दाने मानवी पैलूंची ओळख करता येते तसेच तीव्रता दाखविता येते. शब्दाने आनंद निर्माण करता येतो आणि शब्दाने दुःखही निर्माण करता येते. शब्दाने धर्मयुध्द पेटविली जातात आणि शांतही केले जातात. शब्दाने सारं काही सांगितल जातं ध चा मा हे ऐतिहासिक सत्य शब्द सामर्थ्याचे उदाहरण आहे.

शारिरीक शक्तीपेक्षा शब्दशक्ती केव्हाही श्रेष्ठ आहे. जन्माला येणारे मूल जसे हळूहळू वाढते तसे मनुष्य आपल्या जीवनातही हळूहळू शब्दसंग्रह वाढवितो. भारतीय जीवन हे अध्यात्मिक बाजूंनी भरलेले आहे. शक्ती, अर्थ, ज्ञान असे अनेक पैलू आहेत. त्याच ज्ञानाला विशेष महत्व आहे. सरस्वतीचा पूजक या जगात कधीही अपयशी ठरला नाही. राजाचा स्तुती कारणारा भाट असो किंवा शायरी लिहीणारा शायर, कविता लिहीणारा कवी असो किंवा ग्रंथ लिहीणारा ग्रंथकार असो. शब्द सामर्थ्य हे भयंकर शास्त्र आहे. एका शब्दाने मूल्य जोपासले जाते आणि एकाच शब्दानेच अवमूल्यन करता येते. म्हणून शब्द हे माणसाची शक्ती आहे. याच शब्दसामर्थ्याच्या जोरावर राम जोशींनी राज किताब मिळविला. कालीदास महाकवी झाला. शेक्सपिअर साहित्य सम्राट झाला. भाषा कोणतीही असो त्यातील शब्द सामर्थ्य हे प्रचंड असते. या भीम शक्तीपुढे सारेच निष्प्रभ ठरले आहेत.

जीवनात निरक्षर राहणे म्हणजे भयंकर यातनामय जीवन जगणे होय. डोळे असून आंधळे असल्यासारखे आहे. शरीर असून अपंग असल्यासारखे आहे. शस्त्रधारी पेक्षा लेखणीधारी स्वतंत्र विचारवंत नेहमीच श्रेष्ठ असतो. लेखणी आणि वाणी या शिवाय दुसरे शस्त्र नसलेले लो.टिळक आणि म.गांधी यांनी बलाढ्य समजले जाणाऱ्या ब्रिटिश साम्राज्याला भयानक हादरे दिलेत. गांधीजींनी दिलेला ''करा किंवा मरा'' हा मंत्र म्हणजे संपूर्ण भारतीयांचा प्राण होता. या दोन शब्दांच्या सामर्थ्यावरच भारत स्वतंत्र झाला. शब्द हे मंत्रासारखी जादू करतात आणि लोक काहीही करायला तयार होतात. सर्वस्वाचा त्याग करतात. म्हणून मला वाटते की टिळक आणि गांधी युग म्हणजे शब्दयुग होय.

ज्या शब्दाच्या प्रभावामुळे माणसाची अस्मिता जागविली जाते आणि ते शब्द त्याचे सर्वस्व बनते सारं जीवनाचे ध्येय एकाच शब्दामुळे तयार होते. जीवनाचे विविध पैलू निर्माण होतात. पाश्चिमात्य विचारवंत वॉल्ट व्हिटमन यांनी शब्दाचे सामर्थ्य पुढील शब्दातून व्यक्त केले आहे. "All Words Are Spiritual Nothing is

more Spiritual than words."

शब्दाचे सामर्थ्य हे अत्यंत प्रभावी आणि तीक्ष्ण असते त्या संदर्भात जे व्हेट्रीस म्हणतात, "To SNOW THE NAME OF THING INFACT IS TO HOLD THEM IN ONE'S POWER. THE KNOWLDGE OF WORD IS THERE FORE MARK OF POWER."

शाब्दिक शहाणपण हे फार मोठे भांडवल आहे. वरवर जरी आपण शब्दांची काटकसर करीत असलो तरी त्यांचा प्रभाव दबत नाही. म्हणून केशवसूत म्हणतात,

''परि एक एक जो शब्द नवा तू शिकवी,
शक्ती तयाची उघविल सर्व जगाशी''

म्हणूनच शब्दाच्या जोरावर मैदाने जिंकणारे साहित्य सम्राट फारच कमी आढळतात. शब्दांच्या भावना आणि अर्थ हे खूप त्रासिक काम आहे. शब्दाचा वापर योग्य केला तर योग्य वातावरण आणि अयोग्य वापर केला तर क्रांती निर्माण होते. शब्द हे तोलून मोजून वापरावे लागतात. शब्दांनाही वजन असते. किमत असते. शब्दांच्या भावना ह्या अतिशय व्यापक असतात. शब्द माणसाच्या पंचेंद्रिय शक्तीतून रंग, रुप, गंध, स्पर्श आणि चव अशा विविध संवेदना चेतवतात.

शब्द सुंदर वस्तु आहेत. गुढवादी सुत्रे आहेत. प्रभाव आणि शक्ती यांचा योग्य नेतृत्वाचा राजमार्ग शब्द तयार करतात. व्हिक्टर ह्युगो शब्दांच्या बाबतीत म्हणतो, "WORD IS THE VERB AND VERB IS GOD."शब्दांची दुनिया काही औरच असते. सॅम्युअल जॉन्सन शब्दांची व्याख्या करतांना म्हणतात, "WORDS ARE THE DAUGHTER OF EARTH AND THINGS ARE SON OF HEAVEN." शब्द तलवारी पेक्षा श्रेष्ठ असतात. तलवारीचा शारिरीक घाव काही दिवसानंतर भरुन येतो. पण शब्दांचा घाव मात्र कधीही भरुन येत नाही तो माणसाच्या मनात नेहमीच बोचत असतो. शब्दाच्या आघातांनी माणसाचं जीवन नकोसं होऊन जाते.

सत्यम् शिवम् सुंदरम् या एकाच वाक्यात शब्दांची महानता सामावली आहे. शब्दाचा अभ्यास प्रत्येकाला जमतोच असे नाही. शब्दांनी सौदर्य वाढविता येते आणि किळसही निर्माण करता येते. शब्दांनी जीवनाचे सर्वश्रेष्ठ तत्वज्ञान सांगता येते, आणि माणसाला हिंस्त्र सुध्दा बनविता येते. शरण कुमार लिंबाळे आपल्या कवितेत म्हणतात,

''माझ्या शब्दांनो
जे मूकपणे जुलूम सहंत असतील
त्यांच्या ओठात प्रलयाची आग व्हा
जे निमूटपणे गुलामीत जगत असतील
त्यांच्या रक्तपेशीत सुरुंगा सारखे पेटत रहा.''

शब्दाने क्रांती कशी होते. अरुण कांबळे आपल्या ''शब्द'' कवितेत म्हणतात,

साता समिंद्राच्या पल्याडला माझा शब्द
शब्द नाहीच तो
लह लहणारा जळजळीत लाव्हा
जर उच्चारलाच नाही तो
तर त्वचेला फुटतील शब्दांचे घुमारे.''

जगातील सर्वच वाङमयात शब्दांनी आपले स्थान व महानता सिध्द केली आहे. म्हणजेच शब्द हा साहित्याचा आत्मा आहे. ''जे आपल्यातील जवळचे नाते आणि स्वतंत्र वृत्ती दाखविते ती सुंदर वस्तु म्हणजे शब्द होय. चुकीच्या शब्दामुळे अनेकदा गोंधळ निर्माण होतो. म्हणूनच शब्द वापरतांना जपून वापरा कोणावरही त्याचा विपरीत परिणाम होणार नाही याची काळजी घ्या. त्यासाठी गोधे नावाचा विचारवंत सल्ला देतांना म्हणतो, "TO WORDS HOLD FAST THEN THE SUFEST GATE SECURELY PASSED YOU WILL REACH THE HOLLS OF CERTAINLY AT LAST."

शब्दांचे वर्णन करता करता अनेक पुस्तके लिहीली जातील. शब्दांचे सौदर्य अवर्णनीय आहे. आणि म्हणूनच जगातील अनेक चांगल्या गोष्टी लक्षात राहतात ते त्यांच्या वर्णनामुळे कारण वर्णनात असतात अमुल्य शब्द म्हणूनच मराठी लोकांना ज्ञानेश्वरी तर हिंदी भाविकांना

प्रेमचंद आणि रामचरित मानस आवडते. इंग्रजी येणाऱ्यांना शेक्सपिअर, हॅमींग्टन, किट्रस् आवडतात. संस्कृत येणाऱ्यांना कालीदास, बाणभट्ट, भास आवडतात. उर्दू येणाऱ्यांना मिर्झागालिब आवडतात. बालकांना साने गुरुजींचे शब्द भारावून टाकतात. विद्यार्थ्यांना गुरुजनांचे शब्द मोहित करतात तर त्यांचेच काही शब्द पारवलीचे शब्द बनतात. प्रत्येक भाषतील लोकांनी केलेले लिखाण हे त्यांच्या शब्द प्रभावामुळेच लोकांच्या मनात घर करुन राहते शब्द ही जादूनगरी आहे.

एक अनामी कवि शब्दांच्या सौंदर्य आणि प्रेमळ पणाचे जादूई वर्णन करतांना म्हणतो.

GOD WOVE A WEB OF LOVE-LINES
OF CLOUDS AND STARS AND BIRDS
BUT MADE NOT ANYTHING AT ALL
SO BEAUTIFUL AS WORDS.

• • •

सासरवाडी गीत आयराणी

मी गयथुना गयथुना सासरवाडी ।
तढली गंमत गंमत ऐकाना थोडी ॥धृ॥
तथाई ऊना मना सासरा दौडी दुवडी ।
मले देखताच देखताच राम राम ठोकी ॥१॥

तथाई ऊनी मनी सासु दौडी दुवडी।
मले देखताच दखताच पदर ओढी॥२॥

तथाई उना मना साला दौडी दुवडी ।
मले देखताच देखताच कोंबडा घसडी ॥३॥

तथाई उनी पिंट्यानी माय दौडी दुवडी।
मले देखताच देखताच बॅस्केट भरी॥४॥
मी गयथुना गयथुना सासरवाडी।
तढली गंमत गंमत ऐकाना थोडी ॥

चौधरी नवल.टी.
एफ.वाय.बी.ए.

आई का गेलीस सोडुनी

आई का गेलीस सोडुनी
या स्वार्थी जगात मला...
कसे तुला नाही कळले
कोण चालणे शिकवील आपल्या मुलाला...
जगाने या नाही शिकवीले
चालणे बरोबर...
घेतला प्रत्येकाने आपआपला
स्वार्थ साधुन बरोबर...
चुकलो नसतो मी वाटा
का सोडुनी गेलीस तू मला...
तुझ्याविना त्या सापडणे
कठीण वाटते मला...
करावा हट्ट मी
कोणाजवळ...
पोहचणार नाही आवाज
माझा तुझ्याजवळ...
जातांना एक भूक देऊन
गेलीस तु प्रेमाची...
भागवुन घ्यावी लागते इकडुन-तिकडुन
तुझ्या प्रेमाची...
आठवणीत तुझ्या
कंठ येतो माझा दाटुनी...
डोळे जातात अश्रुंनी
भरुनी...
अश्रु घ्यावे लागतात
लोकांच्या नकळत टिपुनी...
दाटलेल्या स्वरात मी तुला विचारतो
आई का गेलीस सोडुनी
आई का गेलीस सोडुनी.

विजय श्रावण शिरसाठ.
१२ वी कला.

केतूवरुन आलेली पत्रें

वंदना प. शिंदे
तृतीय वर्ष (पदार्थ विज्ञान)

केतुग्रहस्थ जीवाशी जडलेल्या एका पार्थिवाच्या पत्रमैत्रीची कथा

१) केतुग्रह

१ जाने. २४९५

प्रिय पृथ्वीनिवासी मानवी मित्रा,

आंतरग्रहगोल पत्रव्यवहार संघामार्फत जेव्हा प्रथम तुझे पत्र मिळाले, तेव्हा ते तसेच ठेवून द्यावे, असे पहिल्यांदा मला वाटले. माझ्यासारख्या दूरस्थ ग्रहगोलावर तुरुंगात राहणाऱ्या गृहस्थाला साहजिकच असेच वाटणार. परंतु कंटाळवाण्या आयुष्यात नवीन विशेष काहीतरी घडावे; ह्या उद्देशाने मी तुला उत्तर देण्यास तयार झालो. तुझ्या पत्रातले पृथ्वीचे वर्णन मला आकर्षक वाटले. त्यामुळेच मला तुझ्या पृथ्वीकडे आकृष्ट केले. त्यासंबंधी एक सुचनाही तुला करावी म्हणतो, परंतु आताच नको. अधिक परिचय झाल्यानंतर पाहू !

मी हे पत्र कशावर लिहलेले आहे. ते तुझ्या लक्षात आले का ? हा एक अत्यंत पातळ संवेदनशील धातूचा लवचिक पत्रा असून त्यावर टंगस्टनच्या बारिक पेन्सिलीने तीव्र आम्लात बुडवून लिहिले, नव्हे कोरले आहे. काही पत्राचे नमुनेदेखील पाठवित आहे. तुला खरोखरीच माझ्याशी मैत्री जोडायची असेल तर ते उपयोगात येतील. माझ्या ग्रहाविषयीचे तुम्हा लोकांचे अंदाज अगदी अचूकच आहे परंतु ते तुम्ही पडताळून पहा. येथील उष्णतामान २५०-२६० सेंटिग्रेट अंशाइतके आहे. अर्थातच तुम्हा पार्थिवांना या ग्रहावर जीवन अशक्य असले पाहिजे, हे वाटणे साहजिकच आहे पण मित्रा, आम्ही 'उद्जन-कर्बघटित' जीव नव्होत. म्हणूनच प्रखर उष्णतमान आम्हाला चांगलेच मानवते. बोटेच नव्हे एव्हाना संपूर्ण शरीरच प्रचंड उष्ण असल्याने तुझे कागदावरील पत्र मी स्पर्श करताच जळू लागेल, अशी भीती वाटते.

वस्तुस्थिती अशी आहे की, मी येथील एक शास्त्रज्ञ, पण कारावासात असलो तरी सर्व शास्त्रीय प्रयोग करण्याची मुभा मला आहे. म्हणूनच इतर ग्रहांवरील 'जीवन' अस्तित्वांशी मी दळणवळण जोडण्याचा प्रयत्न करतो. त्यातलाच हा एक प्रयत्न. दिक्‌लहरींचे नियमन करुन त्या यंत्रणेच्या आधारे तुझे पत्र मी येथील शीतग्रहाच्या साहाय्याने वाचू शकलो. तुझ्या भाषालिपीचेही माझ्या भाषेत रुपांतर करु शकतो. ते केवळ पुढारलेल्या संगणकशास्त्रामुळेच.

असाच पत्रव्यवहार चालू ठेवलास तर माझ्या नीरस आयुष्यात आनंदी क्षण निर्माण होतील, यात शंकाच नाही.

तुझा विश्वासू मित्र

केतन.

२) केतुग्रह

१५ जाने. २४९५

प्रिय मानवी मित्रा,

माझ्या पत्राला लागलिच तुझे उत्तर आले, म्हणून खूपच आनंद झाला. तुझ्या साऱ्या शंकाकुशंकाचे मी या पत्रात निरसन करणार आहे.

प्रंचड उष्णतामानात राहणाऱ्या आम्हा जीवांना पृथ्वीवरील जीवन जगणे अवघड जाईल, हा तुझा अंदाज खोटा नव्हे ! परंतु ते अशक्यही नाही. मी कारागृहात कसा ? ही जिज्ञासा होणे साहजिकच नाही का ? येथील जनतेच्या सुरक्षिततेला बाध येईल असे निर्बंध-बाह्य प्रयोग मी केले. उदाहणार्थ - मी माझे त्वचानिहित तापमान (Surface temp) ७० सें. अंशापर्यंत खाली उतरवले. व भोवतालची विद्युतविकीरक चक्रवेळा (Radio active cycle time) कमी केली, त्यामुळे माणसामाणसातील नेहमीचे जे शक्तिसंक्रमण चालू होते त्याचा तोल बिघडल्यामुळे, मला येथील न्यायालयाने फक्त ३० वर्षे कारावास दिला. मित्रा, हे शरीर येथेच ठेवून विश्वाची सफर करावी असा सुखद विचार येतो- पण जाऊदे.

आम्ही जीव तुम्हाहून कोणी विशेष श्रेष्ठ प्राणी आहोत अशातला भाग नाही. तुम्हा पार्थिवांच्या ठिकाणी नसलेले काही विशेष गुण आम्हाजवळ आहे ? एवढे मात्र नक्की ! आमचे आयुष्य दिर्घकालीन, शरीर अतिशय मजबूत टिकाऊ द्रव्यापासून बनलेले, त्या द्रव्याचा अणुभारांक ५२.९ आहे. अत्युष्ण तापमानांतही काम करण्याची क्षमता असल्याने अंतरिक्षातील शक्तीचे नियंत्रण आम्ही करण्यात यश मिळविले आहे. तसेच आम्ही अतिशय तेजोद्‌गारी (Radio-active) असल्याने आमची मैत्री सहसा कोणासही नको असते. सबंध विश्वातील एकमेव 'किरणोत्सारी जात' ही फक्त आमचीच. म्हणूनच एकटे पडतो. असे वाटते शरीर सुध्दा सोडून निसटता आले तर !

खूप परिश्रमपूर्वक संशोधन करुन 'व्यक्तित्वाची अदलाबदल' हे मला शक्य झाले आहे. त्यासाठी आवश्यक आहे उभयतांची छायाचित्रे (जी आपण यापूर्वी परस्परांना दिलेली आहे) शरीराची, मनाची व विचारांची हवी असतात, ती सर्वस्वी यांत्रिक साधनांनी मिळविता येतात. 'पूर्ण' छायाचित्रे म्हणजे प्रत्येक कंप आंदोलनही नोंदले पाहिजे. (Vibration & Oscilations) माझ्या विशिष्ट संस्कारित प्लेटमध्ये ते सामर्थ्य आहे. परस्परांची छायाचित्रे परस्परांच्या 'संनिध' असणे प्रयोगाची दुसरी अवस्था. म्हणूनच मित्रा, माझ्याजवळील तुझ्या छायाचित्रांचे मी दिक्‌लहरीचे दळवळण यापूर्वीच जोडून दिले आहे. त्यायोगे दोघांच्या शरीरातील व्यक्तित्व अदलाबदलीत दडपून जावून त्याऐवजी छायाचित्रातील व्यक्तित्व तेथे प्रविष्ट होईल. तू माझ्या शरीरात प्रवेशतांना पृथ्वीवरील संपुर्ण स्मृति घेऊन येशील. मी सुध्दा या ग्रहावरील माझ्या जीवनस्मृति बरोबर घेऊन पृथ्वीवरील तुझ्या शरीरात प्रविष्ट होईल. अर्थातच तुझ्या स्मृतीचे किंचितसे ज्ञान मी तुझ्या शरीरात असेल तोवर माझ्या दिमतीस राहील तसेच माझ्या स्मृतींचेही !

मला पुन्हा पृथ्वीचा कंटाळा आला की मी कोणाशी तरी तुझ्या शरीराची देवाण घेवाण करेल. ३० वर्षानंतर मी माझे शरीर तुझ्याकडून ताब्यात घेईल पण तुला मात्र तुझे मूळ शरीर न मिळता मी जे शरीर त्यावेळी घेतले असेल, ते तुला मिळेल. पण आपणा दोघांना ही योजना उत्तम आहे. असे मला वाटते. कारण तू समजातीयांपेक्षा दिर्घकाळ जगशील, तुला एक अनुभव मिळेल. ही अदलाबदल मला अधिक लाभदायक आहे. हे मी मान्य करतो - पण आता खुलासे पुरेत. कारण या क्षणी हे पत्र खरे म्हणजे मीच वाचू लागण्याच्या बेतात असेल. तू नव्हेस ! अच्छा अधूनमधून मी तुला पृथ्वीवरील माझ्या सफरीचे वृत्त कळवित जाईल.

तुझा मित्र **केतन.**

३) केतुग्रह
१ फेबु. २४९५

प्रिय विश्वासघातकी मित्रा,

तूच ह्या खेळाचा निकाल लावलास हे बरे झाले ! तुला वाल्याप्रमाणे मी फसलेलो नाही, कारण तू पाठवलेली छायाचित्राची संस्कारित प्लेट मी माझ्या पृथ्वीवरील संशोधकांकडे दिली होती. त्यांनी तिचे पृथक्करण (Analysis) करुन तूझा डाव त्याचवेळी ओळखून घेतला होता. परंतु मीच तुला अंधार ठेवून तुझा डाव पूर्णत: नव्हे अपूर्णत: खेळू दिला.

तेव्हा मला आता फारशी सहानुभूती नाही हे सांगणेच नको ! पृथ्वी जिंकण्याची तुझी मनिषा मुळीच कदापि सफल होणार नाही, तुझ्या राक्षसी महत्वाकांक्षेमुळे तू केवळ आम्हा पृथ्वीवासियांच्याच नव्हे तर तुझ्या ग्रहदोस्तांशीही वैर पत्करले आहेस. तुझ्या लक्षात आले असेलच की, तू ज्या माझ्या पार्थिवाच्या शरीरात प्रवेश केलास ते जन्मत:च पंगु आहे व त्याला हृदयविकारांचे झटके वारंवार येतात. ते जास्त काळ जगण्याची आशा नाही. मी मात्र नव्या ग्रहमोलावर पूर्णत: आनंदी आहे. आता तुझ्याच नावाने माझी सही ठोकण्यात मला कमालीचा हर्ष होत आहेस. शेवटी एकवार तुला नवजीवनासाठी हार्दिक शुभेच्छा

तुझा पत्रमित्र
केतन

"अनिवार ओढ"

मनी तुझी प्रतिमा
ओठी तुझीच गाणी
बावरलेल्या रात्री
फक्त तुझ्याच आठवणी

हळवा श्वास, हळवे क्षण
हळवी भावना, हळवे प्रेम
गोंजारलेल्या सुंदर समयी
अंतरी अनामीक खळबळ.

तुझी सागरापरि प्रिती
त्यात तुझ्या निखळ नयनांचे मोती
वेचू परि किती किती?
आजन्म हा लोटला
कुंठीत झाली मती.

तुझी मंजूळ किणकिण
माझी अनिवार ओढ
जीवनभर मी ऊभाच आहे
तुझ्याच वाटेवर.

उमेश कुमावत.
तृतीय वर्ष (रसायन)

आठवणी

तुझ्या आठवणी नेहमी
पावलं न वाजविता येतात
आणि जातांना माझ्या मनाला
नेहमी झोंबूनी जातात

तुझी जाणीव झाली तेव्हा
तुला खुपसं सांगायच होतं
तु खुपसं दिल तरी
आणखी मागायचं होतं

तु दिलेले ते क्षणं
किती... अपरिचित होते
काहीतरी वेगळचं मी
मनात धरीत होते

तुझ आणि माझ असणं
किती... छान आहे नाहीतर
ही पृथ्वी... म्हणजे
नुसतचं...माणसाचं रानं आहे.

तुषार आर.वाघुळदे
द्वितीय वर्ष वाणिज्य.

टमाट्याचे प्रेमपत्र (वात्रटिका)

प्रिय हिरवी मिरची
हिस,

आपण कालसंध्याकाळी ज्याठिकाणी गप्पागोष्टी केल्या त्याठिकाणीच माझे काका श्रीयूत बटाटे हे बसले होते. घरी आल्यावर त्यांनी मला खडसावले आणि सांगितले की ''बेट्या त्या वात्रट कारटीला कशाकरता भेटतोस?'' मी मात्र काकांच्या बोलण्याला मानेनेच उत्तर देत होतो. पण काही वेळाने काका थंड झाल्यायर मी तुझ्याविषयी त्यांना खूप तेल, तिखट मिठ लावून सांगितले तेव्हा कुठे त्यांनी माझा पिछा सोडला.

माझा एक लंगोटी मित्र चिरंजीव दुधी भोपळे हा कालच माझ्याकडे आला. लहानपणाच्या लंगोटी मित्र असल्यामुळे त्याला खुप फिरवायचे आहे. म्हणून कदाचित मी तुला आज भेटू शकणार नाही. वाईट वाटून घेवू नकोस ? कोणत्याही परिस्थितीत आपली भेट उद्या होईलच. या वर्षाच्या दिपवाळीच्या सुटीत मी, माझी आत्या सौ. मेथी यांच्याकडे फिरायला जाणार आहे. तुला सोडून जावेसे वाटत नाही. पण काय करणार घरची सर्व मंडळी मला सोबत घेवून जाणार आहेत. मी त्यांना एकटाच राहीन असे सांगितले पण उगाच कुणाशी भांडण करशील म्हणून ते मला इथे ठेवायला तयार नाहीत. सुटी संपताच मी तुला भेटायला येईनच.

एकदोन दिवसाअगोदर तुझी मैत्रीण कु. भेंडी ही आमच्याकडे येवून गेली आणि तिने आपल्या दोघांबद्दल आईबाबांना खुप सांगितले. पण आईकडून प्रतिसाद मिळत आहे मात्र माझे बाबा श्री गिलके हे माझ्याशी व्यवस्थित वागत नाही. माझ्या वडिलांना कदाचित आपलं हे प्रेम प्रकरण आवडत नसावं. माझी ताई कु. कोबी हिने मला तुझ्या विषयी भरपूर काही सांगितले पण तिच्या बोलण्यावर माझा विश्वासच बसत नाही. कारण तुझ्या त्या प्रेमळ स्वभावाशी कदाचित माझा शांत स्वभाव जुळत असावा.

तुझा आणि माझा निर्णय एकच असेल तर आपल्या प्रेमामध्ये कुणीही तेल टाकण्याचा प्रयत्न केला तर आपण त्यावर पाणी, लसन, जीरे वगैरे टाकून विझवू शकू अशी मला खात्री आहे. उद्या संध्याकाळी तू मला 'कडूकार्ले' या सी.टी बसस्थानकाच्या मागच्या बाजूस असलेल्या स्वर्गिय मुळे यांच्या बागेत भेट. लिहीण्यासारखे भरपूर आहे. पण येथे लिहू शकत नाही म्हणून हे पत्र इथेच संपवित आहे.

तुझा आणि तुझाच
टमाटा

''आधुनिक म्हणी''

१) ग्रज्युएट झाला भिकेला लागला.
२) आधी अभ्यासाचा कंटाळा त्यात ''सिबाका'' चा घोटाळा.
३) परीक्षा गृहातून सुटला नि सिनेमागृहात जाऊन बसला.
४) पडत्या पिक्चरला गाण्याचा आधार.
५) अभ्यास तासभर, बल्ब जळतो रातभर.
६) वरून हिरो, पेपरात झिरो.
७) घरात नाही ज्वारी, गहू आणि म्हणे सिनेमा पाहू.
८) सरकारी काम सहा महीने थांब.
९) अभ्यास येईना शिक्षक वाईट.
१०) मंत्री तेथे फोटोग्राफर.
११) फॅशन आली बचत झाली.
१२) योजना बोटभर खर्च हातभर.
१३) निराश उमेद्वारास इंटरव्ह्यूचा आधार.

विकास प्र. खडसे
तृतीय वर्ष कला (मराठी स्पेशल)

वारस

जितेंद्र चौधरी
द्वितीय वर्ष कला

'चियर' शब्द ऐकले आणि बाळूचे पाय जागीच थांबले, तो एकटक हवेलीकडे बघू लागला. हवेलीचे चित्र पार बदलून गेले होते. मालकांची आज मोठी पार्टी होती. कोणत्यातरी केसचा निकाल मालकांच्या बाजूने लागला होता. म्हणून शहरांतून मालकांचे खास मित्र, वकील आणि दोन-चार मोठे साहेब खास पार्टीसाठी येणार होते. आणि कदाचित ते आता आलेले असावे म्हणून तर आतून 'चियर' चा आवाज आला. बाळुला या 'चियर' चा अर्थ समजेना; तसा तो भोळाच. लहान पणापासूनच मोठ्या मालकांच्या हाताखाली वाढलेला बाळू मोठ्या मालकांसारखाच. साधा भोळा सार्वजनिक कार्यात मोठ्या हिरारीने भाग घेणारा. सर्वांचा तो नेहमीच भले चाहणारा या बाळूवर मालकही नेहेमीच खुष असत बाळुचे आणि मालकाचे संबंध तसेच चांगलेच होते म्हणुन बाळुने कधी मालकां जवळ पगाराची मागणी केली नाही. बाळुची थोडी फार पुंजी मालकाजवळच जमा होती. परंतु मालकाचा छोटा भाऊ विक्रम हा यांच्या चांगल्या संबंधात मिठाचा खडा. शहरातून दोन-तीन बुक शिकून आलेला. स्वत:ला मोठा विद्वान समजणारा. आताच कुठे गावात रहायला आलेला होता. आल्या आल्या गावातील बायकांच्या शिव्या ह्याला ऐकाव्या लागल्या. फार थोड्याच दिवसात याला गावातील दारु वाले, सट्टेवाले फार चांगल्या प्रकारे ओळखायला लागले होते. मोठ्या मालकांनी ह्या आपल्या बंधूना वठणिवर आणायचा खूपच प्रयत्न केला पण सर्व प्रयत्नावर पाणी फिरविल्याशिवाय विक्रम राहीला नाही. आणि यातच मोठ्या मालका अचानक अंत झाला. पण विक्रममध्ये तिळमात्रही फरक पडलेला कधीच दिसला नाही. याऊलट मालकांच्या मृत्युनंतर त्याचे गैरवर्तन बऱ्याच प्रमाणात वाढत चालले होते. जणुकाही देवाला सोडलेला (माजलेला) वळुच होता तो. हे सर्व बाळुला क्षणात आठवून झाले परंतु त्याला 'चियर' चा अर्थ मात्र लक्षात येईना आणि तो स्वत:शीच त्याचा अर्थ लावत बसला. मद्य पितांना हाताने ग्लास उचलावा लागतो. त्या मद्याचा नाकाने गंध घ्यायचा, डोळ्यांनी पहायचे तोंडानी प्यायचे आणि पिउन झाल्यानंतर पायाने लडखडत लडखडत चालायचे म्हणजे जवळ जवळ ह्या मद्याचा सर्व इंद्रियावर प्रभाव पडतो. पण बिचाऱ्या कानाची मात्र त्यातून सुटका होते. म्हणुन त्याचीही सुटका नकरता ग्लासांचा आवाज करुन 'चियर' उद्‌गारला जातो आणि कानालाही त्याचा आनंद मिळतो. या निष्कर्षापर्यंत बाळू पोहचला. आज मोठ्या मालकांच्या मृत्युनंतर तो पहील्यांदा हवेलीकडे आलेला होता. बाळूला बाळ होणार होतं म्हणून त्याला पैशांची गरज होती. बाळुच्या पत्नीची फार वाईट अवस्था झालेली होती. म्हणूनच तो विक्रमकडे आपले पैसे मागायला आला होता. कशीतरी हिम्मत करुन तो आत गेला आणि दारात उभा राहीला; मालक पिऊन धुंदीत भान हरपुन बसलेले होते. बाळुकडे त्यांनी पाहीले न पाहील्या सारखे केले; परंतु बाळुने पैशाची मागणी करताच विक्रमची तळपायाची आग मस्तकाला भिडली आणि तो जोरात ओरडला. बाळुला वाटेल तेवढ्या शिव्या दिल्या आणि त्याचा गडी माणूस आडदांड शिवा, याला बोलावून उचलून बाहेर फेकून दिले आणि परत 'चियर'.

रात्रीचे आठ वाजलेले होते. नदी शांत वाहात होती. थोडसं चांदण पसरलेलं होतं. चिता आता जळून राख झालेली होती. राखेमधे कुठे-कुठे जळते निखारे दिसत होते आणि

कोठेतरी एका खडकावर बाळू एकटाच बसलेला होता. एकसारखा त्या जळत्या निखाऱ्याकडे पहात बसलेला होता. त्या निखाऱ्यांनी त्याच्या पत्नीचा मृतदेह नष्ट केलेला होता. बाळू ते निखारे जणुकाही स्व:ताच्या डोळ्यात भरत होता. एकटक लावून त्यांच्याकडे पहाण्याचे कार्य जोरात चालू होते. आणि सारखी मोठ्या मालकांची आठवण त्याला होत होती. किती हौशीने मोठ्या मालकांनी बाळूचे लग्न लावून दिलेली होते. बाळुच्या लग्नामधे मालकांना किती आनंद झालेला होता. आणि किती तोंडभरुन त्यांनी बाळूला आशिर्वाद दिले होते. परंतु झाले काय ? बाळूच्या संसाराची राख रांगोळी. कारण तो गरीब होता म्हणून का ? मालक असते तर आज उषाचा मृत्यु झालाच नसता मालकांनी आपली सर्व संपत्ती खर्चून उषाचे उपचार केले असते. ऊषा बरोबर त्याच बाळ या जगात यायच्या आधीच गेलं होत. बाळुला त्या बाळाचा हेवा वाटत होता. बाळूपेक्षा ते शाहणं होत असं त्याला वाटलं कारण ते बाळ जन्माला आल्यापासूनच रडणार होतं ! बाळुच्या गरीबीच ओझ त्याच्याने झेपवणार नव्हतं. आणि खरोखर जन्माला येणारे लहान लहान बाळ शहाणेच असतात तरी सुध्दा त्यांना जबरदस्ती जन्म मिळाल्यावर ते रडतात. त्यांना आता हे सर्व विक्रम कुरतडुन कुरतडुन खाणार आहेत. आणि त्याला जगायचे असते ते स्वछंदी जीवन, त्या छोट्याशा जीवाला पाहिजे असते प्रेम, जिथे भेदभाव नसतो सर्व समानता जेथे असते असे जग त्याला पाहिजे असते आणि ते त्याला दिसत नाही म्हणुत तो रडतो. परंतु येथे तर मृत्युनंतर सुध्दा मृतकांच्या आजुबाजुला बसून लोक रडत असतात कारण ह्या रडणाऱ्यांना काळजी वाटते आता हा तर गेला आता कुणाला खायचे? आता कुणाकडून आपले साध्य साध्य करायचे ? म्हणुन ते मृतकाच्या आजुबाजुला बसून रडत असतात. आणि म्हणूनच बाळूला आता ऊषाचा सुध्दा हेवा वाटत होता. परंतु आता त्याला जगात रहायची सवय झाल्यामुळे त्याला ऊषाही हवी हवीशी वाटत होती ऊषासाठी रचलेले स्वप्न त्याला पूर्ण करायचे होते. आणि त्याच्या या स्वप्नांचा खून करण्यात आलेला होता. तो सारखाच विचार करीत होता ऊषाच्या मृत्युला जबाबदार कोण ? ज्याने मालकावर विश्वास ठेवून मालकाजवळ पैसे ठेवायला दिले होते तो स्वत:च का ? परंतु आतातर मालकही नाही. त्यात मालकांचा काय दोष ? पैसे मोठ्या मालका जवळ दिले ते पैसे विक्रम कशाला परत करील ? परंतु मालकांचा वारस तर तोच होता. मालकांची संपत्ती जशी घेतली तशी मालकां जवळचे माझे पैसेही त्याने परत करायला पाहिजे होते आणि त्याने जर पैसे परत केले असते तर आज उपचारअभावी ऊषाचा मृत्यु झाला नसता आणि बाळही, ... पैसेही माझ्या घामाचे होते त्यां पैशांचा उपयोग माझ्या पत्नीसाठी झाला नाही म्हणजेच नक्की ऊषाच्या मृत्युमागे विक्रम जबाबदार आहे आणि त्याच्या लगेच लक्षात आले विक्रम सुध्दा बाप बनणार आहे. विक्रमने माझ्या घराण्याचा वारस नष्ट केला आणि मी बसलो इथं विझलेल्या चितेजवळ. तो स्व:शीच म्हणाला 'उठ बाळू तुझा वारस नष्ट झाला, विक्रमने तुझा वारस नष्ट केला. चितेमधे आता निखारेही नव्हते. गावातुन कोंबडे ओरडायचा आवाज येत होता. सर्व निखारे आता बाळूने डोळ्यात भरले आणि ताठ भाल्यासारखा उभा राहून वाऱ्यासारखा तो हवेलीकडे निघाला.

स्वाती वरच्या खिडकीतून एकटक खवळलेल्या नदीकडे पहात होती. नदीला भरपूर पूर आलेला आहे. खुप ओरडून ओरडून ती वाहत आहे आणि मधुनच बोकडे कापणारा खाटीक सुध्दा तिच्या डोळ्यासमोर येत आहे आणि बाजूलाच विक्रम पिऊन उलटा पडलेला आहे त्याच्या आजुबाजुला बाटल्या पडलेल्या आहेत. स्वाती कदाचित रात्रभर जागलेली असावी किवा आपले दु:ख डोळ्यातून आसवांच्या रुपाने थेंब-थेंब करुन टाकत असावी आणि तिला

वाटत होते ह्या आसवांनीच आज नदीच्या पाण्यात भर घातली आणि म्हणूनच ती नदी आज एवढी खळाळून वाहते आहे. किंवा तिच्या खोट्या नशिबाला ती जोरात हसते आहे. नदीचा खळखळाट आणि खाटक्याचा खट-खट व बाटल्यांचा आणि विक्रमचा येंणारा मद्याचा गंध स्वातीला कसली तरी चाहूल आज दाखवत आहे. स्वातीच्या सौंदर्याची आणि गुणांची जेवढी स्तुती करावी तेवढी कमीच. पण तिच नशिबच फुटक म्हणावे लागेल तिला विक्रमसारखा रांगडा पति मिळाला. तिने विक्रमकडे पाहिले आणि तिला तिच्या पहील्या आयुष्याची आठवण झाली. कॉलेजमध्ये तिच्या मागे पुढे फिरणारा मोहन आठवला. मोहन तसा ग्रेटच. घरी गाडी, बंगला, कार, नोकर, चाकर कशाचीच कमी नाही. मोहनला तिच्या मागे पुढे फिरतांना पाहीले की स्वाती सुध्दा मनातून खुषच व्हायची पण वरवर मात्र मोहनला ती टाळायची पण मोहनने स्वातिचे मन समजायला बिलकुल उशिर केला नाही. आणि स्वातीला आपल्या प्रेमात पकडले परंतु मोहनला दिलेल्या शपथांच्या पाकळ्या केव्हाच कोमेजल्या गेल्या होत्या. परंतु मोहन किती मोठ्या मनाचा होता त्याने स्वातीच्या लग्नात किती धावपळ केली. जेव्हा गाडी बंद पडली तेव्हा गाडीखाली झोपून मोहनने स्वातीची गाडी सुरु केली त्याच्या पांढऱ्या शुभ्र शर्टावर आणि चेहऱ्यावर लागलेली ग्रीस आणि ऑईलचे काळे डाग जणुकाही मोहनच्या आयुष्यामधील अंधाराची जाणिव करुन देत आहे. मग लग्नानंतर मोहनने आत्महत्या केल्याचीच वार्ता कळाली. तेव्हापासून स्वाति कधीही माहेरी गेली नाही. मोहनची आठवण झाली आणि तिच्या डोळ्यात पटापट आश्रुंनी गर्दी केली. पण तिला तिच्या होणाऱ्या बाळाची चिंता होती. बाळाच्या आणि विक्रमच्या विचारांनी तिच्या डोक्यात घर केले तेवढ्यात बाळूने खाडकन दरवाचा ढकलला तो वादळासारखा आत आला आणि त्याने स्वातीचे लांबलचक केस धरुन तो तिला ओढू लागला आणि विक्रमकडे पहात ओरडू लागला ''विक्रम, तू माझ्या घरचा दिवा संपवला, माझा वारस संपवला बघ मी तुझा संपत्तीचा वारस संपवतो'' आणि त्याने जोरात स्वातिच्या पोटात भाला घातला व क्षणात भानावर आला, सर्व शांत झाले आता नदीचा आवाजही येत नव्हता खाटक्याचा सुध्दा आवाज येत नव्हता. तो आंत गेला व त्याने एक ग्लास पाणी आणले आणि स्वातीच्या ओठाला लावले. स्वातिने पाण्याचे घोट घेतले आणि हळू हळू बाळूला म्हाणाली ''बाळू मी तुझी फार आभारी आहे, आता मला माझ्या मोहनजवळ जायचे आहे'' व तिने प्राणत्याग केला. त्यानंतर बाळू सुध्दा कधीच दिसला नाही पण हवेलीत मात्र **'चियर'**

❉ ❉ ❉

आभाळ

आभाळा रुप तुझे किती?
प्रभाती शुभ्र लावण्यवती
कंठी तुझ्या सोनेरी मोती
आभाळा रुप तुझे किती ?

संध्याकाळी सावली तुझी कांती
चंद्रहार असतो गळ्याती
आभाळा रुप तुझे किती ?

वर्षा ऋतुत गर्भवती
गर्भात तुझ्या सुखाचे मोती
आभाळा रुप तुझे किती ?

स्वानंद कुलकर्णी.
१२ वी (वाणिज्य)

अश्रूंच्या पालखीतील पोरका

चौधरी सुनिल नारायण
एस.वाय.बी.ए. (मराठी)

सकाळचे चार वाजले होते. गावात सर्वत्र शांतता होती परंतु शंकररावाच्या घरातून कसलातरी अस्पटसा आवाज येत होता. पुर्वेच्या महासागरातून सुर्याचा रथ वेगाने बाहेर पडत होता. आणि रथामुळे उडणारी धूळ सर्वत्र गुलाल पसरवित होती. अशातच कोंबड्याने बांग देऊन लोकांना जागे होण्याचा इशारा केला. पण शंकररावाचे घर केव्हापासूनच जागे होते. कारण त्यांच्या पत्नी सखुबाई यांना प्रसव वेदना होत होत्या. त्या प्रसव वेदना इतक्या तीव्र होत्या की, होणारा त्रास सहन होत नव्हता. परंतु स्त्रीला मिळणाऱ्या अनेक अलंकारापैकी मातृत्व हा दागिना सखुबाईना हवा होता. म्हणूनच त्या त्रास सहन करत होत्या. त्यांच्या गावात डॉक्टर सुध्दा नव्हता. गावातील सुईणबाई आपल्या मुलाच्या आजारपणात त्याला मदत करण्यासाठी गावाला गेलेल्या होत्या. अशा परिस्थितीत करणार तरी काय ? ''आई ऽऽ आई ऽऽ आई ग '' काही वेळाने होणाऱ्या वेदना थांबल्या. बाळंत होऊन सखुबाईनी एका सुंदर, गोंडस मुलाला जन्म दिला होता. शंकररावाना खुपच आनंद झाला. त्यांचा तो आनंद गगनात मावेनासा झाला होता. कारण त्यांचे लग्न होऊन आठ वर्ष झाली होती तरी त्यांना पुत्रमूख पहायला मिळाले नव्हते. पण आज मात्र त्यांच्या या आनंदाला कसलीच सीमा नव्हती. त्यांच्या आयुष्याच्या वेलावर सतत काही दिवस पाणी घालून त्यावर एक सुंदर, आकर्षक फूल फुललं होतं.

थाटामाटात मुलाच्या पाचवीच्या दिवशी त्याचे नाव सुहास ठेवण्यात आले. आपल्या एकुलत्या एक मुलाकडे इतर गोष्टीपेक्षा ते जास्त लक्ष देत असत.

'माझ्या सोन्या तू किती मोठा होशील रे ?''

''अग, अजून पुढच काही कुणी पाहीलं का ?'' शंकरराव मुलाच्या डोक्यावरून हात फिरवित बोलले.

''नाही माझ्या राजाला मी खूप मोठं करीन'' अशा शब्दात ती आपल्या या संसाररुपी वेलावर फुललेल्या वेलाच फळात रुपांतर करण्यासाठी प्रयत्न करु लागली. दिवसभर राबराब राबून घरि आल्यावर सुहासचा चेहरा पाहील्यावर सारा थकवा पळून जावा आणि दिवसभर आपण काहीच केले नाही अशा प्रकारे त्यांचे कष्टाळू दिवस भराभर जात होते. सुहासला आता थोडे फार बोलता येत होते.

''अ ऽ ऽ ऽ अ ऽ ऽ ऽ आ ऽ ऽ ई''

या तुटक शब्दात किती शक्ती होती ! किती माया होती त्या शब्दात !

सुहास आता पूर्ण ३ वर्षाचा झाला होता. आपल्या मुलाविषयी सतत जागृत असत. मुलाला मास्तर करण्यांची त्यांची हौस होती म्हणूनच आई त्याला म्हणत असे''

''सुहास तू कोण होणार ?'' ''डॉक्टर होशील, मास्तर की हापीसर होशील ?'' पण त्यावेळी सुहास आपले इवले हातपाय इकडे तिकडे वळवत होता. त्याला या गोष्टीचा अर्थ कळणार तरी काय ? सुहास आता पांच वर्षाचा होऊन आई वडीलांनी त्याला गावातील शाळेत दाखल केलं. सखुबाईना अगोदर पासूनच डोके दुखीचा त्रास होता. दिवसभर काम आणि घरी आल्यावर सर्व कांम उरकावी लागत असत. पण एके दिवशी त्यांचे डोके इतके दुखत होते की

जमीनीवर लोळण घेण्याव्यतीरिक्त त्यांना दुसरा मार्गच नव्हता. सुहास मात्र आई जवळ बसून तिच्या साऱ्या त्या वेदना बघत होता. घरगुती उपाय करुन सुध्दां त्यांचे डोके थांबत नव्हते.

'' हाय ! देवा मी काय करु ? ''

अशा प्रकारे त्यांना होणाऱ्या वेदना त्यांच्याकडून सहन होत नव्हत्या. जवळच बसलेल्या सुहासच्या पाठीवरुन हात फिरवीत सखुबाई सुहासला म्हणू लागल्या

''सुहास मी मेले तर तू माझी आठवण करशील का रे ?''

''आई तू हे काय बोलतेस !''

''नाही रे आता सहन होत नाही''

''आई तू मला सोडून जाणार !''

'नाहीरे मी तुझ्या जवळच आहे''

पण कुणास काय ठाउक की काळाची पाउलं शंकररावांच्या घराकडे येत आहेत. म्हणतात ना दैव हे फार मोठं क्रूर मांजर आहे. माणसाला उंदरासारख खेळवून त्याच्यावर झडप घालून त्याला पकडण्यांत त्यास खूप आनंद होतो. एका हाताने डोकं घट्ट दाबीत आणि दुसरा हात सुहासच्या अंगावर फिरवीत होणाऱ्या वेदनांना प्रतिकार करण्यासाठी सखुबाई प्रयत्न करित होत्या.

''बाळ माझ्याशी काही तरी बोल ना''

आई तू खरच मला सोडून ....

सुहासच्या तोंडातील हे वाक्य पूर्ण झाल नव्हत कारण आईची प्राणज्योत त्या ठिकाणी मालवली होती. अखेरीस क्रूर काळाने झडप घातली. आईच्या मायेच्या ओलाव्यातुन येणाऱ्या झऱ्याचे पाझर या ठिकाणी आटले होते. शंकरराव मात्र घरात एके ठिकाणी बसून हा सारा प्रकार बघत होते. उदास झाले होते. अशा बेभान स्थितीत त्यांना काहीच कळत नव्हते. सुहासने मोठ्याने हंबरडा फोडून आपल शरिर आईच्या शय्येवर झोकून दिल अखेरीस गावकऱ्यांच्या मदतीने अत्यंसंकार करण्यात आले.

सुहासला सांभाळण्यासाठी शंकररावांना आता खूप त्रास सहन करावा लागत होता. पण तरीही त्यासाठी वाटेल ते प्रयत्न करण्यास ते तयार होते. कचेरीच्या कामा व्यतिरीक्त रात्री मुलाच्या शिकवण्या घेऊन जास्तीचा पैसा मिळवू लागले. मिळणाऱ्या ३००रु. मधून घरखर्च भागवून ते जास्तीत जास्त पैसा सुहासच्या शिक्षणसाठी खर्च करीत होते. त्याची शिकविण्याची जिद्द, हौस, हुशारी पाहून त्याला वडिलांनी तालुक्याच्या गावातील चांगल्या शाळेत दाखल केल.

एक दिवस सुहासला शाळेतून घरी परत घेऊन येत असतांनाच वाटेत त्यांना एका विषारी सापाने दंश केला. विष सर्व अंगात पसरले. वडिलांनी सुध्दा आता मृत्युच्या दारात पाउल ठेवले होते. सुहास आता अगदी पोरका असाह्य झाला होता. आपलं दुःख आवरण्याचा प्रयत्नसुध्दा त्याच्या कडून होत नव्हता. वडिलांजवळ एकटाच रडत बसला.

''बाबा तुम्ही पण मला सोडून जात आहांत ?''

''माझे आता आहे तरी कोण ? मी आता कोणाकडे जाऊ ?''

असे म्हणून तो मोठ्याने रडू लागला. त्याच्या रडण्याचा आवाज ऐकून जवळील शेतकरी धावून आले. घडलेला सारा प्रकार लक्षात येताच ते सुध्दा शोक व्यक्त करू लागले. आपल्या हाताने सुहासने वडीलांना अग्नि देऊन तो शेवटचे वाक्य उच्चारला

'बाबा मी अगदी पोरका झालो आहे'

''मलाकुणी कुणीच नाही'' ''मी आता काय करु ?''

गावकऱ्यांनी त्याला शहरामधील अनाथाश्रमात पाठवून त्याच्या शिक्षणाची व्यवस्था केली होती. आई वडिलांच्या विरहाचं दुःख त्याला क्षणिक काट्यासारखं टोचत होतं. त्याला आई-वडिलांची आठवण येत होती. करणार तरी काय एकाकी होता. त्यातून त्याच अभ्यासाकडे दुर्लक्ष झाल्यामुळे तेथील मुख्याध्यापकांनी त्याच्या अभ्यासाकडे लक्ष देण्यास सुरुवात केली. सुहासला आता आई-वडीलाचे दुःख विसरुन S.S.C.

लक्ष द्यावे लागत होतं. त्याची शिकण्याची जिद्द, हौस, हुशारी पाहून मुख्याध्यापकांनी त्याला ५० रु. मासीक शिष्यवृत्ती देऊ केली जे पैसे देऊन मिळत नाही असं ते मायेचं प्रेम मिळवण्याकरीता तो हापापला होता. मुख्याध्यापक मात्र त्याच्या या वर्तणुकीतून त्याचे लक्ष वेधून अभ्यासाकडे लक्ष देण्यासाठी स्वत: त्याला शिकवू लागले. आईचं प्रेम शेवटी आईच देऊ शकते. समोरच्या वातावरणात दिसणारे आई व मुलगा यांच्यातील वात्सल्यामुळे त्याला झालेली आईच्या प्रेमाची जखम ओली होत होती. ''आपली जर आई असती तर तिने सुध्दा आपल्याला असेच कुरवाळले असते.'' अशा प्रकारे तो मनातल्या मनात बोलत असे आपल्या अश्रूंच्या सहाय्याने मनांतील आग विझवण्याचा तो प्रयत्न करित होता. लहानपणी वाचलेले मातृप्रेमाचे त्याला एक गीत आठवलं.

''लाभता तुझ्या पदराचा उबारा''
न होय दु:खास येथ सहारा ''अशा प्रकारे तो आपल्या आईची स्मृती जतन करीत होता. आईच्या विरहाचं तो दु:ख प्रकट करत होता.''
स्मृतीत तुझ्या अश्रूंचा पाट करु कोठे मोकळा.

कंठ दाटला रडूनी घालू कूणाच्या गळ्यात गळा, मुख्याध्यापकांच्या मार्गदर्शनामुळे सुहास S.S.C. ची परीक्षा फर्स्ट क्लास मध्ये उत्तीर्ण झाला. आणि तेथील एका शिक्षकाच्या मदतीने तो डी. एड्. चा कोर्स पूर्ण करु लागला. डी.एड्ला सुध्दा उत्कृष्ट प्रकारे मार्कस् मिळवून त्याने तालुक्याच्या गांवी असलेल्या शाळेत नोकरी मिळवली. डी. एड्. ला असलेल्या शाळेत नोकरी मिळवली.

''सर हे आपलेच उपकार'' असे तो मुख्याध्यापकांना बोलून त्यांच्या पायावर नमस्कार करण्यासाठी झुकला सरांच्या डोळ्यात त्यावेळेस आनंदाश्रू आले.

''तुझ्या नावाप्रमाणेच तू आता हसत रहा'' असे म्हणून मुख्याध्यापकांनी त्याला छातीशी धरले.

सुहासला मिळालेली नोकरी तो आता अगदी मन लावून करीत होता. पण काय ठाऊक एखाद्या वेळेस तो इतका उदास होत असे की आपण कुठे आहोत याचे त्याला भान उरत नसे. त्याच्याच शाळेतील शिक्षीका सौ. शालूताई यांनी आपल्या मुलीकरता सुहासशी बोलणी केली पण सुहासने लग्नास नकार दिला. त्याच्या या दु:खात त्याच्या पाठीशी उभी राहण्यासाठी आपली मुलगी स्वाती ही योग्य आहे असे समजून शालूताईंनी सुहासला लग्नाचा आग्रह केला. त्याचे लग्न अगदी थाटामाटांत होऊन त्याला जीवनसाथी भेटला. पण या आनंदाच्या क्षणी आपल्या या समारंभात कुणाची तरी उणीव आहे, हे तो ओळखतो उदास होऊन आपल्या आई वडीलांच्या आठवणींना तो सतत आपल्या हृदयात साठवित असतो.

''मातापित्यांच्या स्मृतीस वाहतो श्रद्धांजली
माझ्या अश्रूंच्या पालखीतील दोन आसवांनी''

स्मृती

काळोखाच्या जगामध्ये या
आई, न मिळते तुझ्यापरि माया
न आठवते मज तुझी मुर्ती
परि आठवते तुझी किर्ती
स्मृतीत तुझ्या, अश्रूंचा पाट करु कोठे मोकळा
कंठ दाटला, रडुनी घालु कुणाच्या गळ्या गळा
वाटते जीवन अरण्याप्रमाणे तू नसल्यामुळे
माझ्या नयनी तुझ्या स्मृतीने पाउस खळखळले
दु:ख माझे मी व्यक्त करित आहे
स्मृतीत तुझ्या मी सदा राहे
व्हावी स्मृती म्हणूनी मागतो
दे तुझे प्रेम वाऱ्यासंगे सोडून
वाहतो स्मृतीस तुझ्या श्रध्दांजली
माझ्या दु:खाच्या दोन आसवांनी

चौधरी सुनिल नारायण
एस.वाय.बी.ए.(मराठी)

भारतीय राज्य घटनेतील ३७० वे कलम.

संजय बोंडे
एम.एससी भौतिकशास्त्र द्वितीय वर्ष

आज काश्मिर मध्ये जो फुटीरवाद आहे, जो भारता बद्दलचा दुरावा आहे त्याच एक जबरदस्त कारण म्हणजे घटनेतील ३७० वे कलम. या कलमानुसार काश्मिरला खास दर्जा देण्यात आला आहे. आज या कलमाबाबत देशातील काही स्वार्थी राजकीय पुढारी म्हणतात की ह्या कलमाची काश्मीरच्या दृष्टीने अत्यंत गरज आहे. परंतु ह्या कलमाच्या नावाखाली हे स्वार्थी पुढारी वेगळ्या प्रकारे दुरुपयोग करीत आहे. घटनेतील ३७०व कलम हे द्विराष्ट्राला जिवंत ठेवत असून काश्मिरपासून कन्याकुमारी पर्यंत भारत हा सामाजीक आणि सांस्कृतीक दृष्टया एक अखंड राष्ट्र आहे. हे या कलमाने झाकून टाकलेले आहे. या कलमातून फुटीरवादी शक्ती जन्माला येत असून त्या शक्ती हे कलम कायम राखण्याच्या प्रयत्न करित आहे. ३७० व्या कलमाचा फायदा घेवून केंद्र सरकारचे संपत्ती कर,कायदा, शहरी जमीन कमालधारणा कायदा उपहार केंद्र वगैरे किफायती कर काश्मिरला लागू नाहीत त्यामुळे सर्व साधारण लोकांना हे समजू दिले जात नाही की कलम ३७० मुळे ते दरीद्रीच राहात आहेत आणि त्यांना न्याय तर नाकारला जातोच पण आर्थिक प्रगतीतील त्यांचा वाटा त्यांना दिला जात नाही.

कोणत्या परिस्थितीत हे कलम आमच्या घटनेत समाविष्ट केले गेले? त्यांच्यातील तरतुदी काय आहे ? आणि आतापर्यंत या कलमाची व्याप्ती खरोखर पाळण्यात आली आहे असलीच तर ती किती ? कशी ? याची उत्तरे आपल्याला पाहणे आवश्यक आहे. ज्यावेळी पाकिस्तानने ''आझाद काश्मिर सेना'' या नावाने दि. २४ ऑक्टोबर १९४७ रोजी काश्मिर वर आक्रमण केले त्यावेळी महाराजा हरीसिंह यांनी भारताकडे मदत मागितली व २६ ऑक्टोबर १९४७ रोजी महाराजांनी काश्मिर भारतात विलीनीकरण करणाऱ्या करारावर सही केली. या कलमानुसार संरक्षण परराष्ट्र व्यवहार आणि दळणवळण हे तीन विषय केंद्र सरकारकडे सोपविण्यात आले. भारतातील सर्व संस्थानिकांनी विलीनीकरणावर सह्या केलेल्या तहनाम्या सारखाच होतो. यामुळे भारतातील घटनेत काही तात्पूरत्या तरतुदीसाठी हे ३७० व कलम घटनेत लागू करण्यात आले या ३७० व्या कलमाचा सारंश असा की जम्मू काश्मिर साठी संरक्षण परराष्ट्र व्यवहार आणि दळणवळण यांच्या बरोबर संसदेला समवर्ती यादीतील विषयावर कायदे करण्याच्या अधिकार आहे. पण त्यासाठी राज्य सरकारचीही संमती असणे आवश्यक आहे. याच. एका तरतुदीमुळे जम्मू काश्मिर राज्याला बाकीच्या राज्यांपेक्षा वेगळा दर्जा मिळाला आहे. ३७० व्या कलमाचा जर बारकाईने अभ्यास केला तर असे दिसून येते की राज्य सरकारच्या संमतीने राष्ट्रपती भारतीय घटनेतीलतरतुदी जम्मू काश्मिर राज्यालाही लागू करू शकतात अशा रितीने राष्ट्रपतीने पहिला आदेश १९५० साली ३७० व्या कलमानुसार राज्य सरकारच्या संमतीने काढला जम्मू काश्मिर राज्याला आणखी काही तरतुदी लागू करण्यात याव्या यासाठी १९५२ मध्ये दिल्ली येथे एक करार झाला या करारानुसार राष्ट्रपतींनी १९५४ चा संविधान आदेश जम्मू काश्मिर साठी काढला त्या नुसार भारतीय घटनेच्या अनेक तरतुदी या राज्याला लागू करण्यात आल्या जम्मू काश्मिर राज्याच्या घटनेत १९६६ साली सदरे रियासतचे नामकरण राज्यपाल आणि पंतप्रधान मुख्यमंत्री असे करण्यात आले.

घटनेच्या ३५२ व्या कलमानुसार देशात

राष्ट्रपतीला आणीबाणी जाहीर करण्याचा अधिकार आहे हे कलम जम्मू काश्मिर राज्याला मर्यादित लागू असून घटनेच्या ३६० व्या कलमानुसार राष्ट्रपती देशात आर्थिक आणीबाणी लादू शकतात. मात्र जम्मू काश्मिर ला कोणत्याही प्रकारे लागू होत नाही. तसेच राष्ट्रपती कलम ३६५ नुसार जम्मू काश्मिर ला कोणताही आदेश देवू शकत नाही. देशात कोणत्याही राज्याला स्वत:ची घटना नाही परंतू जम्मू काश्मिर ला आहे. जम्मू काश्मिर ला स्वतंत्र घटना असणे ही समस्या तर आहेच पण ह्या घटनेतील काही जाचक अटी आहेत. त्या डोकेदुखी आहेत. त्यात १) संपत्ती व मालमत्ता जवळ ठेवणे २) नागरिकत्वाचा अधिकार ३) भारताचे नागरीक हे जम्मू काश्मिर चे नागरीक होत नाही. ४) इतर भातीय नागरिकांनाराज्यात स्थायीक होण्याचा अधिकार नाही. ५) यामुळे जम्मू काश्मिरच्या नागरीकांना दुहेरी नागरीकत्व प्राप्त होते. एक भारताचा नागरिक आणि दुसरे राज्याचा निवासी ६) जे जम्मू काश्मिर चे नाहीत त्यांना राज्यात मालमत्ता खरेदी करता येत नाही. राज्य विधानसभा निवडणूकीत, स्थानीक स्वराज्य संस्था, ग्रामपंचायतीत मतदानाचा अधिकार नाही.

या सर्वांमध्ये एक अन्यायकारक गोष्ट अशी की एखाद्या जम्मू काश्मिर च्या रहिवासी महीलेने भारतीय नागरिकाशी (जम्मू काश्मिरचा रहिवासी नसलेल्या) लग्न केले तर तीला आपल्या सर्व मालमत्तेला मुकावं लागत. तीला माहेरची वारसा हक्काने कोणतीही मालमत्ता मिळत नाही. याहीपेक्षा आणखी एक आश्चर्याची गोष्ट अशी की जम्मू काश्मिरला स्वत:चा वेगळा ध्वज व राज्य चिन्ह आहे. सरकारी इमारतीवर बरोबर राजध्वजही लावतात.

३७० व कलम जम्मू काश्मिर राज्याच्या दृष्टीने अतिशय हानीकारक आहे याचे एक उत्कृष्ठ उदा. म्हणजे काश्मिरचे एक 'नेंदूस' नावाचे हॉटेल आहे. या हॉटेलचा करार मार्च १९८८ मध्ये पहिल्या कराराची मुदत संपल्याने पुन्हा करायचा होता. कलम ३७० मधील एक छोटासा कंपू कसा फायदा उठवतो. याचं उत्कृष्ठ उदा. आहे. मुळ कराराची मुदत जुन १९८० मध्ये संपली होती. मार्च १९८८ मध्ये राज्यसरकारने ती मुदत मागच्या ८ वर्षाच्या तारखेपासून वाढवून दिली जून १९८० पासून ९५ वर्षाच्या मुदतीचा नवा भाडे पट्टीचा करार करून दिला. वार्षिक भाडे ५२ हजार रूपये ठरले. मुदतीच्या शेवटी १० वर्षात हे दुप्पट व्हायचे होते. आणखी विशेष म्हणजे 'नेंदूस' हॉटेलच्या मालकाला ही मालमत्ता पोट भाडे पट्टी करारानं इंडीयन टाबॅको कं. ला देण्याची परवानगीही देण्यात आली. याकडून वर्षाला १४ लाख रू. भेड; घेण्याची परवानगी देण्यात आली ही रक्कम वर्षाकरीता वाढत जावून शेवटी ३० लाख रू. व्हायची असं ठरलं याचा अर्थ असा की 'नेंदूस' ला इंडीयन टोबॅको कं. कडून भाड्याच्या मुदतीत १९ कोटी रू मिळणार आणि हॉटेल नेंदूस सरकारला मात्र त्याच मुदतीत ८० लाख रू. भाडे देणार म्हणजेच या ठिकाणी राज्य सरकारचे नुकसान १८ कोटी २० लाख रू. झाले ही जमीन ११३ कनाल इतकी आहे. तीचा जर जाहीर लिलाव किंवा निवीदा मागवल्या असला तर राज्यसरकारला करोडो रू. मिळशले असते. आणखी एक शहरी जमीन कमाल धारणा कायदा १९७६ संपूर्ण भारताला लागू आहे. पण जम्मू काश्मिर ला तो लागू नाही या कायद्याच्या तर सर्रास दुरपयोग होत आहे. ३७० कलमांचा राजकीय मेवा मुठभरांच्याच हाती केंद्रीत करण्यासाठी दुरूपयोग होत गेला. उदा. पक्षांतरास आळा घालणारा केंद्रीय जम्मू काश्मिर ला लागू नाही. या बाबतीत जम्मू काश्मिर मधील जे राजकीय पक्ष आहे. या पक्ष नेत्यांना हुकूमशाहीचे अधिकार देण्यात आले आहेत. जम्मू काश्मिर मध्ये जो कायदा आहे. त्याच्यानुसार एखाद्या पक्षाच्या आमदाराने पक्षांतर जर केले तर ते सभापती न ठरवता त्या पक्षाचा नेता ठरवतो. म्हणजे सर्व सत्ताधिश

तो पक्ष नेता एकटाच असतो हा कायदा जम्मू काश्मिर च्या घटनेतील १८ व्या दुरूस्तीनुसार १९८७ मध्यास करण्यात आला या कायद्यात म्हटले आहे की ''या कायद्यानुसार एखाद्या आमदारानंतर पक्षांतरामुळे अपात्रता ओढवली आहे की नाही हा प्रश्न त्याच्या विधीमंडळ पक्ष नेत्याकडे निर्णयासाठी सोपविला जाईल आणि पक्षनेत्याचा निर्णय अंतिम मानण्यात येईल कलम ३७० मुळे विद्यार्थ्यांवर सुद्धा याचा कसा परिणाम होतो याचे उदा. म्हणजे डॉ रूबीना नसरूला हिने भारतीय नागरिकाशी लग्न केल्यामुळे भारत सरकारच्या पैशावर चालणाच्या महाविद्यालयात प्रवेशास अपात्र ठरविण्यात आले. या पेक्षा अन्याय कारक आणकी काय? आमच्या केंद्र सरकारचे पुढारी आज मोठ्या दिमाखाने की ३७० कलमामुळे काश्मिरी सांस्कृतीक अस्मितेच जतन आणि रक्षण करण्यासाठी आहे तर अशी तरतुद इतर राज्यांसाठी का नको? कलम ३७० मुळे भारताच्या पैशावर जम्मू काश्मिर मध्ये शेखीस्तान किवा सुलतान शाही किवा लहु पाकिस्तान पोसला जात आहे. या कलमाचे कैवारी नेहमी असे सांगतात की यामुळे काश्मिरला भरपूर स्वायतत्ता देण्यासाठी हे कलम पाहीजे. याठिकाणी स्वायतत्तेचा आणि या कलमाचा संबंध काय? जेव्हा भारतातील इतर राज्ये अधिक स्वायतत्ता मागतात तेव्हा हे कैवारी कुठे जातात ३७० कलमाला जम्मू काश्मिर मधील लदाखी लोकांचा फार विरोध आहे ते असे म्हणतात की मुक्त भारताचे मुक्त पुत्र बनण्याऐवजी लखोंना काश्मिरच्या कृपेवर सोडून देण्यात आले आहे. लडाखी मध्ये एक प्रवाद नेहमीच एकू येतो. ''भारत जर आम्हाला काश्मिरच्या वर्चस्वाखाली ठेवू पहात असेल तर चिनच्या वरवंट्या खाली रहाण्याइतकेच ते वाईट आहे.'' १९४९ साली त्यावेळचे पंतप्रधान श्री पंडीत नेहरूना लडाखी बौद्ध असोसीएशनने अशी कळकळीची विनंती केली होती की लडाखला सरळ केंद्र सरकारच्या देखरेखी खाली घ्या पण त्यांना ते पटले नाही त्यात पुढे म्हटले आहे. की 'तिबेट' ही भारताची सांस्कृतीक कन्या आहे. आणि आम्ही लहू तिबेटवाले आपल्या मातेच्या कुशीत शिरून जीवन पोषण मिळवू इच्छितो. आमची ही थोर भारत माता आपल्या या दुबळ्या पोरांना छातीशी कवटाळायला नाही म्हणेल का? एवढे जीव तोडून सांगणाऱ्यांना मात्र न्याय मिळत नाही.

हिमाचल प्रदेशात राज्य सरकारने राज्याबाहेरिल लोकांना राज्यात जमिनी खरीदण्यास मनाई करणारा जो निर्बंध घातला आहे. त्याच्या सारखेच काश्मिरातले हे निर्बंध आहेत. अस काही स्वार्थी पुढारी अपप्रचार करतात परंतु हिमाचल प्रदेशातील हा कायदा केंद्र सरकारनं हिमाचल प्रदेश हा केंद्रशासीत प्रदेश असतांना केलेला आहे. पण कायद्याला भारतीय घटनेनुसार आव्हान देता येते.

भारतीय राज्य घटनेच्या पहिल्या परिशिष्ठातल्या यादीत जम्मू काश्मिर हे १५ व्या क्रमांकावरील राज्य आहे आणि कलम एक त्याला पूर्णपणे लागू आहे. या उलट ३७० कलम हे संक्रमण काळ पुरतेच होते. या उलट ३७० कलम रद्द करायचं असेल तर भारतीय राज्य घटनेच्या ३६८ व्या कलमानुसार भारतीय संसद दुरूस्त करू शकते. या संसदेत काश्मिरचही प्रतिनिधी असतात. अशा दुरूस्तीनंतर' राज्य संविधान सभेची पूर्वानुभुती घेतल्या शिवाय' हे शब्द काढून टाकता येतील त्यानंतर राष्ट्रपती ३७० व कलम रद्द केल्याची जाहीर अधिसूचना काढू शकतील आणि मग घटनेतून ३७० कलम रद्द होईल.

रुपमति

कळी ग कळी
कधी ग तु फुललीस
तुझ्या ग रुपाला
कशी ग तु भुललीस
आवर ग बाई
तुझा हा पसारा
सर्वांकडून येतात
दृष्ट त्या नजरा
सांभाळ ग बाई
तुझे हे रुप
घोंघावत घोंगावत
वारा आला खूप
लपव ग बाई
तुझ्या ह्या पाकळ्या
हळुच, जपुन, सांभाळुनं हं!
विस्कटतील त्या सगळ्या

चौधरी जितेंद्र
एस.वाय.बी.ए.

बिनधास्त

चुपचाप रात माझी
समजून येत जा तू
हळुवार हात माझ्या
हातांत देत जा तू
हा जन्म घेतला मी
येथे तुझ्याच साठी
आता हवे तुला जे
ते मागुन घेत जा तू
आता दिपुन घेवु
माझ्या या फुलांना
तो गंध देत जा तू
हा गंध घेत जा तू
सीमा, माझ्या प्रेमाची
ओलांडून येत जा तू
अन कुंकवास माझ्या
बिनधास्त येत जा तू

एस.पी.केने.
एस.वाय.बी.ए. अर्थशास्त्र

चंद्रिका

लपलेल्या छपलेल्या पंखातुन न्याहाळत होतो
चंद्रिकेची नजर
काहिच गवसले नाही, नुसते आकाशच होते निळसर
मैफिलीत मैफिल होती चंद्रिकांची,
त्यातच एक चंद्रिका होती, मतिमंदेची.
हातात असलेल्या फुलाला फारच सुगंध होता
मनात सुध्दा नक्की ऋणानुबंध होता.
मी हात उंच केला, नको हे बरे नव्हे,
आपल्याला, चंद्रिका शोधायला अजून एक
रात्र बाकी आहे.

भगवान साखळे.
टी.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)

अशरिरि प्रितिला....

अग्नी फुलांना
स्वप्न किनारा
आज आठवू लागला,
मी तर त्याही
स्वप्न किनाऱ्यांना
आहे मुकलेला
क्षणोक्षणी, मनांमनांत
ठासून, ठासून
दाह मी भरलेला
घाबरत आहे
कोणत्याही क्षणी
होणाऱ्या त्या स्फोटातिल आगीला,
दूर जा प्रिये दूर जा
स्वप्नातही येऊ नको
तसाच जळू दे त्या देहाला,
जळालेल्या देहाच्या राखेतून
पक्षी जेव्हा लागेल उडायला
तेव्हा सलाम कर, माझ्या अशरीरी प्रितिला.

विजय बारसू किनगे
एस.वाय.बी.कॉम.

कूपन - एक आत्मकथा

डी.सी. भोरटक्के
(वरीष्ठ लेखनिक)

आत्मकथनासाठी आत्मा पाहिजेच अशी आवश्यकता नसते. कारण तशी आवश्यकता असती तर मी माझी आत्मकथा लिहू शकलो नसतो.

माझा जन्म फारच आणीबाणीच्या काळात होतो. कारण माझ्या जवळ अनेक जन्मांच भांडवल आहेच. माणसाला पुर्नजन्म आहे किंवा नाही हे मला माहीत नाही (अर्थात माणसाला तरी कुठे माहीत आहे) मला मात्र पुर्न-जन्म निश्चितच आहे. म्हणूनच मी वर उल्लेख केला की, माझा जन्म अत्यंत आणीबाणीच्या परिस्थितीत होतो.

सभा, सम्मेलने, आनंद बाजार, जत्रा यांच्या आयोजनाच्या तारखा ठरतात. सर्व जय्यत तयारी सुरु असते. सभा-सम्मेलने यांच्या आयोजनाच्या तारखेच्या आधल्या रात्री, (होय, हीच वेळ योग्य होय) कोणत्यातरी माणसातील ब्रम्हदेवास आमच्या जन्माची आवश्यकता भासते. त्यानंतर मात्र चक्रे (छापखान्यातील) वेगाने फिरतात व आमचा जन्म होतो. माणसाप्रमाणे आम्ही सुध्दा वेगवेगळ्या रंगात (काळारंग सोडून - हे ईश्वरी वरदान म्हणून) हिरव्या, निळ्या, लाल, पिवळ्या (रंग ओळखू येत नसल्यास इंग्लीश- कलर म्हटल्यास हरकत नाही) जन्म घातला जातो.

अहाहा ! आमचा जन्म झाल्यावर आम्ही इतके फ्रेश दिसतो की इतका फ्रेश माणूस प्राणी जन्मात दिसला नसेल. (जन्मत: तर अजीबातच नाही) काय ती ब्राऊन रंगाची (कूपन-पुस्तका- वरील ब्राऊन कलर) शाल पांघरलेली. असे वाटते की, ही आपली शाल कोणी काढूच नये. पण दूर्दैव आमचं, शाल निघते आणि आमच्या जीवन प्रवासाची सुरुवात होते. त्यानंतरचे जीवन फारच खडतर असते. आमच्यामध्ये सुध्दा उच्च-नीच माणसाप्रमाणेच असतात. जसे भोजनाचे कुपन- अगदी सर्वांचे आवडते लाहानापासून थोरापर्यंत (गर्भ-श्रीमंत हा प्रकार फक्त माणसांतच आहे. आमच्या बाबतीत डायरेक्ट निर्मीती असल्यामुळे गर्भ वैगेरे प्रकार नाही) सर्वात जास्त प्रिय भोजन कूपन- म्हणून ते सर्व श्रेष्ठ. परंतू त्यांची आयुष्य मर्यादा फार कमी असते. दुपारची १२ वाजेची व रात्री ८ वाजेची वेळ ही त्यांना फारच घातक असते. जर ही वेळ टळली तर त्यांना दुसऱ्या दिवसा पर्यंत जीवदान मिळते. ''बकरे की माँ कब तक दूवॉ माँगेगी'' या प्रमाणे त्यांच्या जीवनाच्या अन्त होतो.

दूसरा क्रमांक लागतो तो मनोरंजन कूपन- याची लोकप्रियता एखाद्या पुढाऱ्या प्रमाणेच असते. म्हणून त्याची जपणूक ही संरक्षक कड्यांतील पुढाऱ्या प्रमाणे होते. त्यांची निगा नीट न राखल्यास माणसांवर कानशील शेकला (डोअर किपर कडून) जाण्याची शक्यता असते.

या खालोखाल क्रमांक लागतो तो लकी-ड्रॉ कूपन. यांना फारच प्रेम प्राप्त होते. लाडानें कुरवाळले जाते. माणसे यांना जिवापाड जपतात. मायेची उब देतात (अर्थातच स्वार्थी हेतूने) परंतु लकी-ड्रॉ ची तारीख जशी जशी जवळ येते तसे तसे त्यांना फाशीचा दिवस जवळ येत असल्याचा भास होत असतो. या काळात माणसाचे मात्र कूपन वरील प्रेम वाढत जाते. परंतु शेवटी तो काळा दिवस उगवतो. लकी-ड्रॉ चा निकाल जाहीर होतो आणि त्यांचाही अत्यंत छळ केला जाऊन त्यांच्या जीवनाचा अंत होतो

त्यानंतर चांगले आरोग्य प्राप्त असलेले स्किम कूपनचा क्रमांक लागतो. कारण एखादी कंपनी यांच्या जन्माच्या प्रायोजकला स्विकारते. त्याच वेळी त्याची आयुष्य मर्यादा ठरविते. किमान एक वर्ष तरी यांस मरण नसते. (कारण कंपनीचा माल खपायचा असतो)

शेवटचा क्रमांक लागतो तो स्किम - कूपन मधील नीच जातीच्या कूपनाचा. कारण यांचा जन्म मुळांतच दूसऱ्याच्यां माथी मारण्यासाठी मोठ्या कौशल्याने घडविला जातो. जन्मत:च त्यांना प्रतिष्ठा (खोटी) लाभलेली असते. आणि याच प्रतिष्ठेचा सुजाण (लबाड) माणसे (गैर) फायदा घेतात. फायदा अशा तऱ्हेने घेतला जातो. समोरच्या माणसाला सांगीतले जाते की, मी सदरची सुलक्षणी कूपने खरेदी केल्याने मला - दोन बॅन्ड रेडीओ-कम-टेरेकॉर्डर, ज्यूसर-कम-मिक्सर इ. वस्तुची अत्यंत अल्प किमतीत प्राप्ती झाली वगैरे वगैरे. तरी तुम्ही सदरची रु. २५०/- किमतीची चार कुपने घ्या व लाभ मिळवा. या कूपनांकडे फारच थोड्या रसिक लोकांचे लक्ष केन्द्रीत होते. व पहिल्या माणसाकडे बरेच दिवसांचा मुक्काम ठोकल्या नंतर नविन आसामीकडे जड अंतकरणाने प्रवेश केला जातो. परंतु नव्याचे नऊ दिवस या प्रमाणे नविन आसामाची रसिकता कमी होऊन त्याचे रुपांतर रागात होते. चिरफाड करुन (तुकडे करून) फेकुन देण्याची धमकी या कुपनांना वारंवार मिळत असते. (अर्थातच स्वार्थी हेतुमुळे कृती मात्र घडत नाही नंतर मात्र त्या रसिक आसामीचच्या लक्षांत येते की, आम जनता ज्यांच्याकडे पाहून तोंड वेंगाडते त्यांना मात्र आपण सुहास्यवदनाने आपल्या घरात प्रवेश दिला. पश्चाताप होतो. इकडे सदर कूपनांची मनस्थिती सुध्दा वारंवारच्या धमकी मुळे बिघडते. कधी बोळवण होते याची वाट पहात असतात. जीवन नकोसे वाटत असूनही नाइलाजाने जीवन शिव्या, शाप खात जगावे लागते. रसिक व कूपने हे दोघेही एकमेकास फार कंटाळतात. त्यामुळे यांचा अंत न लिहीलेला बरा.

या प्रकारच्या भाऊगर्दीतून फार थोड्या कुपनाच्या वाट्याला सुखी जीवन प्राप्त होते. ते या प्रकारे-

ज्या वेळी वयाने मोठा (बुध्दीने नाही) असलेला माणूस रंगीबेरंगी कुपनांचा क्रोधाने नायनाट करण्यांचा प्रयत्न करीत असतांना त्याच्या घरातील बालक आम्हाला जीवदान देतो. व म्हणतो की बाबा ते कूपन फाडू नका. तो मला खेळ्यासाठी द्या. त्यानंतर तो निष्ठूर बाप आम्हाला (कूपनांना) चिरफाड न करता त्या बालकाच्या स्वाधीन करतो. बालकाच्या हस्तस्पर्शाने आम्हाला पुनर्जीवन मिळण्याचा आनंद. सदर बालक आम्हास त्यांच्या खेळण्यातील पैसे असल्याचे स्वरुप देतो. अशा प्रकारे सदर निरागस बालकाने ओळखलेले आमचे मूल्य पाहून आम्हास फार आनंद होतो. काही वेळा हा आनंद क्षणभूंगर देखील असतो. कारण ज्यावेळी वडिलधारी माणसे बालकास मारहाण करतात, त्यावेळी बालक देखील क्रोधित होवून आमचा अंत करतो.

अर्थातच आमचे काय आणि माणसाचे काय ? जीवन हे क्षणभूंगरच होय. परंतु यावर आमचे शेवटी म्हणणे असे आहे की, आमचा फार मोठा उदात्त हेतू असूनही माणसाच्या स्वार्थी हेतूमुळे कल्याण साधता येत नाही. जसे- काही (स्वार्थी) लोक आम्हाला मुद्दामच त्यांच्या खिश्याच्या कोठडीत कोंडून ठेवतात, व इतरांना आमच्या मुळे मिळणाऱ्या आनंदास पारखे करतात. आमच्या जन्माच्या हेतू फार चांगला असतो परंतु माणूस गैरवापर करतो त्यामुळे आमचे जीवन आम्हास निरर्थकच वाटते. जी माणसे क्रोधाने लाल होवून व शिव्या देवून आमचा नायनाट करु इच्छितात त्याना आमचे एकच सांगणे आहे की, बाबारे, आम्ही वाईट नाही. आमच्या कपाळावर लिहिलेले क्रमांकच चांगले-वाईट असतात. तुम्ही-आम्ही सर्वच या आकड्यांच्या (क्रमांकाच्या) चक्रव्युहांत अडकलेलो आहोत. पुर्नजन्माची अपेक्षा,

- एक असाध्य कूपन

मानसिक आरोग्य, 'काळाची गरज'.

मेधा मुकुंद इनामदार
टी.वाय.बी.ए. [मानसशास्त्र]

आजच्या आधुनिक जगात माणसाचे जीवन इतके धकाधकीचे आणि धावपळीचे झाले आहे. की त्याला आपल्या मानसिक स्वास्थ्याकडे लक्ष द्यायला वेळ नाही. मनुष्य भौतिक सुखाच्या पाठीमागे सतत लागल्यामुळे परिणामी आपले मानसिक तणावाचे वातावरण निर्माण झाले आहे त्याचे कारण म्हणजे मानसिक स्वास्थ्याचा अभाव हेच होय.

शरीराचे आरोग्य उत्कृष्ठ रहावे यासंबधी जशी आपण दक्षता घेतो तशी मानसिक स्वास्थ्याच्या बाबती देखील आपणाला दक्षता घेतली पाहीजे. मानसिक आजार निर्माण होण्यास कारणीभुत ठरणाऱ्या सर्व घटकांपासून दूर रहाण्याची आपण काळजी घेतो. त्याचप्रमाणे आपली मानसिक कार्यक्षमता कशी वाढेल, मानसिक अडचणींना तोंड देण्यास आपण कसे समर्थ ठरू आणि दैनंदिन व्यवहारात इतरांबरोबर आपणास योग्य समायोजन कसे करता येईल ह्याविषयीदेखील आपण दक्षता घेतली पाहिजे.

समाधानकारक मानसिक कौटुंबीक जीवन आणि मानसिक आरोग्य ह्यांचा फार जवळचा संबंध आहे. कुटुंबात मुलांना सुरक्षित वाढणे आणि आईवडिलांबद्दल आत्मियता वाढणे आवश्यक आहे. त्यमुळे मुलांमध्ये आत्मविश्वास निर्माण होऊन स्वत: विषयी आणि इतरांविषयी आदरभाव उत्पन्न होतो. मुलांना नवनवीन गोष्टी शिकाव्या असे वाटते. त्याकरीता ते प्रयत्न करतात. असे वाटण्याचे मूळ कारण म्हणजे मुलाला लाभणारे कौटूंबिक स्वास्थ्य होय. उत्तम कौटूंबिक स्वास्थ्यामध्ये मातापित्यांचे परस्परांविषयींचे प्रेम, भावंडांमधील परस्परविषयाची आपुलकी मुलांचा मातापिताविषयी असणारा आदरभाव आणि विश्वास यांचा अंतर्भाव होतो. याउलट कौटूंबिक मानसिक स्वास्थ्य बिघडवणारे घटक म्हणजे पति-पत्नीतील अविश्वास, भांडणे, घटस्फोटाची मिती, सासु-सासऱ्यांचा जाच आणि लाडानं वाया गेलेली मुले ही होत.

मानसिक आरोग्य हे व्यक्तीच्या जीवनाशी निगडीत आहे. चांगले समायोजन झालेल्या व्यक्तीचे मानसिक आरोग्य देखील चांगलेच असते. याउलट स्वत:च्या मर्यादा आणि उणिवा समजण्याची क्षमता नसलेली, शैक्षणिक, सामजिक किवा व्यवसायीक जीवनात विफल ठरलेली, अडचणींवर मात करण्यास अपात्र असलेली, मित्र आणि परिचयाच्या व्यक्तींशी सामंजस्य निर्माण करण्यास आरोग्य देखील बिघडलेले असते.

बालवयापासून ते वृद्धत्वापर्यंत व्यक्तींची वाढ होत असतांना प्रत्येक अवस्थेत मानसिक अरोग्य चांगले राहीले तर त्याचा त्याच्या सर्वांगिण प्रगतीसाठी उपयोग होतो. किशोरावस्थेत मानसिक आरोग्य चांगले असल्यास परिपक्वता येण्यास मदत होते. परिपक्व व्यक्तीत्व असलेली व्यक्ती जीवनातील समस्या अधिक चांगल्या रितीने सोडवू शकते. वृद्धपकाळात शरिर थकल्यामुळे उमेदीचा काळ विशेष आशादायक नसल्याने व्यक्तीचे मानसिक आरोग्य बिघडण्याची शक्यता असते.

व्यक्ती समाजातील विशीष्ट गटाची सभासद असणे हे देखील मानसिक आरोग्य बिघडण्यास कारणीभूत ठरते. हे अल्पसंख्यांकाच्या बाबतीत अधिक प्रमाणभूत ठरते. अमेरिकेत निग्रोंच्या वाट्याला येणारा आणि बहूसंख्यांकाच्या वागण्यातुन आणि लिहीण्यातुन प्रकट होणारा तिरस्कार किवा भारतामध्ये हरिजनांवर बहुसंख्याकांतर्फे काही प्रसंगी होणारे अत्याचार हे निश्चीतच निग्रोंचे आणि हरिजनांचे मानसिक

आरोग्य बिघडविण्यास कारणीभूत होत असतात. आपण त्या विशिष्ठ समाजाचे घटक आहोत ही भावनाच कित्येकदा मानसिक ताण निर्माण करणारी असते आणि अन्याय किंवा अत्याचार झाल्यास मानसिक संतुलन निश्चितच बिघडते.

उत्तम मानसिक आरोग्य हे आपले ध्येय असल्यास ते प्राप्त करण्याच्या दृष्टीने आपण विचार करावयास हवा. त्यासंदर्भात मानसिक **आरोग्याची काही तत्वे सांगितलेली आहेत.**

१) सुरक्षितता ही मानसिक आरोग्याची मुलभूत गरज आहे : व्यक्तीची सर्वात महत्वाची गरज म्हणजे तिला तिच्या माता पित्यापासून मिळणारे प्रेम आणि आपुलकी. आपण मातापित्यांना नकोत किंवा मातापिता आपल्याकडे दुर्लक्ष करतात ही भावना निर्माण होते. मनात आल्यास मुलांमध्ये न्युनत्वाची भावना निर्माण होते. बालवयातील सुरक्षितता ही मोठेपणातील मानसिक आरोग्याची ठेव होय. याउलट बालवयातील असूरक्षितता ही मोठेपणी मानसिक आजार निर्माण करण्यास कारणीभूत ठरते.

२) आई वडीलांची प्रतिष्ठेकरिता होणारी अवास्तव धडपड मुलांच्या मानसिक आरोग्याला हानिकारक असते : समाजातील काही कुटूंबात अशा प्रतिष्ठेचा नेहमी हव्यास असतो. मुलांच्या आशा आकांक्षा त्यांचे पास-नापास होणे त्यांची सामाजिक प्रतिष्ठा या सर्वांशी घराच्या प्रतिष्ठेची सांगड घातली जाते. अशी मुले सतत तणावाखाली वावरत असतात.

३) भावनिक संतुलन हे मानसिक आरोग्याच्या दृष्टीने हितकारक असते : योग्य भावनिक संतुलन राखणे हा बालपणातील शिक्षणाचाच एक भाग आहे. अति लाडावलेली मुले त्याच्या मनासारखे न झाल्यास आरडाओरड करणे,इतरांना टाकून बोलणे इ. करतात. आईवडील त्यांच्या भावनिक अतिरेकाकडे दुर्लक्ष करतात. परंतु आपण त्यांना अप्रत्यक्षरित्या पाठींबा देत आहोत हे त्यांच्या लक्षात येत नाही. अशी मुले मोठेपणी समायोजनाकरिता अपात्र ठरतात.

४) अतिरक्षण आणि प्रभाव हे घटक मुलांच्या मानसिक आरोग्याला घातक ठरतात : आई वडिल मुलांची अवास्तव काळजी घेतात त्यांच्या बारिक सारिक बाबीकडे सतत लक्ष पुरवितात मुलांना स्वत:हून काही करू देत नाहीत. मुलांना त्यांची प्रकृती नीट ठेवण्याकरिता नेहमी उपदेश करित असतात. परिणामी अशी मुले सामाजिक समायोजनास अयोग्य ठरतात.

५) स्वत:चे दोष नाकबूल करणे हे निकृष्ठ प्रतीचे मानसिक आरोग्य होय : मानसिक आरोग्य चांगले ठेवण्याचे उत्तम मार्ग म्हणजे स्वत:शी प्रामाणिक असणे. स्वत:ची कुवत ओळखणे, स्वत:चे दोन माहीत असल्यास मान्य करणे. अशी व्यक्ती उत्कृष्ठ मानसिक आरोग्याकडे वाटचाल करते

६) चांगल्या अभिरची मानसिक आरोग्याला पोषक ठरतात : व्यायाम वाचन, खेळ, बागकाम इ. विषयी अभिरुची निर्माण झाल्यास आपले शारिरीक व मानसिक स्वास्थ्य चांगले रहाते याउलट तंबाखू खाणे धुम्रपान करणे, दारूपिणे इ. याबद्दल अभिरुची निर्माण झाल्यास त्यांच्या निश्चितच आपल्या मानसिक आरोग्यावर विपरित परिणाम होतो.

७) शिकविण्याची आवड मानसिक आरोग्याची वृद्धी करते : मुलांचे शिक्षण त्यांना शाळेत देण्यास येणाऱ्या अभ्यासक्रमापुरतेच मर्यादित असू नये नविन वस्तू, परिस्थिती आणि अनुभव या विषयी अधिकाधिक जाणून घ्यायची मुलांची इच्छा ही त्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांवरून प्रतीत होते. त्यांच्या प्रश्नांना उत्तरे देण्याचे टाळणे म्हणजे त्यांच्या मानसिक आरोग्याला बाधा आणणे होय.

८) कर्तव्यपूर्ती मानसिक आरोग्याला वृद्धींगत करते : कर्तव्यपूर्तीची जाणीव हे ससद विवेकाचे महत्वाचे अंग आहे. 'तू' विशिष्ठ तऱ्हेने वागावयास हवे ह्या शिकवणीतून मुलांना हळूहळू कर्तव्याची जाणीव होते. कर्तव्यपूर्तीतून मिळणारा मान व्यक्तीच्या मानसिक आरोग्याला पोषक असतो.

९) पारंगततेचा हव्यास मानसिक आरोग्याला मारक ठरतो : पारंगततेच्या हव्यासामुळे व्यक्ती एखाद्या असाध्य ध्येयाकडे धाव घेत असतो. हाती घेतलेल्या कार्यात चुक राहू नये म्हणून सतत दडपणाखाली काम करित असते. अशा व्यक्तीच्या हातून व्हायच्या कामांत देखील व्यत्यय येतो. आणि व्यक्तीचे मानसिक असंतुलन होते.

पाश्चात संस्कृतीची हि लाट
भारताला कुठं नेणार ?

गोपाल चं. पांडे
एस.वाय. बी.कॉम (इ.)

नववर्षाच्या आसपास दै. सकाळ मध्ये, किशोरी अभ्यंकर यांचा एक लेख आला होता. नववर्षाचे स्वागत आपण (भारतीयांनी!) करावं का करू नये हा त्यात महत्वाचा प्रश्न होता. वरकरणी पाहिल्यास हा प्रश्न विचित्र वाटतो. पण खोलात शिरल्यावर याचं गंभीरपण उमजतं.

खर तर नववर्षाचं स्वागत ३१ डिसेंबर च्या मध्यरात्री करण्याची सवय लोकांना अंगवळणी पडली आहे. कोणी कोणत्या पद्धतीने तर कोणी कोणत्या पद्धतीनं नववर्षाचं स्वागत करतो. शहरात विशेषत: या अनुषंगानं मोठ्या मोठ्या पार्ट्यांत, गाण्यांच्या (इंग्रजी) तालावर नाचत गात नववर्षाचं बेधुंदपणे स्वागत केलं जातं. तरहि जी एक प्रवृत्ती आपल्यात वाढत चालली आहे त्यामुळे आपण आपलीच ओळख विसरलो आहे. नववर्षदिवस हा आपला खरं तर सण नाहीच. आपल्याला हा दिवस साजरा करण्याचं काही औचित्यच नाही. १ जानेवारी हा नववर्षदिन असला तरी ताह खिसमसचा शेवटचा दिवस असल्यानं पाश्चात्य लाकं तो धुमधड्याक्यानं साजरा करतात. आपण भारतीय हा साजरा का करतो? यामागे कुठलीही स्पष्ट पार्श्वभुमी नाही. इंग्रजांच्या ३५० वर्षाच्या गुलामगिरीत ज्या सवयी भारतीय समाजात झिरपल्या त्यापैकी एकही बाकी नाही. वनवर्षाचे जरूर स्वागत करावे. का करू नये ? कारण ३६५ दिवसांच्या जवळजवळ ८७६० तासांच्या लांब कालावधीची एक सुरूवात असते. पण प्रश्न हा आहे की आपण तो दिवस साजरा करू नये.

आपण आपली ओळख आज विसरत चाललो आहोत असं खेदानं म्हणावं लागतं. पाश्चात्यांच्या नववर्षदिनाचं आपण स्वागत करतो पण बहुतेकांना भारतीय वर्ष केव्हा सुरु होतं आणि केव्हा संपलं याची माहीती नसते. गुढीपाडव्याला भारतीय नववर्ष सुरू होतं हे बहुतेक तरूणांना माहिती नसेल. प्रश्न माहिती असण्याचा व नसण्याचा नाहिये आपण आपली ओळख, आपली पार्श्वभुमी, संस्कृती विसरत जावून वेड्यासारखे झपाटल्यागत पाश्चात्य संस्कृतीचं अनुसरण करत सुटलो आहे. इंग्रजीने तर आपल्याला आधीच गिळंकृत केलं आहे. इंग्रजी स्पर्धात्मक वातावरणात आवश्यक असली तरी सामाजिक जीवनातही इंग्रजीचा वाढता वापर खरंच चिंताजनक आहे. थँक्यू, ओके, बाय-बाय, हाय, हॅलो बोलल्याशिवाय आपला दिवस जात नाही. हे आपल्या इतकं अंगवळणी पडलंय की त्याबद्दल आपण मराठीत किंवा हिंदीत प्रतिशब्द वापरला तर चारचौघात आपल्याला अपमानास्पद वाटावं ? ज्या भारतात अजुन ७० टक्के लाकांना इंग्रजी समजत नाही त्या भारतात जी स्थिती आजचा तरुणवर्ग या फार मोठी भुमिका बजावतोय. हाय-फाय संस्कृती बोकाळलीय. आपल्या संस्कृतीविषयी जी एक ओढ, बांधिलकी असते ती आजच्या तरूणांमध्ये बिलकुल दिसत नाही. माझी संस्कृती अशी आहे म्हणून मी असा वागेन. माझी संस्कृत मी पाळेन असं बिलकुल दिसत नाही. संस्कृतीनुसार वागाव म्हणजे आजकालच्या तरूणांना कसं आदिवासल्यागत वाटतं. अभिमानाची तर गोष्ट सोडा, आजचा तरुण ज्या परिस्थितीतून ज्या पार्श्वभुमीवर आधारीत समाजव्यवस्थेतून व येतोय, त्याला आपल्या समाजाशी, देशाशी काही घेणं दणंच काही.

ज्याला धड इंग्रजीसुद्धा कळत नाही तो आजच्या जमान्यात पॉप म्युझिक, मायकेल जॅक्सन, मॅडोना यांच्या गोष्टीत रंगलाय, अंधानुकरणाची हि हद्द आहे. हा देश कुणीकडे जातोय हेच कळत नाही. त्यांत भर घालताय ते परदेशी दुरवाहीन्या. स्टारटिव्ही, स्टारप्लस, प्राइमस्पोर्टस्, एटिएन, झी टिव्ही, आणि केबल संच यांचे हिडीस कार्यक्रम हे टिव्ही आज घराघरात पोहोचलेयं. सांता बार्बरा, बोल्ड ॲन्ड ब्युटी या सारख्या कार्यक्रमांनी आज झोपड्यांसकट घराघरात धुम केलीय. टप्प्याटप्प्यावर आज युवकांच्या युरो-स्टॉप, यांच्या गप्पा रंगतात. त्यात भरीसभर आपल्या दुरदर्शननेही भारतीय संस्कृतीत असलेली नितीमत्ता सोडून पॉप म्युझिक, रॉक म्युझिक द्यायला सुरूवात केलीय. चांगल्या तरूणानं, घरंदाज माणसांनं टि.व्ही. बघायचाच् कस काय हा प्रश्न आता निर्माण झाला आहे. अशा परिस्थितीत जर मला कोणी विचारलं की तुला कोणत्या प्रकारची गाणे आवडतात आणि जर मी समजा त्या असं सांगितलं की मला मराठी नाट्यसंगीत, सुगम संगीत, भावगीत आणि मिश्र संगीताचे कार्यक्रम आवडतात तर माझं उत्तर हे कालबाह्य, आऊटडेटेड ठरेल. चार जण हसतील कारण त्यांना अपेक्षित ऊत्तर पॉप म्युझिक असावं आधुनिकतेच्या नावाखाली आपण आपल्या हजारो वर्षाच्या संस्कृतीला तिलांजली देण्यास तयार झालो आहोत. ज्या पाश्चात्य राष्ट्रांकडे विशेषत: अमरिकेकडे हे तरूण डोळा लावून बसले आहे त्या देशातील सद्य परिस्थितीचे हिडीस वर्णन, कोसळलेली कुटुंबव्यवस्था आणि घसरलेली नितीमत्ता यांचा वर्णन जेव्हा अनिल अवचटांच्या 'अमेरिका' या पुस्तकात किंवा सुभाष भेंड्याच्या 'गड्या आपुला गाव बरा' या पुस्तकात वाचतो तेव्हा आज अमेरिकन किंवा एकूणच पाश्चात्य समाजाच्या वाट्याला जे क्लेश आणि ज्या व्यथा आल्या आहेत त्यचं उद्या उपभोगवादी चंगळवादी सभ्यतेचा अंगीकार आंधळेपणानं करणाऱ्या भारतासारख्या देशातील लोकांनाही अपरिहार्यपणे सोसाव्या लागणार आहे याचं स्मरण होत. हि इंग्रजी भाषा, त्याअनुषंगानं विसरत जाणारी मराठी भाषा, संस्कृती, हे पॉप म्युझिक, परदेशी दुरवाहिन्या, त्यातूनच् भारतीय समाजव्यवस्थेवर विशेषत: तरूणांवर पडणारा दुरगामी परिणाम, त्यातुन विस्कटणारी समाजव्यवस्थेची घडी, या साऱ्यांची वाटचाल त्याच् मार्गान आहे. मुंबई, दिल्ली या मोठ्यामोठ्या शहरात आजच् यांचे प्रत्यंतर अनुभवयास येत आहे या सर्व गोष्टीत तरूणांची भुमिका फार महत्वाची आहे. नाहीतर पुढच्या पिढ्यानं पिढ्या या क्रूर -करूप संस्कृतीची झालर स्वत:तावर ओढवून घेतील. पाश्चात्यांच्या अंधानुकरणाचं भुत तरूणांच्या अंगावरून उतरणंही कठिण आहे. तरूणांनी जर कामी पुढाकार घेतला तर हे ही कार्य अवघड नाही. त्या दृष्टीनं खरं तर जाणीवपूर्वक प्रयत्नच् कुणी करत नाही. माझ्या देशातील संस्कृतीवर हा घाला आहे. माझ्या देशाचं वेगळेपण मी जोपासेन. असा एक फेरविचारही बरंच काही घडवू शकतो. नाहीतर परदेशातील एकूणचसारे काही आपल्याकडे झपाट्यानं येत आहे. चंगळवादी संस्कृतीचा टोकाला पोहोचलेल्या हव्यास अन् झगमगटी प्रगतीचे काळे कुट्ट अंतरंग हे भातीय संस्कृतीची अन् पर्यायानं समाजव्यवस्थेची लक्तरं लक्तरं करून टाकील !

रसायन शास्त्राची अद्भुत देणगी

कु. आरती सु. पाटील
तृतीय वर्ष (विज्ञान)

प्लास्टिक : आज आपण वैज्ञानिक युगात वावरत आहोत. अनेक अत्यंत विस्मयकारक आणि बहुउपयोगी असे शोध विज्ञानाने मानवाला देऊन मानवी जीवनात अतिशय क्रांती घडवून आणलेली आहे. त्यात मुख्यत: रसायनशास्त्राने प्लास्टिकसारखी बहुगुणी, बहुउपयुक्त अशी देणगी देऊन नव्या युगाची सुरुवात केलेली आहे. असे क्वचितच क्षेत्र असेल की, त्यात प्लास्टिकचा उपयोग होत नाही. दिवसेंदिवस अतिशय विविधता आणि उपयुक्तता ही वाढतच आहे. यामुळे येणाऱ्या भविष्यात प्लास्टिकचं फार महत्वाचं स्थान राहील यात शंकाच नाही.

इ.स.१८६२ मध्ये पायरोक्झिलिनमध्ये कापूर मिसळून 'अलेक्झांडर पार्कस्ने' घनरुप प्लास्टिक तयार केले. इतर बरेच शोध हे गरजेतून लागलेले आहेत. आणि त्यासंदर्भात "Necessity is the mother of Invention" असे म्हणता येईल. परंतू काही शोध मात्र अपघाताने आणि आश्चर्यकारकरित्या लागलेले आहेत. प्लास्टिकचा शोध तसाच उंदीर आणि मांजर या दोन प्राण्यांनी केलेल्या अपघातातून लागलेला आहे. त्याचे असे झाले, अनेकवेळा प्रयोगशाळेमध्ये उंदीर गडबड करुन रसायनांच्या बाटल्या उलट्या करीत असे. या त्रासाला कंटाळून शास्त्रज्ञाने प्रयोगशाळेत उंदरांचे पिंजरे ठेवले व त्यात अमिष म्हणून चीज घालून ठेवले. सेच उंदरांचा नाश करण्याकरीता मांजरालापण पाळले. उंदराचा कानोसा लागताच मांजराने त्याच्यावर झेप घेतली. आणि या गडबडीत टेबलावरील फॉर्माल्डिहाइडची बाटली उलटी होऊन त्यातील रसायन टेबलखालच्या उंदराच्या पिंजऱ्यातील चीजवर पडले. किती उंदीर सापडले? हे पाहण्यासाठी एक शास्त्रज्ञ पिंजऱ्यापाशी गेला तर पिंजऱ्यात उंदीर नव्हते. त्याचे लक्ष जेव्हा पिंजऱ्यातील चीजकडे गेले, तेव्हा तो अत्यंत आश्चर्यचकीत झाला, कारण त्या चीजमध्ये रासायनिक बदल होऊन ते चमकू लागले होते. काहिशा कुतुहलाने त्याने ते हातात घेतले. तो काय आश्चर्य! ते कठीण झाल्याचे त्याला आढळले. या एकूण चीजमधील बदलाची कारणमीमांसा हुडकून काढतांना प्लास्टिकचा शोध लागला.

विविध रेणू एका साखळीत गुंफलेले असतील आणि अशा रेणूंच्या लांबच लांब साखळ्या तयार झालेल्या पदार्थाला 'पॉलिमर' म्हणतात. यातीलच एका एककाला 'मोनोमर' म्हणतात. ही अशी एकके खूपच असल्यास त्याला 'हाय पॉलिमर'म्हणतात. उदा.स्टार्च,रबर. यातील मुख्य मुलद्रव्ये कार्बन,हायड्रोजन आणि ऑक्सीजन. काही मोजक्याच हायड्रॉक्सी ग्रुपच्या जागी नायट्रेट ग्रुप हा पदार्थ तयार होतो. त्याला 'पायरोक्झिलीन' असे म्हणतात. या पायरोक्झिलीनमध्ये कापूर मिसळून १८६२ मध्ये पार्कस्ने घनरुप प्लास्टिक तयार केले. आणि याच प्लास्टिकने संपूर्ण जगात एकप्रकारची क्रांती घडवून नव्या युगाची सुरुवात केलेली आहे.

१९२४ साली 'पोलॅक' या शास्त्रज्ञाने युरिया, फॉर्मल्डिहाइड यांचा वापर करुन त्यांच्या प्रक्रियेतून रंगहीन व स्वच्छ प्लास्टिक मिळते असे दाखवून दिले.

प्लास्टिकची सर्वसाधारणपणे तीन विभागात विभागणी करता येईल.

१) **थर्मो प्लास्टिक** : या प्लास्टिकला उष्णता देऊन हवा तसा आकार देता येतो.

२) **थर्मोसेटींग** : या प्रकारात सर्व प्रकारची रेझीनस् होतात

३) **कोल्डमोल्डेड कम्पौड** : हे प्लास्टिक थंड असतांनासुध्दा हवा तसा आकार देता येतो.

प्लास्टिक वापरुन अगदी स्वयंपाक घरातील

वस्तूंपासून तर घरबांधणीतील वस्तूंपर्यंत. इतकेच काय, अंगावरील सुंदर कपड्यांपर्यंतसुध्दा त्याचा वापर होत आहे. प्लास्टिकच्या लवचिकतेमुळे तसेच हलकेपणामुळे प्लास्टिकच्या कितीतरी टिकाऊ आणि स्वस्त वस्तु तयार करता येतात. वैद्यकीय क्षेत्रामध्ये व औद्योगिक क्षेत्रामध्येसुध्दा त्याच मोठ्या प्रमाणावर उपयोग होतो आहे. वातावरणाचा परिणाम, गंजण्यासारखा होत नसल्यामुळे या वस्तु टिकाऊ तयार करता येतात. सर्वात महत्वाचे म्हणजे जुन्या मालापासून नवीन माल अगदी सहज तयार करता येतो.

प्लास्टिकचे पेन तर आज प्रत्येकाच्या खिशाला अडकविलेले दिसतील.

अलिकडे या सर्वच वस्तु अतिशय विविध आकर्षक रंगांमध्ये टिकाऊ आणि दिखाऊसुध्दा तयार करता येतात. त्यात प्लास्टिकच्या चटया, टेबल क्लॉथ, रेडिओ अत्यंत आकर्षक असे फर्निचर तयार करता येते.

स्वयंपाकघरात देखील प्लास्टिक जाऊन पोहचलेले आहे. अगदी पी.व्ही.सी. नळापासून मिक्सरपर्यंत, वॉशिंगमशीन, कुलर, पोळ्यांचे डबे वगैरे. प्लास्टिक अतिशय उपयुक्त असल्याचे दिसून आले आहे.

विद्युत वहनामध्ये प्लास्टिकचा मोठ्या प्रमाणावर उपयोग होतो. बटनस् वायर इत्यादी. प्लास्टिकचा विद्युतरोधक गुणधर्म असल्याने ते तर या क्षेत्रात वरदानच ठरलेले आहे. घरबांधणीच्या क्षेत्रामध्येसुध्दा प्लास्टिकने क्रांती घडवून आणली आहे. असा हा अद्भुत चमत्कार रसायनशास्त्राचीमानवजातीला महान देणगीच आहे. तसे पाहिले तर आजच्या युगाला प्लास्टिक युग म्हणायला काहीच हरकत नाही. आणि प्लास्टिकचे भवितव्य उज्वल आहे हे स्पष्ट आहे.

जाणीव

जाणीव आहे तुला स्वत:च्या जीवाची
म्हणून करीत नाही तु पर्वा कुणाची
तुझ्या जवळ नाही रीत, जगात वागण्याची
मालकीन आहेस तू फारच छोट्या हृदयाची
सवंय जळली आहे तुला, दुसऱ्याला जाळण्याची
कल्पना नाही तुला, मला होणाऱ्या वेदनांची
करु नको तु अपेक्षा, माझ्या प्रेमाची
उम्मीद आहे मला, तुझ्या वाचुन जगण्याची
वाट ही आहे काटेरी आयुष्याची
प्रत्येकाला गरज पडते, कुणाच्या साहाय्याची
अग समजुन घे भाषा प्रेमाची
प्रत्येक फुलाला फुलण्यासाठी गरज पडते भ्रमराची
सुंदरता ही तुझी काय कामाची
वेळ असते निश्चित, प्रत्येक फुल उमलण्याची
खात्री पटेल जेव्हा तुला स्वत:च्या जीवनाची
तेव्हा भीक मागशील तू, माझ्या प्रेमाची.

भरत खडके.
एम.कॉम.(ज्युनि.)

'माय'

माय तुझी आज याद ओली झाली
नावाने तुझ्या मी घागर भरली
तुझे आठवले प्रेमळ मायाळू रुप
येई तुझ्याच पदराखाली मला शांत झोप
कपाळी कुंकू, पदर डोईवर दिसे तू डोळ्यासमोर
राहूनी उपाशी, मज देई तू अर्धी भाकर
हसू ठेवूनी ओठावरी दिली जगण्यास प्रेरणा
व्हावा मी मोठा म्हणून देवाची केली आराधना
संसार उभा केला लावून ठिगळे दारिद्र्याला
मायेचा होता ओलावा तुझ्या कणखर आवाजाला
'बाबु' ही ओली हाक कुणी आज मारत नाही
मनातच माय माझ्या, डोळ्यासमोर आज नाही
उभी तू कडक उन्हात माझ्या डोईवर पदर देई
सुखी मी आज, तुझ्या प्रार्थनेचे मिळाले फळ आई
करुनी पुजा, भरली घागर आखेजीची, वेड्या मायेने
पुढच्या जन्मी तुच हो 'माय', केली प्रार्थना भक्तीभावाने.

कु.भारती म्हस्के.
एस.वाय.बी.ए.(मराठी)

पाश्चात्त्य संस्कृतीची हि लाट

भारताला कुठं नेणार ?

गोपाल चं. पांडे
एस.वाय. बी.कॉम (इ.)

नववर्षाच्या आसपास दै. सकाळ मध्ये, किशोरी अभ्यंकर यांचा एक लेख आला होता. नववर्षाचे स्वागत आपण (भारतीयांनी!) करावं का करू नये हा त्यात महत्वाचा प्रश्न होता. वरकरणी पाहिल्यास हा प्रश्न विचित्र वाटतो. पण खोलात शिरल्यावर याचं गंभीरपण उमजतं.

खर तर नववर्षाचं स्वागत ३१ डिसेंबर च्या मध्यरात्री करण्याची सवय लोकांना अंगवळणी पडली आहे. कोणी कोणत्या पद्धतीने तर कोणी कोणत्या पद्धतीनं नववर्षाचं स्वागत करतो. शहरात विशेषत: या अनुषंगानं मोठ्या मोठ्या पार्ट्यांत, गाण्यांच्या (इंग्रजी) तालावर नाचत गात नववर्षाचं बेधुंदपणे स्वागत केलं जातं. तरहि जी एक प्रवृत्ती आपल्यात वाढत चालली आहे त्यामुळे आपण आपलीच ओळख विसरलो आहे. नववर्षदिवस हा आपला खरं तर सण नाहीच. आपल्याला हा दिवस साजरा करण्याचं काही औचित्यच नाही. १ जानेवारी हा नववर्षदिन असला तरी ताह खिसमसचा शेवटचा दिवस असल्यानं पाश्चात्य लाकं तो धुमधड्याक्यानं साजरा करतात. आपण भारतीय हा साजरा का करतो? यामागे कुठलीही स्पष्ट पार्श्वभुमी नाही. इंग्रजांच्या ३५० वर्षाच्या गुलामगिरीत ज्या सवयी भारतीय समाजात झिरपल्या त्यापैकी एकही बाकी नाही. वनवर्षाचे जरूर स्वागत करावे. का करू नये ? कारण ३६५ दिवसांच्या जवळजवळ ८७६० तासांच्या लांब कालावधीची एक सुरूवात असते. पण प्रश्न हा आहे की आपण तो दिवस साजरा करू नये.

आपण आपली ओळख आज विसरत चाललो आहोत असं खेदानं म्हणावं लागतं. पाश्चात्यांच्या नववर्षदिनाचं आपण स्वागत करतो पण बहुतेकांना भारतीय वर्ष केव्हा सुरू होतं आणि केव्हा संपलं याची माहीती नसते. गुढीपाडव्याला भारतीय नववर्ष सुरू होतं हे बहुतेक तरूणांना माहिती नसेल. प्रश्न माहिती असण्याचा व नसण्याचा नाहिये आपण आपली ओळख, आपली पार्श्वभुमी, संस्कृती विसरत जावून वेड्यासारखे झपाटल्यागत पाश्चात्य संस्कृतीचं अनुसरण करत सुटलो आहे. इंग्रजीने तर आपल्याला आधीच गिळंकृत केलं आहे. इंग्रजी स्पर्धात्मक वातावरणात आवश्यक असली तरी सामाजिक जीवनातही इंग्रजीचा वाढता वापर खरंच चिंताजनक आहे. थँक्यू, ओके, बाय-बाय, हाय, हॅलो बोलल्याशिवाय आपला दिवस जात नाही. हे आपल्या इतकं अंगवळणी पडलंय की त्याबद्दल आपण मराठीत किंवा हिंदीत प्रतिशब्द वापरला तर चारचौघात आपल्याला अपमानास्पद वाटावं ? ज्या भारतात अजुन ७० टक्के लाकांना इंग्रजी समजत नाही त्या भारतात जी स्थिती आजचा तरूणवर्ग या फार मोठी भुमिका बजावतोय. हाय-फाय संस्कृती बोकाळलीय. आपल्या संस्कृतीविषयी जी एक ओढ, बांधिलकी असते ती आजच्या तरूणांमध्ये बिलकुल दिसत नाही. माझी संस्कृती अशी आहे म्हणून मी असा वागेन. माझी संस्कृत मी पाळेन असं बिलकुल दिसत नाही. संस्कृतीनुसार वागाव म्हणजे आजकालच्या तरूणांना कसं आदिवासल्यागत वाटतं. अभिमानाची तर गोष्ट सोडा, आजचा तरूण ज्या परिस्थितीतून ज्या पार्श्वभुमीवर आधारीत समाजव्यवस्थेतून व येतोय, त्याला आपल्या समाजाशी, देशाशी काही घेणं दणंच काही.

ज्याला धड इंग्रजीसुद्धा कळत नाही तो आजच्या जमान्यात पॉप म्युझिक, मायकेल जॅक्सन, मॅडोना यांच्या गोष्टीत रंगलाय, अंधानुकरणाची हि हद्द आहे. हा देश कुणीकडे जातोय हेच कळत नाही. त्यांत भर घालताय ते परदेशी दुरवाहीन्या. स्टारटिव्ही, स्टारप्लस, प्राइमस्पोर्टस्, एटिएन, झी टिव्ही, आणि केबल संच यांचे हिडीस कार्यक्रम हे टिव्ही आज घराघरात पोहोचलेयं. सांता बार्बरा, बोल्ड ॲन्ड ब्युटी या सारख्या कार्यक्रमांनी आज झोपड्यांसकट घराघरात धुम केलीय. टप्प्याटप्प्यावर आज युवकांच्या युरो-स्टॉप, यांच्या गप्पा रंगतात. त्यात भरीसभर आपल्या दुरदर्शननेही भारतीय संस्कृतीत असलेली नितीमत्ता सोडून पॉप म्युझिक, रॉक म्युझिक द्यायला सुरूवात केलीय. चांगल्या तरूणानं, घरंदाज माणसांनं टि.व्ही. बघायचाच् कस काय हा प्रश्न आता निर्माण झाला आहे. अशा परिस्थितीत जर मला कोणी विचारलं की तुला कोणत्या प्रकारची गाणे आवडतात आणि जर मी समजा त्या असं सांगितलं की मला मराठी नाट्यसंगीत, सुगम संगीत, भावगीत आणि मिश्र संगीताचे कार्यक्रम आवडतात तर माझं उत्तर हे कालबाह्य, आऊटडेटेड ठरेल. चार जण हसतील कारण त्यांना अपेक्षित उत्तर पॉप म्युझिक असावं आधुनिकतेच्या नावाखाली आपण आपल्या हजारो वर्षाच्या संस्कृतीला तिलांजली देण्यास तयार झालो आहोत. ज्या पाश्चात्य राष्ट्रांकडे विशेषत: अमरिकेकडे हे तरूण डोळा लावून बसले आहे त्या देशातील सद्य परिस्थितीचे हिडीस वर्णन, कोसळलेली कुटुंबव्यवस्था आणि घसरलेली नितीमत्ता यांचा वर्णन जेव्हा अनिल अवचटांच्या 'अमेरिका' या पुस्तकात किंवा सुभाष भेंड्याच्या 'गड्या आपुला गाव बरा' या पुस्तकात वाचतो तेव्हा आज अमेरिकन किंवा एकूणच पाश्चात्य समाजाच्या वाट्याला जे क्लेश आणि ज्या व्यथा आल्या आहेत त्यचं उद्या उपभोगवादी चंगळवादी सभ्यतेचा अंगीकार आंधळेपणानं करणाऱ्या भारतासारख्या देशातील लोकांनाही अपरिहार्यपणे सोसाव्या लागणार आहे याचं स्मरण होत. हि इंग्रजी भाषा, त्याअनुषंगानं विसरत जाणारी मराठी भाषा, संस्कृती, हे पॉप म्युझिक, परदेशी दुरवाहिन्या, त्यातूनच् भारतीय समाजव्यवस्थेवर विशेषत: तरूणांवर पडणारा दुरगामी परिणाम, त्यातुन विस्कटणारी समाजव्यवस्थेची घडी, या साऱ्यांची वाटचाल त्याच् मार्गान आहे. मुंबई, दिल्ली या मोठ्यामोठ्या शहरात आजच् यांचे प्रत्यंतर अनुभवयास येत आहे या सर्व गोष्टीत तरूणांची भुमिका फार महत्वाची आहे. नाहीतर पुढच्या पिढ्यानं पिढ्या या क्रूर -करूप संस्कृतीची झालर स्वत:तावर ओढवून घेतील. पाश्चात्यांच्या अंधानुकरणाचं भुत तरूणांच्या अंगावरून उतरणंही कठिण आहे. तरूणांनी जर कामी पुढाकार घेतला तर हे ही कार्य अवघड नाही. त्या दृष्टीनं खरं तर जाणीवपूर्वक प्रयत्नच् कुणी करत नाही. माझ्या देशातील संस्कृतीवर हा घाला आहे. माझ्या देशाचं वेगळेपण मी जोपासेन. असा एक फेरविचारही बरंच काही घडवू शकतो. नाहीतर परदेशातील एकूणचसारे काही आपल्याकडे झपाट्यानं येत आहे. चंगळवादी संस्कृतीचा टोकाला पोहोचलेल्या हव्यास अन् झगमगटी प्रगतीचे काळे कुट्ट अंतरंग हे भातीय संस्कृतीची अन् पर्यायानं समाजव्यवस्थेची लक्तरं लक्तरं करून टाकील !

रसायन शास्त्राची अद्भुत देणगी

कु. आरती सु. पाटील
तृतीय वर्ष (विज्ञान)

प्लास्टिक : आज आपण वैज्ञानिक युगात वावरत आहोत. अनेक अत्यंत विस्मयकारक आणि बहुउपयोगी असे शोध विज्ञानाने मानवाला देऊन मानवी जीवनात अतिशय क्रांती घडवून आणलेली आहे. त्यात मुख्यत: रसायनशास्त्राने प्लास्टिकसारखी बहुगुणी, बहुउपयुक्त अशी देणगी देऊन नव्या युगाची सुरुवात केलेली आहे. असे क्वचितच क्षेत्र असेल की, त्यात प्लास्टिकचा उपयोग होत नाही. दिवसेंदिवस अतिशय विविधता आणि उपयुक्तता ही वाढतच आहे. यामुळे येणाऱ्या भविष्यात प्लास्टिकचं फार महत्वाचं स्थान राहील यात शंकाच नाही.

इ.स.१८६२ मध्ये पायरोक्झिलिनमध्ये कापूर मिसळून 'अलेक्झांडर पार्कस्ने' घनरुप प्लास्टिक तयार केले. इतर बरेच शोध हे गरजेतून लागलेले आहेत. आणि त्यासंदर्भात "Necessity is the mother of Invention" असे म्हणता येईल. परंतू काही शोध मात्र अपघाताने आणि आश्चर्यकारकरित्या लागलेले आहेत. प्लास्टिकचा शोध तसाच उंदीर आणि मांजर या दोन प्राण्यांनी केलेल्या अपघातातून लागलेला आहे. त्याचे असे झाले, अनेकवेळा प्रयोगशाळेमध्ये उंदीर गडबड करुन रसायनांच्या बाटल्या उलट्या करीत असे. या त्रासाला कंटाळून शास्त्रज्ञाने प्रयोगशाळेत उंदरांचे पिंजरे ठेवले व त्यात अमिष म्हणून चीज घालून ठेवले. सेच उंदरांचा नाश करण्याकरीता मांजरालापण पाळले. उंदराचा कानोसा लागताच मांजराने त्याच्यावर झेप घेतली. आणि या गडबडीत टेबलावरील फॉर्माल्डिहाइडची बाटली उलटी होऊन त्यातील रसायन टेबलखालच्या उंदराच्या पिंजऱ्यातील चीजवर पडले. किती उंदीर सापडले? हे पाहण्यासाठी एक शास्त्रज्ञ पिंजऱ्यापाशी गेला तर पिंजऱ्यात उंदीर नव्हते. त्याचे लक्ष जेव्हा पिंजऱ्यातील चीजकडे गेले, तेव्हा तो अत्यंत आश्चर्यचकीत झाला, कारण त्या चीजमध्ये रासायनिक बदल होऊन ते चमकू लागले होते. काहिशा कुतुहलाने त्याने ते हातात घेतले. तो काय आश्चर्य! ते कठीण झाल्याचे त्याला आढळले. या एकूण चीजमधील बदलाची कारणमीमांसा हुडकून काढतांना प्लास्टिकचा शोध लागला.

विविध रेणू एका साखळीत गुंफलेले असतील आणि अशा रेणूंच्या लांबच लांब साखळ्या तयार झालेल्या पदार्थाला 'पॉलिमर' म्हणतात. यातीलच एका एककाला 'मोनोमर' म्हणतात. ही अशी एकके खूपच असल्यास त्याला 'हाय पॉलिमर' म्हणतात. उदा.स्टार्च, रबर. यातील मुख्य मुलद्रव्ये कार्बन, हायड्रोजन आणि ऑक्सीजन. काही मोजक्याच हायड्रॉक्सी ग्रुपच्या जागी नायट्रेट ग्रुप हा पदार्थ तयार होतो. त्याला 'पायरोक्झिलीन' असे म्हणतात. या पायरोक्झिलीनमध्ये कापूर मिसळून १८६२ मध्ये पार्कस्ने घनरुप प्लास्टिक तयार केले. आणि याच प्लास्टिकने संपूर्ण जगात एकप्रकारची क्रांती घडवून नव्या युगाची सुरुवात केलेली आहे.

१९२४ साली 'पोलॅक' या शास्त्रज्ञाने युरिया, फॉर्मल्डिहाइड यांचा वापर करुन त्यांच्या प्रक्रियेतून रंगहीन व स्वच्छ प्लास्टिक मिळते असे दाखवून दिले.

प्लास्टिकची सर्वसाधारणपणे तीन विभागात विभागणी करता येईल.

१) **थर्मो प्लास्टिक** : या प्लास्टिकला उष्णता देऊन हवा तसा आकार देता येतो.

२) **थर्मोसेटींग** : या प्रकारात सर्व प्रकारची रेझीनस् होतात

३) **कोल्डमोल्डेड कम्पौड** : हे प्लास्टिक थंड असतांनासुध्दा हवा तसा आकार देता येतो.

प्लास्टिक वापरुन अगदी स्वयंपाक घरातील

वस्तूंपासून तर घरबांधणीतील वस्तूंपर्यंत. इतकेच काय, अंगावरील सुंदर कपड्यांपर्यंतसुध्दा त्याचा वापर होत आहे. प्लास्टिकच्या लवचिकतेमुळे तसेच हलकेपणामुळे प्लास्टिकच्या कितीतरी टिकाऊ आणि स्वस्त वस्तु तयार करता येतात. वैद्यकीय क्षेत्रामध्ये व औद्योगिक क्षेत्रामध्येसुध्दा त्याच मोठ्या प्रमाणावर उपयोग होतो आहे. वातावरणाचा परिणाम, गंजण्यासारखा होत नसल्यामुळे या वस्तु टिकाऊ तयार करता येतात. सर्वात महत्वाचे म्हणजे जुन्या मालापासून नवीन माल अगदी सहज तयार करता येतो.

प्लास्टिकचे पेन तर आज प्रत्येकाच्या खिशाला अडकविलेले दिसतील.

अलिकडे या सर्वच वस्तु अतिशय विविध आकर्षक रंगांमध्ये टिकाऊ आणि दिखाऊसुध्दा तयार करता येतात. त्यात प्लास्टिकच्या चटया, टेबल क्लॉथ, रेडिओ अत्यंत आकर्षक असे फर्निचर तयार करता येते.

स्वयंपाकघरात देखील प्लास्टिक जाऊन पोहचलेले आहे. अगदी पी.व्ही.सी. नळापासून मिक्सरपर्यंत, वॉशिंगमशीन, कुलर, पोळ्यांचे डबे वगैरे. प्लास्टिक अतिशय उपयुक्त असल्याचे दिसून आले आहे.

विद्युत वहनामध्ये प्लास्टिकचा मोठ्या प्रमाणावर उपयोग होतो. बटनस् वायर इत्यादी. प्लास्टिकचा विद्युतरोधक गुणधर्म असल्याने ते तर या क्षेत्रात वरदानच ठरलेले आहे. घरबांधणीच्या क्षेत्रामध्येसुध्दा प्लास्टिकने क्रांती घडवून आणली आहे. असा हा अद्भुत चमत्कार रसायनशास्त्राचीमानवजातीला महान देणगीच आहे. तसे पाहिले तर आजच्या युगाला प्लास्टिक युग म्हणायला काहीच हरकत नाही. आणि प्लास्टिकचे भवितव्य उज्वल आहे हे स्पष्ट आहे.

जाणीव

जाणीव आहे तुला स्वत:च्या जीवाची
म्हणून करीत नाही तु पर्वा कुणाची
तुझ्या जवळ नाही रीत, जगात वागण्याची
मालकीन आहेस तू फारच छोट्या हृदयाची
सवंय जळली आहे तुला, दुसऱ्याला जाळण्याची
कल्पना नाही तुला, मला होणाऱ्या वेदनांची
करु नको तु अपेक्षा, माझ्या प्रेमाची
उम्मीद आहे मला, तुझ्या वाचुन जगण्याची
वाट ही आहे काटेरी आयुष्याची
प्रत्येकाला गरज पडते, कुणाच्या साहाय्याची
अग समजुन घे भाषा प्रेमाची
प्रत्येक फुलाला फुलण्यासाठी गरज पडते भ्रमराची
सुंदरता ही तुझी काय कामाची
वेळ असते निश्चित, प्रत्येक फुल उमलण्याची
खात्री पटेल जेव्हा तुला स्वत:च्या जीवनाची
तेव्हा भीक मागशील तू, माझ्या प्रेमाची.

भरत खडके.
एम.कॉम.(ज्युनि.)

'माय'

माय तुझी आज याद ओली झाली
नावाने तुझ्या मी घागर भरली
तुझे आठवले प्रेमळ मायाळू रुप
येई तुझ्याच पदराखाली मला शांत झोप
कपाळी कुंकू, पदर डोईवर दिसे तू डोळ्यासमोर
राहूनी उपाशी, मज देई तू अर्धी भाकर
हसू ठेवूनी ओठावरी दिली जगण्यास प्रेरणा
व्हावा मी मोठा म्हणून देवाची केली आराधना
संसार उभा केला लावून ठिगळे दारिद्रयाला
मायेचा होता ओलावा तुझ्या कणखर आवाजाला
'बाबु' ही ओली हाक कुणी आज मारत नाही
मनातच माय माझ्या, डोळ्यासमोर आज नाही
उभी तू कडक उन्हात माझ्या डोईवर पदर देई
सुखी मी आज, तुझ्या प्रार्थनेचे मिळाले फळ आई
करुनी पुजा, भरली घागर आखेजीची, वेड्या मायेने
पुढच्या जन्मी तुच हो 'माय', केली प्रार्थना भक्तीभावाने.

कु.भारती म्हस्के.
एस.वाय.बी.ए.(मराठी)

मोही नयना मना

अविनाश रा. निकम
एम.ए. ज्युनि. [अर्थशास्त्र]

नेहमी माणसांच्या गर्दीनं तुडुंब भरलेल्या रेल्वे स्टेशनवर आज अगदी तुरळक गर्दी होती. रेल्वे थांबली तेव्हा चढणाऱ्या प्रवाशांची धांदल नसल्यामुळे सचिन सावकाशपणे डब्यात चढला. बॅग ठेवून आसनस्थ झाला. पोस्ट ग्रॅज्युएशन नंतर नुकताच ऑफीसर झाल्यामुळे त्याने आधुनिक पोषाख परिधान केलेला होता. तो बसला होता त्या सीटवरुन नजरेला पडेल एवढ्या अंतरावर एक सुध्दा प्रवाशी नव्हता. एखादा सहप्रवाशी बोलका निघाला तर वेळ सहज जाणार होता. जळगांव ते मुंबइ; साधारणपणे आठ तासाचा प्रवास होणार होता. देशात जातीय दंगली पेटल्यामुळे प्रवाशांची संख्या फारच कमी होती. देशाच्या इतर भागात तुरळक हींसाचार असल्याने वातावरणात विलक्षण तणाव जाणवत होता. या दंगलीमुळे काहीही चांगलं नीष्पन्न निघणार नाही याची जाणिव असून सुध्दा लोक हिंसेचा मार्ग अवलंबून संकट कशाला ओढवून घेतात हा प्रश्न त्याच्या मनात रेंगाळला होता. त्याने लोकप्रभाचा अंक चाळायला सुरुवात केली असतांना कुणीतरी आल्याची चाहूल लागली, पण याची दखल घ्यायची त्याला इच्छा नव्हती.

रेल्वे वेगात आल्या नंतर पंधरा वीस मिनीटांनी मुलीच्या बोलण्याचा आवाज आला.....

''एस्क्युज मी ....''

''येस् प्लीज''

''किती वाजलेत ?''

सचिनने हातातला अंक बाजूला केला. तिला पाहून सचिन आश्चर्याने भारावून गेला. त्याला लगेच ती दोन वर्षापूर्वीची अस्मिता आठवली....... जळगांव कॉलेजला शिकणारी...... बोलका चेहेरा ..... बोलके डोळे...... चलण्या-बोलण्यात एक वेगळीच अस्वस्थ करणारी ऐट .... फारशी सुंदर नसली तरी दिसायला आकर्षक, मन मोहून टाकणारं व्यक्तिमत्व... तिची ओळख करुन घेण्यासाठी त्याने आटोकाट प्रयत्न केले.... आवडी निवडी शोधण्याचा प्रयत्न केला.... तिच्या जाण्या-येण्याच्या मार्गावर ''सहज उभा राहील्या' सारखा राहू लागा.... केवळ ती नजरे समोर असते म्हणून रिडींग रुममध्ये तासन्-तास वेळ घालवू लागला ... ती त्याच्या पेक्षा दोन वर्षाने ज्युनिअर होती. त्यात सॉलीड प्रॉब्लेम 'म्हणजे एखाद्या अनोळखी तरुणीशी बोलण्या इतकं धाडस त्याच्यात नव्हतं.... एक दोनदा बोलण्याचा मनोनिश्चय केला तरी टेन्शनमूळे घामेघुम होऊन निराशाच झाली.... अखेर एका मित्राने धीर दिल्याने एक वाक्य त्याने एकदाच बोलून टाकलं...

''मला तुझ्याशी मैत्री करायला फार आवडेल.'' पण तिने खास 'स्टाइलनं'' मान झटकून नकार दिला. मनासारखा साथी मिळाला तर त्याला पटकन आपल करुन घेतलं पाहीजे या विचाराने त्याने धीर एकवटून वीचारलं, अन् तिच्या निष्ठूरपणाने त्याची सारी स्वप्न क्षणार्धात उधळली गेली. अस्मिता त्या तरुणाच्या हृदयसीहासीहासनावर विराजमान झाली अन् आपल्या व्यक्तिमत्वाच्या प्रभावाने कीत्येक वर्ष आपला हक्क गाजवणार होती. त्याला अस्मिता हवी होती. तीचं प्रेम हव होतं. एक दोन वर्षापूर्वी एक बस अपघातात आई वडील, भाऊ सारे त्याला कायमचं सोडून गेले होते. हे दुःख पचवायला त्याला फार काळ घ्यावा लागला होता. त्यात अजून एका दुःखाची भर पडली होती. वास्तवीक तोही देखण्या व्यक्तिमत्वाचा उमदा तरुण होता.... चेहेऱ्यावर आव्हानात्मक जीद्द... तेजस्वी डोळे.... तरिसुध्दा

अस्मिताने त्याना नाकारलं हे त्याला सहजासहजी विसरता येण्यासारखं नव्हतं. तीनं केलाला अपमान वीसरण्याचा बराचसा प्रयत्न केला. पण जीतक्या वेगाने ती घटना मनात खोल रुतविण्याचा प्रयत्न करायचा त्यापेक्षा जबरदस्त वेगाने मुंसडी मारुन ती घटना वर यायची, एम्.एस्.सी. च्या अभ्यासांत लक्ष द्यायला फार त्रास व्हायचा .... यशाचे शिखर त्याचे त्यानेच गाठले हेच खरे ! सचिन पायथ्याशी उभा होता तेंव्हा चढण्याचा धीर देणारं कोणीच नव्हतं... चढतांना अढखळत-धडपडत ठेचा लागून त्याचे पाय रक्त बंबाळ झाले होते...... मन निराधारपणे आत्महत्येच्या दुष्ट विचाराकडे सारखं झेपावत होतं.... जगण्याविषयीच्या तिरस्काराने अंत:करण पीळवटून नीघालं असून सुध्दा यशाच्या शिखराचं ध्येय त्याने पुर्ण केलं होतं.... अलीकडे तिची आठवण सतत रेंगाळत होती..... अनामीक चिंता सारखी भेडसावत होती..... त्याला नेहमीच वाटे.... 'या जीवन जगण्याच्या प्रवासांत यश संपादन केलं तरी पाठीवरुन मायेचा हात फीरवणारं अन् काही चुकलं तर रागावणार कुणीतरी 'आपलं' असावं.

तीच अस्मिता योगायोगानं रेल्वेत समोरच्या सीटवर आली होती !

''मला ओळखलंत.... ?''

अस्मिताने विचारले तेव्हा तिच्या चेहेऱ्यावर निरागस भाव दिसत होते. ''अस्मिताने, मी तुला विसरेन असं तुला तरी वाटायला नको ?'' त्याच्या वक्तव्याने ती हसून लाजल्यामुळे त्याने आपलं बोलणं सुरुच ठेवलं .... ''पण आता चांगलीच तावडीत सापडल्यामुळे रागावलीस तर नाहीना ?''

ती गडबडून म्हणाली, ''छे ! छे ! उगाच रागावणं काय ? तावडीत काय ?''

तो आपली नजर तिच्यावर स्थीर करुन म्हणाला, ''अस्मिता, खरं सांगू तुला... तुला बघीतलं अन् तुझ्यात मी संपूर्णपणे गुंतून पडलो.... तुला पहाताक्षणी आपली फार वर्षापासून ओळख असल्यासारखं वाटलं... एवढंच नव्हे तर तुला पाहील्यापासून दुसरं काही माझ्या मनात येतच नव्हतं.... काहीच सुचत नव्हतं. रात्री झोपलं की स्वप्नात तू... अन् अभ्यासाचं पुस्तक डोळ्यांपुढे घेतलं तरी समोर तूच ! मी कसं करावं अस्मिता ?''

त्याच्या बोलण्याने ती अवाक् झाली. काय बोलावं हे तीला कळेना. तो समजावण्याच्या सुरात म्हणाला, ''माझं बोलणं तुला विपरीत वाटत नाहीना ? मी अगदी साधा-सरळ माणूस आहे.... मनात आलं ते बोलणारा .... हे सारं सांगीतल्याशिवाय मला रहावलं नाही... तेव्हा माझ्या बोलण्यावरुन कृपा करुन गैरसमज करुन घेऊ नकोस ! अन् जर गैरसमज झाला असेल तर मला क्षमा कर''

''गैरसमज कसला ! उलट माझी एवढी योग्यता नसतांनासुध्दा तू माझी स्तुती करतोहेस. मला सुध्दा तू खरंच मनापासून आवडला होता. पण महाविद्यालयात..... शिक्षणाच्या मंदीरात फक्त शिक्षण हवं... प्रेम नकोच असे मला वाटायचे. एवढा सन्मान केलास म्हणून मी तुझे आभार मानायला हवेत.''

''मी सुध्दा कोणा सुंदर तरुणीला आवडू शकतो हे कळलं तरी.... स्तुती करण्याची तुझी योग्यता नाही म्हणतेस... याचा अर्थ स्वत:बद्दल तुला काहीच कल्पना नाही असं म्हणायला हवं.... इतर मुलीपेक्षा तू खरोखरच चांगल्या गुणांनी संपन्न आहेस.''

''छे ! छे रे ! तु म्हणतोहेस इतकी तरी चांगली नाही मी ! मी एक सर्वसामान्य''

सचिन हसून म्हणाला.....

''सर्वसामान्य तर सर्वसामान्य ! तुला खरं सांगतो अस्मिता..... तू माझ्या प्रेमाचा स्वीकार केलास यातला आनंद कसा व्यक्त करावा हे समजत नाही ये ! अगदी डब्याच्या दारात उभं राहून ओरडावंस वाटंतय.... अस्मिताने माझं प्रेम स्विकारलंय ! माझ्या इतका लकी कोणीच नाही !''

हसणं आवरुन अस्मिता सचिनला म्हणाली,

''महाशय ''आनंद व्यक्त करायचं तुर्त राहू द्या.... प्रथम कुठे जाताहेत ते सांगा....''

मुंबईतल्या एका कंपनीत नोकरी मिळाली आहे. उद्या महत्वाची कामे असल्यामुळे ऑफीसात पोहोचणं जरुरीचं आहे. जळगांवला कंपनीच्या सब-डीव्हीजनला काम नीघाल्यामुळे आलो. तुझं नाव लक्षांत असलं तरी कुठे राहतेस हे माहीत नव्हतं.... आणि माहीत असतं तरी घरी भेटून बोलण्याचं धाडस झालं नसतं''.

''तुमच्या धाडसाची मला पूर्ण कल्पना आहे. मी मुंबईला नरीमन पॉईंटवरच्या सेडीको कंपनीच्या ऑफीसात इंटरव्हयुला चाललेय.''

''अशा या दंगलीच्या वातावरणात तुला घरच्यांनी इंटरव्ह्युला जायला परवानगी दिली?''

''आईने पुष्कळ नकार दिला. पण मला आवडेल अशा नोकरीचा इंटरव्ह्यु मी सोडणार कशी ?''

अन् कितीतरी गोष्टी तो मोठ्या आनंदाने तिला सांगत होता... ती आवडीने त्याच्या गप्पात सहभागी होत होती....
कुतूहलाने प्रश्न विचारत होती..... बाहेर पडणाऱ्या तुरळक पावसाकडे त्यांचं लक्ष नव्हतं.... त्याने रेल्वेचा वेग मंदावल्यावर बाहेर पाहीलं तर तांबूस केशरी प्रकाश काळोख घेऊन येत होता. बाहेर होणाऱ्या मंद पावसाला वाऱ्याची झुळूक लागल्यामुळे तुषार त्याच्या शर्टावर पडत होते. रेल्वे थांबल्यानंतर थोड्या वेळानंतर टीसीने सांगीतले की काही आतंक माजविणाऱ्या लोकांनी बॉम्ब लावून रेल्वेपूल उडवील्यामूळे आठ-दहा तास रेल्वेला थांबावं लागणार आहे.

अस्मिता म्हणाली, ''या रेल्वेपूल मूळे माझा उद्याचा इंटरव्ह्यू जाईल. एका चांगल्या नोकरीला मला मुकावं लागेल ?''

सचिन म्हणाला, ''मॅडम, जास्त चींतीत होवू नका, जो इंटरव्ह्यु घेणार होता तो सुध्दा तुमच्या बरोबरच तिथं पोहोचणार आहे..... तेव्हा नोकरी मिळाली आहे असं समजा.... सुजाताला सुध्दा मला यायला एखादयावेळी उशीर होईल असं सांगीतलं होतं.''

यावर ती प्रश्नार्थक नजरेनं त्याच्याकडे पाहू लागली. ''सुजाता म्हणजे माझी पत्नी,'' तो म्हणाला. आता मात्र तिला दुःखाचा आवेग आवरता आला नाही. तिच्या डोळ्यांतून अश्रू आलेत. आणि क्षणभर विचार करुन म्हणाली, ''मी जळगांवला परत जाते आहे. मला ती नोकरी नकोय''

तिच्या या बोलण्यानं तो मोठ्यानं हसला.... अलगदपणे तीच्या गालावर ओघळलेले अश्रू पुसून म्हणाला, ''माझं लग्न खरंच झालेलं नाही ये.... तुझी सहज फीरकी घ्यावी असं वाटलं.... आता एक मस्तपैकी 'स्माईल' देशील का ?'' त्याच्या मिस्कीलपणावर अन् स्वतःच्या वेडेपणावर ती हसली.

• • •

आरसा पाहू नकोस तू...

आरसा पाहू नकोस तू साजणे
आवडेल रुप त्याला तुझे देखणे ॥१॥
श्रावण उतरला ग तुझ्या काळ्या केसात
मुख वाटे तुझे, चंद्र जणू ढगात
आरसा पाहू नकोस तू साजणे ॥२॥
असेल असे एखाद्याचे नशीब छान
करशील ज्याला आपले सर्वस्व दान
आरसा पाहू नकोस तू साजणे ॥३॥
तुझ्या नयनात मी असेन कां
तुझ्या हृदयात मी धडकेन कां
आरसा पाहू नकोस तू साजणे ॥४॥
माझी इच्छा पूर्ण होईल का
तू माझ्यासाठी जरा रडशील का
आरसा पाहू नकोस तू साजणे
आवडेल रुप त्याला तुझे देखणे ॥५॥

दिनेश दीक्षित
द्वि.वर्ष कला (मराठी)

मॉरिशस......पृथ्वीवरील स्वर्ग

प्रो. पी. व्ही. वाणी
वनस्पतीशास्त्र विभाग

"Mauritius is a Paradise on earth"

Ursula Andress.

भारताच्या पश्चिमेला हिंदी महासागरात मॉरिशस लहानसे बेट आहे. हिरव्या पाचूच बेट असंही मॉरिशसला म्हणतात. मुंबईपासून ४७०० कि,मी. अंतरावर निसर्गाने घडविलेला एक चमत्कार म्हणजे मॉरिशस. मॉरिशसचं केवळ चार ओळीत सार्थ वर्णन करायच असेल तर खालील ओळीत करता येईल,

Beauty before me, I walk,
Beauty above me, I walk,
Beauty below me, I walk,
.... All around
me my garden is beauty
and in beauty , I walk

मुंबईहून मॉरिशस ला जाणारे विमान मॉरिशसच्या उत्तरेकडून प्रवेश करते आणि संबंध मॉरिशस वरून ऊडत जाऊन दक्षिण टोकाला असलेल्या रामगुलाम विमानतळावर उतरते. विमान तळापासून शहराकडे जातांना रस्त्याच्या दोन्हीबाजुला पसरलेली हिरविगार शेती, चारी बाजूंना पसरलेला सुंदर समुह, गुळगुळीत स्वच्छ रस्ते यामुळे प्रत्येक जण मॉरिशस च्या प्रेमात पडतो. हे प्रेम पुढील पर्यटन स्थळे बघतांना वृद्धिंगत होत जाते. रोज पडणारा पाऊस मॉरिशसला स्वच्छ व नितळ ठेवतो.

पेरूच्या आकाराचे हे बेट दक्षिणोत्तर ६१ किलोमिटर, पर्व पश्चिम ४७ किलेमीटर आहे. निसर्गाने एवढा देखणेपणा बहाल केलाय की प्रदुषण हा प्रकार मॉरिशसच्या डायरित शोधूनही सापडणार नाही.

मॉरिशसच्या पूर्वेला 'अल ऑक्स सर्फ' जगातील अति सुंदर किनाऱ्यापैकी एक या ठिकाणी समुद्र अतिशय उथळ असल्याने लाटा मुळीच येत नाहीत. समुद्राची खोली ३ ते ४ फुट असल्याने समुद्रात लांब अंतरावर चालत जाता येते. समुद्राचे पाणि स्फटीकासारखं स्वच्छ, वेगवेगळ्या पाण्याच्या छटा येथे बघायला मिळतात. याच किनाऱ्यावर पर्यटकांसाठी विविध वॉटर स्पोर्टस् आहेत. बोटींग, प्यारासेलींग, रोअरींग, पॅडलींग, या सर्व सुखसोयी उपलब्ध आहेत. प्यारासेलिंग म्हणजे पॅराशूटच्या सहाय्याने हवेत तरंगत रहायचे. पॅराशूटची दोरी मोटार लॉंचला जोडलेली असते जितक्या वेगानं मोटारबोट जाईल तेवढे उंच आकाशात जाता येते. वर आकाश, खाली समुद्र कोण सुंदर हे सांगताच येत नाही. कधी कधी मोटर बोटचा वेग इतका कमी करतात कि आपले पाय समुद्राच्या पाण्यावर टेकतात. 'Jewel in the Crown of Mauritius' वरील उद्गार ह्या किनाऱ्यासाठी सार्थ वाटतात. स्वर्ग याहून कांही वेगळा असावा असं वाटत नाही.

''ग्रँडवे'' तितकाच सुंदर पण आपल वेगळ रूप धारण केलेला किनारा. अति श्रीमंत लोकांचे बंगले येथे पहायला मिळतात. पण ह्या श्रीमंतीपेक्षा निसर्गाची श्रीमंती मनाला मोह पाडते. निसर्गाची बरोबरी कुणीच करू शकणार नाही हेच खरं ठरत. या ठिकाणी व ''रिव्हर नॉयरे'' ह्या दोन्ही ठिकाणी खास लॉंचेस भाड्याने मिळतात साधारणतः दहा लोकांना दोनशे रुपये पडतात. या लॉंचेसचं वैशिष्ट्य म्हणजे त्याच्या

तळाशी काच बसविलेली असते. म्हणून त्याच्या Glass Bottom Boods असंही म्हणतात. ह्या काचेतून आन बसलेल्या पर्यटकांना विविध आकाराचे व रंगाचे प्रवाळ खडक (Corals) व वनस्पती बघता येतात. प्रवाळ खडकांतून विविध रंगाचे व आकाराचे मासही पाहायला मिळतात. निसर्गाचा हा खजिना मन भरून पहायला येथे मिळतो.

''पॉम्लेमुझेस'' या गावी बोटॅनिकल गार्डन आहे. पासष्ट एकरात हे बोटॅनिकल गार्डन वसविले आहे. ह्या गार्डनच प्रवेशद्वार ओतीव काम करून केले आहे. जगांतील सर्वात सुन्दर प्रवेशद्वार म्हणून १८८८ साली ह्या प्रवेशद्वाराला 'सुवर्णपदक' मिळाल आहे. किडनीच्या आकाराचे कमळाचे तळष, जपानी पद्धतीचा पूल, टॅलिपोट, पाम अतिप्रचंड पिंपळाचे झाड, पराती एवढी कमळाची पाने येथील अनेक आकर्षणापैकी एक वॉटर लिलि (Victoria regia) म्हणजेच मेक्सिकन लिलिची पाने एक मिटर व्यासाची आहेत. पराती ऐवढीप्रचंड पाने व मोठाली कमळे बघतांना मन हरखून जाते. 'टॅलिपोट पाम' ह्या ताडीसारख्या वाढणाऱ्या झाडांना ६० वर्षानंतर प्रथमच फुले येतात. हि पांढऱ्या रंगाची प्रचंड आकाराची फुले वृक्षाच्या वरचा भाग झाकून टाकतात. फुले आल्यानंतर हे झाड मरते.

रिव्हरे नायरे कडे जातांना रस्त्यातच कॅसेला पक्षी उद्यान (Casela Bird Park) आहे. दोन हजार विविध रंगाचे पक्षी येथे पाहायला मिळतात पक्ष्यांबरोबर येथे वाढविलेल्या अनेक सुंदर फुलांच्या जातीही पहायला मिळतात. विविध रंगाची फुले तितकेच आकर्षक पक्षी मनाला भुरळ घालतात कॅसेला पक्षी उद्यानाच्या भोवताली रमणीय टेकड्या आणि सुंदर वनराई आहे.

क्युपिप (Curepipe) नावाचे शहर मॉरिशसच्या डोंगराळ भागात आहे. ह्या शहराला लागून असलेल्या टेकडीवर ज्वालामुखीचे विवर आहे.

काही वर्षापूर्वी ज्वालामुखीचा उद्वेग होऊन हे विवर बनलेले आहे. ह्या ठिकाणी साथ गवतही उगवत नाही. टेकडीच्या चहूबाजूने घनदाट अरण्य आहे. या ठिकाणी सात-रंगाची माती आहे.

पोर्टलुई, क्युपिप, रोझहिल, मोहेबोर्ग हि शहरे पाहण्यासारखी आहेत. भव्य डिपार्टमेंटल स्टोअर्स आहेत. त्यातून जगातली सर्व नावाजलेले प्रॉडक्टस् उपलब्ध आहेत. मॉरिशसची सारी अर्थव्यवस्था साखर कारखाने व पर्यटक त्यावरच अवलंबून आहे. पण निसर्गाने आपल्या मुक्त हस्ताने केलेली उधळण निसर्गप्रेमींना वेड लावल्या शिवाय राहत नाही. निसर्गाचा हा चमत्कार, हे भांडार पाहण्यासांठी आयूष्यात एकदा मॉरिशसला जायला हव.

तीन हायकू

याच डोळ्यांनी पाहिलं
कळीचं फूल होतांना
फूलाच्या पाकळ्या झडतांना.

याच कानांनी ऐकलं
कधी मंत्रमुग्ध करणाऱ्या सुरांना
बेसूर होतांना.

याच मनाने अनुभवलं
प्रेमाचा कुर फुटतांना आणि करपतांना सुध्दा.

राजेश पाटील
प्रथम वर्ष कला.

जर पैसा नसता तर...

वैशाली कुलकर्णी
एफ.वाय. बी.ए

इंग्रज लोक भारतात येण्यापूर्वी भारत श्रीमंत देश म्हणून ओळखला जात असे. प्राचीन काळच्या मानवाला भविष्यात पैशाचे अस्तित्व असेल असे वाटले सुद्धा नसेल. कारण त्या काळी मानव भटके, मागासलेले व इतर जाती-जमातीपासून विमुक्त होऊन जीवन जगत होता. मात्र मानवात जसजशी उत्क्रांती होत गेली, तस-तसे, रोजच्या व्यवहारातील पैशाचे स्वरूप सुद्धा बदलत गेले.

सर्वप्रथम वस्तुविनिमय पद्धत अस्तित्वात आली. त्यात गहू, तांदूळ हे धान्य, गाई, जीवंत माणसं (गुलाम) रूपी सजीवांना पैशाचे स्वरूप आले. त्यात मात्र अनेक अडचणी निर्माण झाल्या. व ही पद्धत काळाआड गेली. असेच पैशाचे वेगवेगळे स्वरूप वर्षानुवर्षे आले व बदलत राहीले.आता मात्र सध्या तरी पैशाचं स्वरूप स्थिर आहे. जसं अमेरिकेच डॉलर, आफ्रिका-पेंड तसच भारताच चलन 'रुपया' आहे.

जर पैसा नसता तर... अस म्हटल्यावर आपल्याला आजीच्या जुन्या जमान्याची आठवण येते कारण त्याच काळात १ पैशाचे तुप अन् २ पैशाची साखर मिळत असे. त्या काळात पैशाला आजच्या इतके महत्व नव्हते.

रुपया (पैसा) नसता तर सर्वप्रथम म्हणजे मनमोहनसिंग वा इतर व्यक्ती रुपया (अर्थ) मंत्री झालेच नसते. हर्षद मेहता सारखा माणूस बँका व शेअर प्रकरणावर खेळू बागडूही शकला नसता त्याचप्रमाणे गरीब (!) भिकाऱ्यांना सुद्धा पुढील ओळी म्हणाव्या लागल्या नसत्या,

''पैसा दे, पैसा दे, बाबु पैसेवाले,
एक सो का नोट तु कर दे मेरे हवाले ।''

पण हे सर्व केव्हा ? जेव्हा पैसा नसेल तेव्हा. पैसा नव्हता तेव्हा माणसाला माणसाची किमत होती. एकमेकाविषयी आपुलकीची भावना होती.परस्पराात प्रेम व आदराची भावना होती. मात्र याच पैशामुळे मानवाने क्रांतीकरता यंत्रवाद स्वीकारला व या पैशातूनच यंत्रे घेऊन मानव मानवापासून काही प्रमाणात दुरावला. कारण माणसांची कामे यंत्रे करू लागली. त्यामुळे लोक बेरोजगार राहू लागली. म्हणजेच माणसाची किमत कमी होऊन ती आता पैशाला प्राप्त झाली. इतकच काय अहो, पैशानेच माणूस माणसाची, त्याच्यातील कलागुणांची खरेदी-विक्री करू शकतो.म्हणूनच की काय आज भटजींना दक्षिणा ही पैशाच्या स्रूपात इतर वस्तुसह देतात. पुर्वी शिष्य एकलव्याने आपल्या उजव्या हाताचा अंगठा गुरूदक्षिणा म्हणून दिला होता. तर आज पैशाच्या स्वरूपात विद्यार्थी शिक्षकांना 'फी' या नावाखाली पैसे देतात. जर पैसा नसता तर अशी फी भरावीच लागली नसती.

आज पैसा-रुपया अस्तित्वात आहे. विशेषत: श्रीमंताकडे. म्हणूनच जास्तीत जास्त लोक राजकारणी आहे. पैशाच्या बळावर ते सत्ता गाजवितात व पैशाच्या बळावरच ते गुंडागर्दी करून लोकांकडून निवडणूकीची मते घेतात. हाच तो पैसा ना की ज्यामुळे ढब्बू पोरगा मेरीटमध्ये येतो किंवा पास होतो. हाच ना तो पैसा की ज्याच्या थोड्या जास्त खणखणाटाने एखाद्या मुलाकरिता वा मुलीकरीता मेडिकल वा इंजिनियररींग बंद झालेली दारे उघडतात. आजच्या तरूण पिढीला वेगवेगळ्या व्यसनांच्या आहारी लावणारा हाच का तो पैसा ? सुनांच्या सासवांचे पैशाविषयीचे हेच ते चित्र अथवा स्वप्न का की सुनेला छळून, जाच देऊन खास पैशाकरीता, हुंड्याकरीता जिवंत जाळायचे अथवा ठार करायचे.

म्हणूनच म्हणते, ''पैसा नसता तर या

अडचणीही निर्माण झाल्या नसत्या व ना-ही यातील गुन्हा-गुन्हेगारांच्या शोध लावणयासाठी कॉम्प्युटरचा शोध लागला असता. पण जे होते ते भल्यासाठीच''

आज कॉम्प्युटरचा सर्वच क्षेत्रात बिझिनेस, शेअर बाजार, बँका कंपन्या, हॉस्पिटलस् एवढच नाही तर शाळा, कॉलेजेस मध्ये सुद्धा आढळतात. त्याकरीता वेगवेगळ्या प्रकारचे ट्रेनिंग ही दिले जाते. म्हणजेच मानवी युग हे ''यांत्रीक युग'' असेही ओळखले जाते.

पैसा नसता तर माणूस सुखी झाला असता ही एक बाजु. मात्र आता पैसा असल्यामुळेही माणूस सूखी व त्यासोबत चैनीही झालेला आढळतो, ही आहे दुसरी बाजू. या पैशाच्या काळांत आपण जर कोणकडे त्याच्या घरी गेलो व त्याच्याकडे टेप, टि.व्ही. कुलर, स्कुटर, मिक्सर, वॉशिंग मशीन, फोन, व्ही.सी.आर. सारख्या चैनीच्या वस्तु असतील तर ते श्रीमंत मात्र एखाद्या घरी यापैकी काहीही नसेल पण त्यातील माणसे आनंदी, समाधानी वृत्तीची असली तरी ते घर चैनीच्या वस्तुंच्या अभावी गरीबच मानले जाईल.

आज पैशाची गरज काही लोकांना नसतांना सुद्धा केवळ प्रसिद्धीसाठी अवैध मार्गाने पैसा कमावतात. जर पैसा नसता तर हे झाले असते का?

पैलतीरा ही साक्ष तुझी

दिङतरा गेले पक्षी,
ठेवूनी पैलतीराला साक्षी.
अंतर्चक्षू ते उघडून गेले,
खोल डोह हा ढवळून गेले,
शांत निरावर्तात,
आवर्त अहम ते टाकून गेले.
त्या उडणाऱ्या तुषारांमधून,
भविष्य काही सांगून गेले,
स्वप्न उद्याचे रुजवून गेले,
त्या स्वप्नांचे होउन पुन्हा,
पक्षी दिङ्तरा उडून गेले.

अनिरुध्द अ.सकळकळे.

एस.वाय.बी.ए.
(विद्यार्थि प्रतिनिधी)

'ओठ'

शुभ्रसा फुलांचा निश्वास
माझ्या हृदयांत पोहचला सुध्दा नव्हता.
तर मधे कित्येक पावलांचे ठसे सोडुन
तूं क्षणभर दूर उभी राहिलीस
स्वप्नच फक्त डोळ्यांची नसतात.
अश्रुंना सुध्धा असते हक्काची जागा
तू शब्दांवर आभाळ पांघरतेस म्हणून
चुपचाप ओठ तुझे बोलुन जातात.

संजय पाटील

टी.वाय.बी.एस्सी (प्राणीशास्त्र)

उटी : निखळ निसर्ग सौंदर्य

कु. भारती म्हस्के
एस.वाय. बी.ए. (मराठी)

दरवर्षी नियमाने येणारा कडक उन्हाळा अंगाची लाहीलाही करतो. या उन्हाळ्यात लाके थंड हवेच्या ठिकाणी जातात. आम्हालाही उन्हाळ्याला रामराम ठोकायचा होता कारण एन.एन.सी.सी. तर्फे माझी व माझ्या मैत्रिणीची उटी येथे ऑल इंडिया 'ट्रेकिंग कॅम्प' साठी निवड झाली होती. इतर कॉलेजच्या तीन मुली व आम्ही दोन अशा पाच मुली आईवडील व मॅडमचा निरोप घेवून कॅम्पसाठी रवाना झालो.

जसजसे मद्रास जवळ येत होते तसतसे तेथील खास आकर्षण म्हणजे नाराळाची झाडे ताठ मानेने सावधान स्थितीत आमचे स्वागत करण्यास सज्ञ होती. मद्रास येथे पोहचलो तेव्हा तेथे लक्ष वेधून घेतले ते मोगऱ्यांच्या फुलांनी. छोट्या मुलीपासून ते वृध्द स्त्रीपर्यंत सर्वजणींनी आपल्या काळ्या लांबसडक केसात सुवासिक मोगऱ्याचे गजरे माळलेले होते. मद्रसला मागे सोडून रेल्वे धावत होती.

पुढे आम्ही आमचा 'बेस कॅम्प' ' मेट्पल्लवम' येथे पोहचलो. येते असे भासले की तेथील उंच उंच पहाड पांढऱ्याशुभ्र कापसाने पिंजलेल्या ढगांशी कुजबुज करीत होते. अशा या देखण्या नगरीत माझा प्रवेश झाला हौता.....ट्रेकिंग कॅम्पसाठक्ष भारतातून पंजाब, बिहार, गुजराथ, तामिळनाडू, आंध्रप्रदेश व आम्ही महाराष्ट्र अशा राज्यांतील मुली होत्या. एक दिवस 'रेस्ट' दुसऱ्या दिवशी मेडीकल चैकअप झाल्यानंतर पाठीवर घेण्यासाठी ''रुक-सॅक'' मिळाली. ''रुक-सॅक'' या बॅगमध्ये आवश्यक वस्तू ठेवून ही बॅग पाठीवर बेल्टच्या साह्याने बांधून ट्रेकिंग करायची असते. आमची ट्रेकिंगला सुरवात झाली होती रोजचा दिनक्रम सकाळी सात वाजता नाश्ता करुन आठ वाजता रोज अठरा किलोमिटर पायी चालत जाणे व दुसऱ्या ठरवून दिलेल्या स्टॉपवर पोहचणे दुसऱ्या स्टॉपवर पोहचल्यावर तिथे रात्रभर राहून परत सकाळी पुढल्या स्टॉपवर पोहचणे.

आम्ही आकर्षक, मोहक अशा नागमोडी वळणाच्या रस्त्यावरुन, शेताच्या कडेने, जंगलाच्या पायवाटेवरुन चालत जायचो. विविध झाडे बघत, पक्षाच्या किलबिलमध्ये आमचे हास्य सामील करीत, निसर्गाचा आस्वाद लुटत, जंगली मोहक पिवळी, पांढरी गर्द, निळी फुले नेत्रात साठवत चालत जायचो चालतांना वाटे की, ''मी स्वप्नेरी दुनियेतील जादूच्या नगरीत प्रवेश केला आहे.'' एखाद्या स्टॉपवर नारळाचे पाणी पिणे व चणे, शेंगदाणे खाणे हा आनंद निराळाच होता. .....

पुढचा स्टॉप 'मरपल्लम' येथे केंव्हा पोहोचलो कळलेच नाही. आम्ही अगदी सतत सहा तास पायी चाललो यावर विश्वासच बसेना तेथे पोहोचल्यावर थकवा जाणवत होता परंतू 'मरपल्लम' ची स्मित हास्य करणारी नदी व खळखळ हसणारा धबधबा पाहून त्या वातावरणात दंगामस्ती करणारी माकडं बघून माझा थकवा दूर पळाला होता. येथे पोहोचल्यावर थोड्या वेळाने जेवन मिळायचे जेवणात भात व इडली डोसा हा प्रकार असायचाच. मला वेगवेगळ्या भाषा बालणाऱ्या मैत्रिणी मिळाल्या होत्या. संध्याकाळी सर्व एकत्र बसलो. आजूबाजूला लयदार डोंगर होते या वातावरणात गुजराथ च्या मॅडमनी त्यांच्या भाषेच्या आवाजात एक गजल म्हटली. सौदर्यवृष्टीत आणखीच भर पडली. लगेचच पावसाने आपल्या ओलसर जलधारांची किमया दाखवली. उन्हाळ्यालाही विसरायला लावेल अशी ही जादू होती. पाऊस

येण्याआधी पडलेले धुके ही आता विरले होते. येथील झऱ्याचे पाणी इतके रामांचकारी गार होते की संपूर्ण विश्वाला, स्वत:ला विसरून या झऱ्याकडे बघत रहावे असे वाटत होते परंतू ते शक्य नव्हते कारण उद्या ही स्वप्नेरी दुनिया सोडून चंदेरी दुनीयेत म्हणजे 'सेलास' येथे जायचे होते.

दुसऱ्या दिवशी सेलासला पोहोचलो. येथे प्रसिद्ध चर्च बघीतले. माझ्या अनेक मैत्रिणी जोडल्या गेल्या होत्या. आम्ही एकमेकींच्या भाषा जाणून घेत होतो. येथील मुली आम्ही एकमेकींशी हिंदी बोलायचो. रोज संध्याकाळी विविध सांस्कृतीक कार्यक्रम व्हायचे या कार्यक्रम विविधतेत एकता हा संदेश मिळत असे. सर्व कमांडर, कर्नल, आम्हाला त्यांच्या शुभेच्छा देत व अशाप्रकारे 'सेलासहून' नंतर 'चामराज', 'मंजूर', यडकाडू', या ठिकाणहून 'नंदनाड' ला पाहोचलो. आता पर्यंत आम्ही चहाचा कारखाना, चहाचे विशाल मळे, खिसमस ट्री ची झाडे, सुचिपर्णीची वृक्षे, पॉण्डस् पावडरची पाणे, विविध मसाल्याची पाने बघीतली होती. दिवसामागून दिवस हे आनंदात जात होते.

निरनिराळ्या मोहक व लाघवी छटांचे ते पडाड अशा रम्य ठिकाणी वसलेले आहेत की जेथे पूर्व व पश्चिमेडील घाटांचं मिलन होत असे रम्य ठिकाण म्हणजेच 'उटकमंड' म्हणजे 'उटी' होय. उटी येथे मला असे वाटले की मी स्वप्नात तर नाही ना! सुंदर विविधरंगी फुलात, मोगऱ्याच्या त्या शुभ्र सुवासात व अबोली च्या रंगात मी हरखून गेले होते. दुसऱ्या दिवशी आम्ही उटीतच हातो कारणत्या दिवशी सर्वांना 'उटीची सैर' होती. व मनसोक्तपणे त्यादिवशी निसर्गाचे अमृत मी भरभरून प्यायले. अशा या सौंदर्यवती उटीचा निरोप घेवून दुसऱ्या दिवशी 'डोडाबेट्टा' येथे निघालो.

डोडाबेट्टा येथे एक थकविणारी पण मजेदार अशी घटना घडली. डोडाबेट्टा ला जाण्याचा मार्ग जंगलचा होता. रस्ता दाखविणारा 'गाईड' रस्ता चुकला व त्यामुळे आम्हाला त्यादिवशी अठरा ऐवजी ३० किलोमीटर पायी चालावे लागले.

नंतर 'अरोवनकाड्' येथे पोहाचलो येथील खास आकर्षण म्हणजे येथील 'निलगिरी पर्वत' होय. हा पर्वत चढायचा असे कळले त्यावेळी मनात खुप उत्सुकता व दडपण हि निर्माण झाले. परंतू हा निलगिरी पर्वत चढायला सुरूवात केली तेंव्हा दडपण नाहीसे झाले कारण एखाद्या उंच जाणाऱ्या जंगलातून आपण जात आहोत असे वाटले. जसजसे आम्ही वर जात हातो तसतसा वरच्या भागावर उंच उंच राई, रुपेरी खोडांचे निलगिरी वृक्ष व आजुबाजूला पडलेला पानांचा सडा विखूरलेला दिसत होता. उत्साही व खोडकर वाऱ्याबरोबर होणारा निलगिरी पानांचा सळसळाट हे कसं मनाला निसर्गाचा हिरव्या जगात हळूवार व अलगद पणे नेल्याचा भास होत होता.

थांबत थांबत का होईना निलगिरी पर्वत अखेर चढून झाला. या पर्वतावर सगळीकडे पिवळीजर्द फुलेच फुले दिसली. वरच्या टोकावर आम्ही होतो. तिथून खाली नजर टाकली असता असे दिसले की, आम्ही आतापर्यंत ज्या ठिकाणाहून आलो. म्हणजे मरपल्लम्, सेलास, चामराज, मंजूर, यडकाड्, अरोवनकाड्, डोडाबेट्टा, नंदनाड, उटी ही सर्व ठिकाणे आम्हाला या पर्वतावरून मार्गदर्शक साखवत होता.

शेवटचा दिवस आमचा मेटूपल्लवम् म्हणजे आमचा 'बेस कॅम्प' येथे होता. संध्याकाळी सर्व ऑफीसरांचे शुभेच्छा संदेश व सांस्कृतीक कार्यक्रम पार पडले. आम्ही सर्व मैत्रिणी म्हणजे भारतातील विखूरलेली फुलपाखरे एकत्र आलो होतो व उद्या आपापल्या ठिकाणी जाणार होतो. त्यामुळे आजची रात्र आम्हां मुलींची अखेरची गप्पांची रात्र होती.

आज म्हणजे शेवटच्या दिवशी सकाळी सर्वमुली रडलो होतो. आता प्रत्यक्ष भेट कधीच नाही. हे प्रत्येकीला माहीत होते भेट होणार होती फक्त पत्रांद्वारे --- शेवटी त्या कॅम्पच्या आठवणी ज्या नेहमी मनाला आनंद देणाऱ्या या आठवणी घेवून जळगांवी परत आलो. हे माझे अविस्मरणीय निसर्गदर्शन ज्याची आठवण आजही आहे.

कलावंत व्हा

कु. मनिषा बी. पाटील
एफ.वाय. बी.एस्सी. (अ)

टाइम्स ऑफ इंडियाचे एका अंकात हिंदूस्थानी विद्यार्थ्यांचे वर्णन केलेले वाचले, ''हिंदूस्थानी विद्यार्थी अभ्यासाने झपाटलेले असतात. वसतिगृहात, कॉलेजच्या व्हरांड्यात, अगदि जिथे जातील तिथे, वर्गात झालेल्या व्याख्यानांचीच चर्चा करीत असतात. हे विद्यार्थी भल्या पहाटे उठून, व्हरांड्यात येरझाऱ्या घालत, आपापले विषय मोठ्याने वाचत बसतात, पुस्तके मुखोद्गत करतात. पण असे विद्यार्थी केवळ पुस्तकी किडेच बनून रहात नाहीत काय ?''

जीवन जगण्याकरीता अन्न, वस्त्र, निवारा, हवा या मूलभूत गरजांबरोबरच शिक्षणाचीही तेवढीच आवश्यकता आहे. आजच्या काळांत तरी भाग्याची भरती विद्येच्या चंद्रकलेवरच अवलंबून असते.

पण केवळ अभ्यासातील किडा बनण्याखेरीज आजच्या विद्यार्थ्यांने आपला सर्वांगीण विकास होण्याच्या दृष्टिनेच प्रयत्न केले पाहिजेत आणि ज्याच्या जवळ प्रयत्न आहेत त्याच्यासमोर १४ विद्या आणि ६४ कला हात जोडून उभ्या असतात.

मुलाच्या चौकडीला विद्येचा उजाळा मिळाला तरच ती चमकते. म्हणून शिक्षणाला प्रथम स्थान आहे. त्याला दुय्यमस्थान देताच येणार नाही. पण मळलेल्या वाटेने सारीच जातात. त्यात पुरुषार्थ नसतो. त्यांत गतानुकतिकत्व असते. उलट स्वत:च स्वत:साठी नवी वाट चोखाळण्यांत अतीव आनंद असतो आणि हा आनंद मिळतो तो कलेतूनच म्हणून आपण कलावंत व्हा.....

कलेचा उगम बुध्दीत नसतो तो भावना व कल्पना यांच्या संगमात असतो. कलावंत हा सर्वज्ञ असलाच पाहिजे असे नाही तर आपल्या कलादृष्टीच्याद्वारे होणाऱ्या जीवनावर त्याची श्रद्धा असली पाहिजे. कलेला जात, पात, शिक्षण यांचे बंधन नसते. कला कलाकाराची असते. मग तो एम बी.बी.एस् झालेला श्रीराम लागू असो किवा निळू फुले असो किवा तो सुनील गावस्कर,किवा ध्यानचंद असो आपल्या कलेनेच कलाकार जगाला दिपवून टाकतो.

सर्वात सोपे पण सर्वात कठीण काम म्हणजे कलावंत होणे. कारण जगातील अनेकविध गोष्टींकडे जाणीवेने पाहण्याचे सामर्थ्य त्या व्यक्तीत असले पाहिजे. त्या गोष्टीशी इमान राखून त्या भावविश्वाशी एकरुप होण्याची ताकद त्या व्यक्तीत निर्माण झाली पाहिजे.

अर्जुनाप्रमाणे ज्या ध्येयावर बाण मारावयाचा आहे त्याच ध्येयावर त्याचे चित्त स्थिर झाले पाहिजे आणि आपल्या चंचल मनाला एकाग्रतेचे कुंपण घालून स्थिर केले तरच कलावंत उत्कट कलेची निमिर्ती करेल. निरोचे रोम जळाले तरी तो वाजविण्यात इतका मग्न होता की त्याची आस लागली तरी त्याच्या ध्यानातही आले नाही.

काळ हो मोठ जादूगार आहे. वाल्याकोळ्यासारख्या दरोडेखोरालाही त्याने वाल्मिकी होण्याची संधी दिली क्रौंचवध पाहून वाल्याकोळ्याच्याही भावना उचंबळून आल्या वाल्मिकीने 'न भूतो न भविष्यति' अशी रामायणाची रचना केली. त्याची ती रचना पाहून

''सप्त सागर स्तब्ध झाले
निशब्द झाले आकाश
दाही दिशा थरारल्या
विश्व झाले झकास''

हिमालयाच्या मांडीवर डोके ठेवून मूर्छित पडलेल्या भारतमातेच्या विरहभावनेतून सावरकरांच्या कंठातून नकळतच अमर रचना

झाली.

''नभि नक्षत्रे बहुत परि प्यारा ।
मज भरतभूमिचा तारा
प्रासाद येथे भव्य परि मज भारी ।
आईची झोपडी प्यारी
तिजविण नको राज्य मन प्रिय साचा
...तद्‌विरहाची शपथ घालितो तुजला
सागरा प्राण तळमळला ।''

मनुष्य आयुष्यभर स्वप्नांवरच जगतो. इतकेच नव्हे तर तो मृत्यूच्या मांडीवर सुध्दा नव्यानव्या स्वप्नांत गुंग होऊन झोपी जातो. म्हणून कलेची निर्मिती स्वप्नाच्या सूताने स्वर्ग गाठणारी जरुर असावी पण त्याचवेळी अंतरंगही खुले व्हायला हवे व तिला सत्याची धार असावी. कारण मजेत उडायला उंच आकाश चांगल पण पाखरांना आपलं घरटं झाडावरचं बांधावं लागतं. म्हणून सत्यावर प्रकाश पाडणारे कलाकार आपण व्हायला हवे.

कला ही भूतकाळाची कन्या आहे, वर्तमान काळाची पत्नी आहे आणि भविष्यकाळाची माता आहे. म्हणून कलेची निमिर्ती करुन इतरांना सुखावण्याची कल्पना महान आहे.

कला नदंनवनातील कल्पकता नाही तर ती वाळवंटातील हिरवळ आहे पण तिचा ध्यास धरला तर ती नक्कीच आपल्या हातातली गुलाम होईल.

आणि जर आपण सर्वच विद्यार्थी कलेचे पुजारी झालोत तर महाराष्ट्रात उज्वल क्रांतीचे तेज नाचू लागेल.

आयुष्य ही एक अद्‌भूतरम्य कथा आहे. ही कथा समजून घेण्यासाठी आपण उत्कृष्ठ कलाकार होण्याचा प्रयत्न जरुर केला पाहिजे. गरुडाची झेप जमली नाही तर घारीची भरारी आपल्याला जरुर जमेल.

कलाकार होणे आपल्याला जमतच नसेल तर किमान रसिक तरी व्हा. त्याचबरोबर विचारवंतही व्हा.

बोभाटा

गेलं लागूनी जीवाशी जे
बोललीस जाता जाता
जखमांना सांभाळीत
तोल सावरतो आता.

बोलतांना थोडं तरी
नातं पहायच होत
तुझ्यासाठी कोणी किती
घर-दार तुडवल होत..

थोडं काही चुकल
त्याचा एवढा बोभाटा
आता जखमी जीवाने
कुठे शोधायच्या वाटा?

पांडूरंप ना.काशिद.
एस.वाय.बी.ए. (राज्यशास्त्र)

अयोध्या

कु. अर्चना प. कुलकर्णी
एम.ए. (ज्युनि.) [राज्यशास्त्र]

रामजन्मभूमी, बाबरी मशीद वाद, पृथ्वीच्या पाठीवर एकेकाळी स्वर्ग कुठे असेल तर त्या नगराचे नांव अयोध्या होय. या नगरीवर रघूवंशातील अनेक राजांनी या प्रजेवर पूत्राप्रमाणे राज्य केले. त्यातील ईश्वराचा मानव रूपात आलेला पराक्रमी राजा मर्यादा पुरूषोत्तम श्रीरामचंद्र होय. आदर्शराज्य म्हणजे रामराज्य होय. जनता ही सार्वभौम आहे असे मानून जनतेच्या इच्छेने स्वत:च्या प्रीय पत्नीला वनवासात पाठविणारा, वडिलांचा शब्द पाळण्यासाठी राज्याचा त्याग करून वनवासात जाणारा, वसिष्ठ ऋषींच्या आज्ञेवरून दृष्ट राक्षसांच्या नाश करणारा एकवचनी, एकवाणी संपूर्ण जगाला माणूसकीचे व लोकशाहीचे आदर्श मार्गदर्शन हे ज्याचे जीवन होते त्या श्रीरामचंद्राचे, त्या आदर्श श्रीरामाचे चरित्र आणि चारित्र्य याचे आदर्श डोळ्यासमोर व भारतीय संस्कृतीचे जतन आणि संवर्धन व्हावे यासाठी भारतातील सर्व खेड्यांमध्ये प्रत्येक खेड्यात श्रीरामाचे मंदिर आहे.

या श्रीरामाच्या मंदिरात जात, धर्म, पंथ, गरीब, श्रीमंत हा कोणताही फरक न मानता प्रवेश दिला जातो व लोकशाहीचे आदर्श ठेवले जातात त्या श्रीरामाचे जन्मस्थळ अयोध्या होय. त्या ठिकाणी श्रीरामाचे मंदिर व्हावे व लोकसम्राट होवून भारतातील लोकांना आदर्श लोकशाहीचे शिक्षण मिळावे व भारतात धार्मिक सहिष्णूता वाढावी. सर्वधर्मसमभाव निर्माण व्हावा. धर्माच्या नावाखाली कोणाचेही शोषण होवू नये व व्यक्तिविकास होवू समाजाची निकोप प्रकृती निर्माण व्हावी म्हणून श्रीरामाचा आदर्श ठेवण्यासाठी लोकांच्या डोळ्यासमोर आदर्श निर्माण करणे हे इतिहासाचे कार्य असते. इतिहासात विजेत्यांचा जयजयकार असतो. या विजेत्यांमध्ये सर्वच विजेते लोककल्याणार्थी कार्य करतात असे नाही. उदा. जर्मनीचा हिटलर, इटलीचा मुसोलिनी, जपानचा कैसर यांनी जगाला महायुद्धाच्या खाईतच लोटले याचे उदाहरण हिरोशिमा, नागासाकी आपण विसरू शकत नाही. त्याप्रमाणे बाबरी मशिदीच्या बाबतीत झालेले आहे.

बाबराला मोगल साम्राजांचे संस्थापक म्हणावे लागेल. भारतात त्याने मोगल साम्राज्याचा पाया घातला व इस्लाम धर्माचा प्रसार केला. 'यथा राजा तथा प्रजा' किंवा 'बळी तो कान पिळी' या निसर्गनियमाने त्या वेळी हिंदूधर्माला मोगल सत्तेपूढे वाईट दिवस आले. अनेक हिंदू धर्माच्या स्थळांची विटंबना झाली. मूर्ती फोडल्या गेल्या. १८५७ च्या बंडाचे तात्कालीक कारण धर्मावर आघात करणे हे होते. धर्माच्या नावाखाली लोकांना एकत्र करून त्यांच्याकडून आपल्याला जे हवे आहे ते मिळविण्याचा प्रयत्न मुसद्दी राज्यकर्ते नेहमी आपला स्वार्थ साधत असतात त्याप्रमाणे बाबराने देखील आपला हेतू साध्य करण्यासाठी मंदिराच्या मशिदी करणे, मुस्लीम धर्मस्थळे वाढवणे, मुस्लीम धर्माचा प्रसार करणे हे कार्य केले.

धर्म हि अफूची गोळी आहे. धर्माच्या नावाखाली लोकांना एकत्र करून संघशक्ती निर्माण करता येते. परंतू इतिहासावरून आपल्याला असे आढळून येते की जपान, जर्मनी, इंग्लंड, फ्रान्स, अमेरिका या राष्ट्रांनी साम्राज्यविस्तार केला त्यामध्ये त्यांचा हेतू बाजारपेठ मिळवणे. राज्यविस्तार करणे, आपले राज्य टिकवणे तेथील लोकांचे आर्थिक शोषण करणे. आपला वंश श्रेष्ठ आहे या भावनेनेहीपहिले, दुसरे महायुद्ध लढले गेले; त्यात काही राष्ट्रांवर अपमान कारक अटी किंवा जन्मभूमीविषयी अत्यंत निष्ठा यामुळे

महायुद्ध झाले.

भारतावर इंग्रजांनी जवळ जवळ ५००० मैलांवरून १८१८ ते १५ आगस्ट १९४७ पर्यंत राज्य केले परंतू त्यांनी देखील भारताच्या बाबतीत ढवळाढवळ केली नाही. त्यामुळे येथील लोकांना धर्माप्रमाणे आचरण करता येत होते म्हणून इतके दिवस त्यांना राज्य करता येत होते म्हणून इतके दिवस त्यांना राज्य करता आले.

इंग्रजांनी हिंदूस्थानची फाळणी धर्माच्या नावाखाली केली. त्यामुळे भारताचे अखंड हिंदूस्थानचे स्वप्न भंग पावले या स्वप्नभंगाचे दारूण संकट राष्ट्रपिता महात्मा गांदी, पंडीत जवाहरलाल नेहरू, सरदार वल्लभभाई पटेल यांना जाणवले होते. भारताच्या भावी संकटाची नांदी होती. इंग्रज सरकारने असे म्हटले होते की भारतात मी अशी आग लावून जाईल की त्यामुळे गंगेचे पाणी आग विझवण्या पूरेसे नाही.

हिंदूस्थानात १९४७ पर्यंत हिंदू-मुस्लीम सलोखा होता. स्वातंत्र्य मिळवण्याच्या आंदोलनात हिंदू, शिख, मुस्लीम, पारशी सर्व धर्माच्या लोकांच्या प्रत्येकाच्या शक्तीप्रमाणे वाटा होता. स्वराज्य मिळविणे हि समस्या व आर्थिक शोषणातून मुक्तता करणे. या समान उद्दीष्टांमुळे राष्ट्रात एकी होती त्यापैकी भारतात भारतीय लोक अन्याय, गरीबी, दुष्काळ यांच्याशी सामना देवूनही गुण्यागोविंदाने सहकार्याने रहात होते. औद्योगिक क्रांतीमुळे स्पर्धा सुरू झाली. ज्याच्या चांगल्या परिणामापैकी मानवी जीवन सुखी झाले, भौतीक प्रगती झाली परंतू औद्योगिक क्रांतीमुळे माणसातला माणूस आपण गमावून बसलो. भौतीक समृद्धी कशासाठी माणसासाठी हे ध्येय न ठेवता भौतिक सुखाचा मार्ग स्विकारत असतांना मानवी मुल्यांचा ऱ्हास होत आहे. सर्व मानवांचे सुख आपले अंतीम ध्येय असले पाहीजे.

जगामध्ये भारताची आजची प्रतिमा उजळलेली आहे ती धार्मिक सहिष्णूतेमुळे परंतू आता धार्मिक असहिष्णुता बाबरी मशीद रामजन्म भूमी एकाच विशिष्ट जागेवर मंदिर य मशिद बांधणे या वादामुळे हिंदू-मुस्लीम ऐक्याला तडा गेलेला आहे.

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर प्राचीन वस्तूसंशोधन खात्याने संशोधन करून सुप्रीम कोर्टाने व भारत सरकारच्या संस्कृती संवर्धन, संस्कृती जतन, राष्ट्रपती पंतप्रधान व धर्माची अफूची गोळी देणारे मंत्री यांच्यामध्ये तणावाचे प्रश्न लांबणीवर टाकून त्याचा विपरित परिणाम झाल्यावर सोडवण्याची लोकांनी आग्रह धरण्यावर प्रश्न सोडवणे याच्या आधी प्रचलीत राज्यकर्त्यांनी तो प्रश्न सोडवणे हे आदर्श राज्यकर्त्याचे कार्य असते. जनतेची इच्छा हीच सार्वभौम म्हणून भारतीय घटनेचा अभ्यास करून हा प्रश्न इतक्या दिवस १७० वर्ष लांबवून ठेवणे यातच हिंदू-मुस्लीम असलोख्याची ठिणगी होती तीची ज्वाला होवू द्यायला नको होती. हिंदूधर्म, मुस्लीम धर्म यांनी एकत्र येवून सामोपचाराने हा प्रश्न सोडवायला हवा होता परंतू या दोघी धर्म नेत्यांचा देखील प्रभाव जनतेवर पडला नाही याचा अर्थ जनता आणि धार्मिक नेते यांच्यात दुवा नाही. इंग्रजांनी भारतातील तथाकथित सुशिक्षीत लोकांना आपल्याकडे ओढून घेतले होते तेव्हा हा त्यांचा दूरदर्शीपणा होता. धर्माच्या बाबतीत दूरदर्शीपणाचा आमच्या राज्यकर्त्यांच्या ठिकाणी अभाव आहे. म्हणून हा प्रश्न निर्माण झाला आहे.

भारतात लोकशाही, समाजवाद, दारिद्र्य निर्मूलन, साक्षरता प्रसार इ.प्रश्न निर्माण होत असतांना बाबरी मशिद, रामजन्मभूमि या समस्येत लोक गुंग झालेत याचा अर्थ माणसाच्या ह्रदयातील राम किवा रहिम दोघांनाही समजलेला नाही. परमेश्वर हा दुबळ्यांची सेवा करण्यांत रमतो त्यांच्या स्थळांबद्दल वाद घालण्यांत निरर्थक वेळ, पैसा, श्रमशक्ती यांचा नाश होय.

मैत्री

अर्चना कि. शिरसाट
प्रथम वर्ष कला

आज सर्वांचा निकाल लागलेला होता. कुणी उदास तर कुणी आनंदी होते. मात्र सर्वांना धक्कादायक अशी गोष्ट म्हणजे शलाका आणि तिलोत्तमा यांचा पूर्ण गट फर्स्ट क्लासने पास झालेलाहोता. सर्वजण आनंदी होते. त्याचवेळी तिलोत्तमा मागचे दिवस आठवू लागले.

शलाका आणि तिलोत्तमा आणि त्यांचे मित्र असा त्यांचा ६-७ जणांचा गट होता ती एकाच कॉलनीतील होते. लहानपणानासून त्या सर्वांची गाढ मैत्री होती. त्यांच्या मैत्रीचा त्या सर्वांना अभिमान वाटायचा शाळेतही बरोबर जायचे. सर्वजण हुशार होती. प्रत्येक जण आयुष्यात काहीतरी होण्याचे स्वप्न बघत होते. त्यातील निखिल उत्तम क्रिकेट खेळायाचा व कविताही करायचा. निरंजन आणि महेश दोघेही विनोदी होते. राज शांत होता तर शरद आणि कर बडबडे होते. ते सर्वजण वेगवेगळ्या जातींचे होते पण ती त्यांच्या मैत्रींच्या आड मात्र कधीच आली नाही.

सर्वजण मोठे झाले व कॉलेजला जात होते पण त्यातील २-३ जण वाईट व्यंसनांच्या आहारी गेले होते. या गोष्टीचे शलाका आणि तिलोत्तमा यांना वाईट वाटायचे. ते कॉलेजला नेहमी बरोबर असायचे. त्या सर्वामध्ये निखळ मैत्री होती. त्यांच्या मते शलाका आणि तिलोत्तमा या आपल्या सर्वात चांगल्या मैत्रीणी आहेत. कॉलेजात सर्वजण बरोबर असल्यामुळे ते कॉलेजच्या चर्चेचा एक विषय बनले. कॉलेजातील इतर विद्यार्थी - विद्यार्थीनी त्यांच्याकडे वेगळ्याच दृष्टीने बघायचे. पण त्याचे त्यांना कधीच काही वाटले नाही.

पण पुढे मात्र शलाका आणि तिलोत्तमा या दोघींना कॉलेजांत त्रास व्हायला लागला. कॉलेजांतील इतर मुल-मुली त्यांना बघून त्यांची टिंगल टवाळी करायचे. ही गोष्ट शलाका आणि तिलोत्तमा या दोघींना फार खटकायची. पण ते त्या मुलांशी मैत्री सोडू शकत नव्हत्या. त्यांची मैत्री म्हणजे आपल्या आयूष्याचा एक भाग आहे. असे त्या दोघींना वाटे. पण लोक मात्र त्याचा वाईट अर्थ काढीत होती. या गोष्टीचा त्यांना राग यायचा. मुलगा आणि मुलगी यांची फक्त मैत्रीच असू शकते हे समाज का मान्य करत नाही? सर्वच जण सारखे नसतात. सर्वाचीच निखळ मैत्री नसते हे त्यांना मान्य होते. पण सर्वांच्या बाबतीत सारखे असते असे नाही. स्त्री आणि पुरूष एकत्र आले तर त्यांच्यांत फक्त आकर्षण असते, अशी आपल्या समाजाची धारणा झाली आहे. बऱ्याच वेळा त्या दोघींना वाटे की आपण त्या मुलांशी मैत्री सोडून द्यावी. पण दुसऱ्याच क्षणाला मनात विचार यायचा की आपले तसे नाही तर मग आपण मैत्री का सोडावी; समाजाच्या भितीने ? कि घरचांच्या भितीने ? काहीही संकट आले तरी आपण यांची मैत्री सोडायाची नाही असे शलाका आणि तिलोत्तमा यांनी ठरविले. काही वेळा त्या दोघींवर होणाऱ्या टिंगल टवाळीमुळे त्याचे मित्र संतापायचे. पण त्या नेहमी त्यांना समजवून सांगायाच्या.

तास नसल्यामुळे सर्वजण एकदा गप्पा मारित होते. कुठल्यातरी कारणावरून निरंजनने तिलोत्तमाच्या डोक्यावर मारले. प्राचार्य हे सर्व बघत होते. त्यांनी सर्वांना विचारले, ''तुम्हाला तासाला बसता येत नाही का?'' प्राचार्य रागाने बोलत असल्यामुळे सर्वजण घाबरले. लागलीच महेश म्हणाला '' आता तास नाही ये, म्हणजे तास चालू आहे पण तो आम्ही विषय घेतला नाही''. ''मग ग्रंथालयात जाऊन अभ्यास करा''. ''यस सर'' असे सांगून सर्वजण ग्रथालयाकडे

वळले त्यावेळी प्राचार्य त्यांना म्हणाले की तुम्ही सर्व मित्र आहात. यावर निखील ''होय'' म्हणाला त्या सर्वांच्या मैत्रीचा विषय प्राचार्यांच्या कानावर गेला होता. पण प्राचार्यांना त्यांच्या मैत्रीचे स्वरूप कळाले या गोष्टीचा त्यांना आनंद झाला.

एकदा तिलोत्तमा आणि शलाका दोघी कॉलेज सुटल्यावर एककट्याच घरी निघाल्या. ही संधी साधून काही वात्रट मुलांच्या घोळक्यातील एक मुलगा उपरोधाने म्हणाला, ''अरे यार तू इतक्या मुलांशी बोलतो तर मग आमच्याशी का बोलत नाही? त्यांच्यापेक्षा आम्ही सातपटीने चांगले आहोत. आम्हांला कुठलेही व्यसन नाही. तू जसा त्या मुलांचे मन फुलवतोस तसे आमचे ही मन फुलव''. ते मुल आपल्यालाच बोलत होते. हे त्या दोघींच्या लक्षात आले. त्याचवेळी त्यांचे मन छिन्न विछीन्न झाले. त्या दोघी दिवसभर अस्वस्थ होत्या.

दुसऱ्या दिवशी ते सर्वजण जमताच. तिलोत्तमाच्या डोळ्यात पाणी आले. अचानक तिलोत्तमाला रडायला काय झाले? असे विचारताच शलाकाने कालचा वृत्तांत सांगितला. ते एकताच सर्वजण संतापले. तिलोत्तमा म्हणाली, ''आज ही परिस्थीती आमच्यावर का आली? मुल आम्हाला का चिडवतात? याचाविचार तुम्ही केलाय? जर तुम्ही आज वाईट गोष्टी सोडून अभ्यासांत आपले मन रमवले असते तर आजची परिस्थीती निर्माण झाली नसती वाईट व्यसनांच्या आहारी जातांना दु:ख कधी कमी होते का? ''तिलोत्तमा आवेशाने बोलत होती. ''द्याल याच उत्तर. तुमच्या अशा वागण्याने आम्हाला त्रास होतो. तुमच्या आई-वडीलांच्या त्रास होतो. तुम्ही अभ्यासात चांगले लक्ष दिले असते. तर परिक्षेत चांगले मार्क्स मिळवले असते. कुणालाही आम्ही ताठ मानेने सांगितले असते की तुम्ही आमचे मित्र आहात, अरे आतातरी सोडा सर्व अजून वेळ गेलेली नाही. आम्हा दोघींना तुम्हा सर्वांना समाजात एक प्रतिष्ठित आणि आदर्श व्यक्ती झालेले बघायचे आहे. आमची इच्छा पूर्ण करा''. तिचे बोलणे सर्वांना समजत होते. पुढे त्यातील जे वाईट सवयींच्या आहारी गेले होते; त्या सवयी ते हळूहळू सोडू लागले व अभ्यासात त्यांनी लक्ष केंद्रित केले. पण मैत्रीत मात्र फरक पडला नाही. पूर्वी जशी होती तशीच आजही होती.

तो प्रसंग आठवत असतांना तिलोत्तमाच्या डोळ्यात पाणी आले. तो सर्वांचा निकाल पाहून व त्यांचा स्वत:चा निकाल पाहून त्यांना समाधान वाटत होते. त्या दोघींना नेहमीच क्लास मिळायचा पण ह्या वर्षाच्या क्लासचे विशेष वाटत होते कारण या वेळेला त्यांच्या मित्रांनाही क्लास मिळालेला होता.

मॅडम 'एक्स'

श्याम आर. पाटील
एम.ए.-१

आज उठायला उशीरच झाला होता. कालचे विचार अजुनही माझ्या डोक्यात नविन-नविन अपेक्षा व अपेक्षाभंग करत होते. काहीच सुचन नव्हते तरी सकाळीच सर्व कामे सुरळीत चालू होती. कॉलेजला जायची तयारी करुन मी स्वत:ला न्याहाळले आणि विस्कटलेले केस नीट बसवले. सरते शेवटी रुम मधल्या फोटोतल्या नाजुक, मोहक, निरागस अश्या हसऱ्या चेहऱ्याकडे एकदा नजर टाकली व नेहमी प्रमाणेच रुम लॉक करुन कॉलेजला निघालो.

मनात पुन्हा तेच विचार थैमान घालत होते. विचारचक्र सुरु असतांना कधी एम.जे. कॉलेजच्या आवारात आलो ते मला समजलेच नाही समोरच आमची गॅंग धन्या, बारसु, झोप्या पाटल्या, नाऱ्या, चिंट्या, टकल्या हजर होते. मी सुद्धा त्यात सामील झालो माझं गप्पांत अजिबात लक्ष नव्हतं. इकडे मित्रांची थट्टा मस्करी, जोक्स चालूच होते. तेवढ्यात माझ्याकडे बघत चिंट्याने टॉन्ट मारला, 'काय शाम्या ! टंचपणात दिसली जुही चावला आणि बघतो तर ढेकुण चावला !' सगळ्यांचा एकच हंशा पिकला, एवढा वेळ चालू असलेली माझी विचारांची मालिका एकदम खंडीत झाली आणि मी सुध्दा मन:पूर्वक दाद दिली माझ्या जवळच उभ्या असलेल्या नाऱ्याने मला पुन्हा एकदा Yes/No च्या निकालाची आठवण करुन दिली मी त्याला डोळ्यानेच खुणावत गप्प राहण्याचा इशारा केला.

'तिची' आणि माझी तशी सहामहीन्यापूर्वीच जुनी ओळख, माझ्या पहिल्याच भेटीत तिने मला खुप सतावले मी तिला काय लिहू हेच सुचत नव्हते. तरी मी तिला लिहीण्याची एक महिन्यापासून तयारी करत होतो.

आतापर्यंत तिने माझ्या मनाचा कब्जा केला होता. 'ती' सारखी माझ्या स्वप्नात असायची, माझ्या गुलाबी स्वप्नात आली आणि तिच्या कोमल स्पर्शाने जागे केले तिचा स्पर्श होताच मी उठून बसलो आणि आजूबाजूला पाहतो तर काय ! टेबलावर वह्या पुस्तके, आणि Paper Solutions विखुरलेली होती. सर्वच कॉलेज मध्ये तिच्याच नावाची चर्चा चालू होती पण मला वाटत होते मी एकत्रच फक्त तिच्या माझ्या पुढील भावी जिवनासाठी सर्वा दृष्टविचार करायचो जसा तिच्या व माझ्या भेटीचा दिवस जवळ येत होता. तस तशी हृदयाची स्पंदने हलकेच वाढत होती.

आणि अखेर तो दिवस सुर्यनारायणाच्या उदया बरोबर उजाडला च्याच बरोबर मला तिच्या आगमनाची चाहुल लागली खरे सांगायचे तर आदल्या रात्री तिच्या आठवणीने माझ्या डोळ्याला डोळा लागला नाही. तिने विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे कशा पध्दतीने द्यायची याचाच पन्हि मी काळजी पुर्वक विचार करत होतो या विचारात घड्याळाचे कांटे कधी पुढे सरकले ते समजलेच नाही.

आणी अखेर तो क्षण जवळ आला मी व्यवस्थीत तयार झालो पेन खिशाला लावला आणी रुम बाहेर पडण्या अगोदर लाडक्या जुहीच्या त्या निरागस त्रोटक, नागुक, प्रेमळ फोटोतला चेहऱ्याकडे एक चोरटा नेत्र कटाक्ष टाकला आणी चुंबन घेणार तोच नाऱ्या आला....

माझा मित्रांनी मला बेस्ट लक फॉर यू अँड गुड लक फॉर यू.. असे म्हणत मला निरोप दिला पुर्व नियोजीत कार्यक्रमाप्रमाणे आमची भुगोल प्रॅक्टीकल हॉल क्र.१ मध्ये ठरली होती. कारण वरच्या मजल्या वरील

सर्व वर्ग काही कारणास्तव बंद ठेवले होते. ठरलाया वेळेपूर्वी मी १० मिनिटे लवकर येउन तिची प्रतिक्षा करत होतो. माझे बंडोळे दरवाजाकडे एकटक तिची सारखी वाट बघत होते.

तोच तिचे मला दर्शन झाले, आणि बघतो तर काय लढे सर तिच्या बरोबर भुगोल प्रॅक्टीकल रुम १ कडे भर-भर चालत येत होते. आणी तिने सुंदर पांढरा शुभ वेश परिधान केला होता तिच्या प्रश्नांची काय उत्तरे द्यावीत याचा क्षणार्धात विचार केला एवढ्यात ती सरांना मागे टाकून माझ्या टबल जवळ आली आणी व्हायचे तेच झाले. मी तिला पाहुनच घाबरलो. तिने विचारलेल्या प्रश्नांची पुर्णपणे व्यवस्थीत उत्तरे देवु शकलो नाही तर काही अर्धवटच दिली बराच वेळ ती माझ्या उत्तरांची अपेक्षा करत रेंगाळत होती पण मला सुचत नव्हते माझा सुध्दा नाईलाज होता आणि अखेर ती निघुन गेली मी एकटाच पडलो व अवस्थ मनाने बाहेर आलो. मित्रांनी माझे येताच क्षणी स्वागत केले व तिच्या बद्दल विचारपूस सुरु केली.

मी मानेनच हो नाही करत होतो काही न बोलताच निघून गेलो असे बरेच दिवस गेल्यानंतर....

आज मला तिचा निर्णय कळवणार होती. आणी ती मला आज लायब्रीत भटणार होती ती माझ्या पुर्वीच नियोजीत स्थानी माझीच वाट बघत हजर होती मी तिला न घाबरता तिला निर्णय विचारला तिने होकार दिला व चाळीस मार्क पडल्याचे कळाले मी त्या आनंदातच ओरडत आलो....

प्रिय मित्र मैत्रिणींनो माझ्यावर विश्वास ठेवा ती दुसरी तिसरी कोणी नसून आपल्याला टेन्शन देऊन पास करणारी सप्लीमेंटरीची परिक्षा होती.

"सुभाषित रसास्वादः"

सौ. ज्योतिमाला सी. महाजन
एम्.ए.

सुभाषित रत्नाकर सौन्दर्य संस्कृतभाषाया अनुपमं विभूषणमस्ति ।द्राक्षा म्लानमुखी जाता, शर्करा चाश्मतां गता, अपि तु सुधा, सुभाषितैः सह स्पर्धायां पराभवभयात त्रिदिवं गता इति केनापि सुभाषितकारेण अन्वर्थकं वर्णितम

सुभाषितानि संस्कृतवाङमयस्य समृध्दः प्रकाशपरिक्षेत्रम, लोकजीवनस्यादर्शः, काव्यानन्दस्य सागराः।

कविभिः सुचिरं काळं जीवन निरीक्षणं कृत्वा अनुकूलानां क्षणानां, घटनानां सारगर्भो ऽऽ विष्कार= सुभाषिमेषु शब्दरुपेण चित्रितः। गीर्वाणभाषा सुवर्णमयी, सुभाषितैतस्यां चिरन्तनः सुगन्धः मिश्रितः। संस्कृताभ्यासकैः संस्कृतानुरागिभिः सुभाषितानां संग्रहः आवश्यकः कर्तव्यः।

अस्माकं जीवने यदा केनापि कठिनेन प्रश्नेत यनः व्यामोहितं भवेत, कि कर्तव्यं, कि न कर्तव्यमिति चिन्ताजडं विचारचक्रं परिपीऽयेत तदा सुभाषितानि सुष्ठु मार्गदर्शकानि भवेयुः।

समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः। समानमस्तु वो मनः यथा वः सुसहासति।

इति ऋग्वेदीयेऽस्मिन सुभरशिता सर्वेषां भारतवासिनां एकात्मता, सम्भूयाभ्युत्थानं, च ध्येयरुपेण कांक्षितम।

तत्रापि च चतुर्थोङ्ऽकः

कु.जयश्री परशुराम झारे.
द्वितीय वर्ष कला

महाकवे कालिदासस्य शाकुन्तले चतुर्थोऽऽकः अतीव रमणीयः इति समीक्षकाः मन्यन्ते।

शकुन्तलादुष्यन्तयोः विवाहः संवृत्तः सफलं जातः च। दुष्यन्तः शकुन्तला, सः सप्तसु एव दिनेषु तां नेतुं सेवकान प्रेषयिष्यामि इति वचनं ददाति। किन्तु सः एतद वचनं विस्मराति। इति अस्याऽकस्य पार्श्व कथाभागः।

अस्मिन अऽके गर्भधारिणी शकुन्तला पतिगृहं गच्छाति। तस्याः सम्प्रेषणं कालिदासः विशेषेण कथयति। अतिथिसत्कार कर्तव्ये मन्दादरा शकुन्तला शीघ्रकोपिनं ऋषिंदुर्वाससं अधिक्षिपति। ततः तां सः, यम अनन्यमानसा विचिन्तयती सः त्वां बोधितोऽपि सन न स्मरिपयति इति शापं ददाति। किमर्ध एषः शापः? अत्र दुष्यन्तस्य दोषनिवारणाय कालिदासः शापं युऽक्ते। पुरा भार्यात्यागः महान अपराधः दोषश्च। किन्तु दुष्यन्तस्य धर्माचरणं त्रिलोकेषु ख्यातम। यदि शापकथा न योजिता तदा सः मधुलोलुपः नायकः वर्तने। अस्य शापस्य परिणामं पश्चमे अऽके अनुभूयते। कालिदासस्य शापप्रेमः अपि ख्यातम। तस्य सर्वाः नायिकाः शापिताः।

कालिदासस्य शकुन्तला निसर्गकन्या। सा वृक्षलतां मनुष्यवद आचरति। सा वृक्षेषु अपीतेषु प्रथमं जलं पातुं न व्यवस्यति। सा प्रियमऽनापि तरुणां पल्लवं स्नेहेन न नादत्ते। सा वनज्योत्सां भगिनीव आचरति, तस्याः विवाहं आम्रपादपेन सह करोति। आस्मिन्नाटके तस्याः निसर्गस्य भावषन्धनं कालिदासेन चित्रितम। तदर्थ तेन निसर्गोपरि सजीवतायाः आरोपणं कृतम।

चतुर्थोऽऽकस्य वैशिष्ट्यं स्वाभाविकं वैवलण्यं सर्वानुभूतियोग्यं पितृस्नेहम्। कण्वः वर्नाकः किन्तुभवानपि कन्याविरह जनितदुखैः पीऽयन्ते। कालिदासः शकुन्तलांकण्वस्य साधारणीकरणं करोति। यथा कण्वः शकुन्तला च अनुक्रमे कोऽपि वधूपिता नवविवाहिता पितावियोगकातरा कापि कन्या एव वर्तेते ।

कालिदासस्य मानसशास्त्राध्ययनं विलोभनीयम्। तेन द्वयोरपि मानसं चित्रितम्।

अस्मिन् अऽके कण्वस्य उपदेश: अपि प्रसिध्द:। स: शकुन्तलां उपदिशति, शूश्रुषस्व गुरुन्, सपत्नीजने प्रियसखीवृत्तिं कुरु, विप्रकृतापि भर्तुः प्रतीपं रोषणतया मा गम:स्य। एष: न केवलं उपदेश: तस्मिन् काले अनुरुपं गृहिणीधर्माचरणं खलु।

नाटके कथानकार्थं विविधानि रसानि उपयुज्यन्ते इति नाट्यज्ञैः मतम्। अत्र कालिदासोऽपि विविध: रसैः वर्णयति विशेषत: अद्भुतकरुणश्च। शकुन्तलाया: शृंगारार्थ वृक्ष: माऽगल्यं वस्त्रं ददाति, अपर: चरणोपभोग सुलभं लाक्षारसं वनदेवता विविधानि आभरणानि ददातिच। वृक्षा: परभृताख: तां प्रयाणार्थं अनुज्ञां ददाति। तथा सर्वानां शोकवर्णनाय तेन करुणरसं युज्यते। सम्प्रेषणसमये न केवलं शकुन्तलां, तस्या: सख्यो, कण्व: किन्तु सर्वं तपोवनं शोकाकुलम्। तस्या: विरह: समीपं दृष्ट्वा मृगशावका: दर्भकवलान् त्यजन्ति, नृत्यन्त: मयूरा: नृत्यं त्यक्त्वा तिष्ठन्ति, वीरुधा: अपि पर्णाश्रुणि उद्‌गिरन्ति।

चतुर्थे अऽके तेन गर्भसन्धि: आरब्ध:। स: सकुशलतया कथानकं वाचकान् च गृभ्णाति। अत: कालिदास: नाटककार: श्रेष्ठकवि: नाट्यज्ञ:च। तथा उच्यते काव्येषु नाटकं रम्यं तत्र रम्या शकुन्तलां। तत्रापि च चतुर्थोऽऽक:

सदाचार: परो धर्म:।

सौ. रेखा रमेश मुजुमदार

एम्. ए. (ज्युनि)

''आगमानां हि सर्वेषामाचार: श्रेष्ठ उच्यते।
आचारप्रभवो धर्मो धर्मादायुर्विवर्धते।।''

अत: सर्वेण्वपि धर्मेषु आचारस्य महिमा महान् अस्ति।धर्म: कि?

धर्मो न भस्मावगुण्ठनम् कौपिनवेषधारणम्, देवतार्चनं वा। धर्मो रक्षति रक्षित: तथा धर्मो धारयते प्रजा:। इत्यानुसारेण संधारणम् एव धर्म:।

सदाचार: तथा च दुराचार: इति द्वे आचारो जगति प्रसिध्दो। परं सदाचार: एव श्रेष्ठ धर्म:। धर्मस्य आचरणम् एव सदाचरणम्।

अत: सदाचरणं एव परमो धर्म:। अस्माकं देशे सदाचारस्य महती प्रतिष्ठा वर्तते। सदाचारी जन: देवैरपि पूज्यते। सदाचरणेन जनानां हृदयानि पवित्राणि जायन्ते, तेषां पापानि नश्यन्ति। श्रीकृष्णस्तु स्वयमेव कथयति,

सदाचरणं तु कर्तव्यमेव फललाभो भवेन्न वा। सदाचाररतानां पुरुषाणां व्यक्तिमत्वम् अनुपमं भवति।। ते हिमालयवत् उच्चा:, तथा च समुद्रवत् गम्भीरा: भवन्ति। ते यद् कथयन्ति तस्य स्वयंपालनमपि कुर्वन्ति। मनस्येकं कर्मण्येकं इति तेषां व्यवहार: भवति। अतएव अस्माकं महर्षिभि: कथितम् आचार: परमो धर्म:। बालकस्य जीवने आचारस्य प्रभावो बालयादेव जायते। बालकानां जीवननिर्माणार्थं विद्यालयेषु, महाविद्यालयेषु च सदाचारस्य शिक्षा अनिवार्या भवितव्या इति मे मति:।

आचारे साधु: इति आचार्य:। सुचरितमानव: एवं जीवनस्य सर्वेषु क्षेत्रेषु यश: प्राप्तुं समर्थ:। किबहुना, सदाचारपालनेन एव मानव: अस्य दुस्तर संसार पारावारस्य पारं यातुं समर्थो भवति।

सदाचार: एव सुचरितम्। तदेव पुरुषस्य सर्वस्वम्। धनहीनो, हीनो कथ्यते, किन्तु चरित्रहीनो तु हीन एव मन्यते। सच्चरित्रमानव: एव आचारवाम् उच्यते। अत: देशस्य विकासाय सदाचारस्य महत्यावश्यकता वर्तते। अस्माकं सर्वे नेतार: चरित्रवन्तो भवेयु:। यतो नेतृणाम् अनुकरणमेव प्रजा करोति। यथा महर्षि व्यासेन अपि उक्तं महाभारते, लोकस्तदनुवर्तते।

अत: इदं निर्विवादं सत्यं, सदाचार: एव सुखसाधक: परमो धर्म:।

समीचीनैवोक्तिरियम्, सदाचार: परो धर्म:,सदाचार: सतां धनम्। यानासद्य सदाचारं पारं याति भवाम्बुधे:।।

साहित्य समाज का दर्पण है..

किरण भ. चव्हाण
एम.ए. प्रथम वर्ष

मनुष्य एक सामाजिक प्राणी है । उसका पालन पोषण समाज में होता है और वह अपनी खुराक भी समाज से ही खींचता है । साहित्य समाज का दर्पण कहा गया है, क्योंकि प्रत्येक युग का श्रेष्ठ साहित्य अपने युग के प्रगतीशील विचारो द्वारा किसी न किसी रुप में अवश्य प्रभावित होता है । उस साहित्य में युग की वाणी स्पष्ट रुप से सुनी जा सकती है । साहित्य उत्तमोत्तम विचारो का समूह मात्र होता है औरर इन विचारों की आधार या प्रचार भूमी समाज ही है । अतएव साहित्य और समाज का अविछिन्न संबंध है । साहित्यकार प्राण होता है । वह तत्कालीन समाज की रिती, निती, धर्म, कर्म, व्यवहार, वातावरणसे ही अपनी सृष्टी के लिए प्रेरणा ग्रहण करता है । वह प्रतिभाशाली होने के कारण अपनी कला की छाप समाजपर छोडे बिना नहीं रह सकता ।

साहित्य का मुख्य प्रयोजन रस सृष्टि करके आनंद प्रदान करना होता है । विषय वस्तु का मानव जीवन से निकट संबध होने के कारण उसमें हमारी भावनाँए प्रतिविम्बित होती रहती है । ध्यान रहे की समाज राष्ट्र या युग की भावना की उपेक्षा करके कोई भी साहित्य अधिक समय तक नही जी सकता । यह संभव अवश्य है कि सब देशोंमे कुछ इस प्रकारर के कलाकार जन्म लेते हैं जो देशकाल की सीमा से परे होकर विश्वजनीन सार्वभौम साहित्य की प्रतिष्ठा करके युग-युग की मानवता का पथ आलेकित करने के लिए दिव्य ज्योती विकीर्षकर जाते हैं और इस प्रकार उनकी कृतियों मे व्यक्त संदेश केवल उसी समय के लिए न होकर युग-युग की समस्याओंका हल करते रहते हैं ।

कलाकार अपने समय का प्रतिनिधीत्व करता है । वह अपने समय के वायुमंडल में व्याप्त विचारों का ग्रहण कर मुखरित कर देता है । कवि या लेखक समाज के भावों को व्यक्त करके उन्हे शक्तिशाली बना देता है । इस प्रकार कवि की रचना सामाजिक भावों की मूर्ती बन कर समाज का नेतृत्व करने लगती है । प्रत्येक जाति का साहित्य अपने देश की संस्कृति एवं संस्कारों से ओत:प्रोत होता है । गतिशिल समाज की वर्तमान गतिविधियों एवं मान्यताओंकी परवाह न करके भविष्य की ओर कल्याणगती दृष्टि रखता है । समाज की गलित, जड कुंठाओं एवं रुढियों के प्रति असंतोष प्रकट करते हुए अपनी प्रतिभा से एक ऐसी मशाल लेकर चलता है जिससे युग-युग का अंहकार दूर हो जाता है । इस प्रकार साहित्य जड न होकर निरंतर समय की हवा का रुख देखकर अपने को विकसित करता रहता है । इस प्रकार साहित्य समाज का दर्पण कहा जा सकता है ।

✡✡✡✡✡✡✡✡

वृध्दा की इमानदारी

बाबा पां. पितांबर
एस.वाय.बी.ए. [हिंदी स्पेशल]

लघुकथा

अभी कुछ दिन की बात है मुझे दिल्ली से जलगाँव आना था । सब तैयारी करके मैं ठीक नउ बजे शाम को नई दिली रेल स्टेशन पहुँचा । सफर करनेसे पहिले मैंने स्पेशल का तिकट ले लिया । तिकट निकालने के तुरंत बाद में प्लॅटफार्म पर खडा हो गया । झट से सामने से रेल आ गई मैं मेरा सामान लेकरर आरक्षण चार्ट देखकर अपनी शायिकापर गया । मेरा सीट उपर था अत: मै अपनी शायिकापर बिस्तर तथा सामान रखने के बाद जैसेही अपने शायिकापर चढा तो मेरी दृष्टी अपने निचेवाले शायिकापर गयी । वहा एक पचास साल की वृध्दा तीन वर्ष के बालक को अपने गोद में लिये बैठी थी । मैले और फटे कपडों में वह किसी भिकारीनसे कम नही लग रही थी । मुझे आश्चर्य हुआ की, एक स्पेशल कम्पांर्टमेंट में यह भिखारिन कैसे यात्रा कर रही है । इसे तो जनरल कम्पार्टमेंट में यात्रा करनी चाहिए थी । मुझे उसे देखकर घृणा तो हो रही थी, फिर भी उस भिखारीन बुढिया के साथ यात्रा करनी पडी । जरा क्रोध करते हुये, मैंने उस बुढीया से कहा ।

'ए बुढीया ! यह स्पेशल डिब्बा है ''इसमे यात्रा करने के लिए रिजर्वेशन करना पडता है''

उस समय ओ अपने साथ जो बालक था उसे खाना खिला रही थी । मैने क्या कहा मानो उसने सना ही नही । बालक को खाना खिलाने के बाद उसने उस नन्हे बालक को सुलाया और तब मेरी ओर मुख करके धिरे से बोली ''हाँ बाबुजी ! मालुम है । इसमें यात्रा करने के लिए रिजर्वेशन करना पडता है ।''

उसने रिजर्वेशन शब्द का इतना अच्छा उच्चारण किया की मैं आश्चर्य में पड गया की क्या वह वास्तव में अनपढ बुढीया है ? खैर, बात आधी हो गयी फिर मैंने अपने सामान पर फिर दृष्टी डाली और अपने जुते उतार कर अपने बिस्तर के निचे दबा दिए । मैने अपना बिस्तरा फैलाकर सोने लगा तो मुझे डर लग रहा था की रात को वह मेरे जुते को कहीं गायब न कर दे । फिर मुझे गहरी निंद आ गयी ।

सुबह लगभग पाँच बजे ही मेरी आँख खुली । गाडी ठीक सात बजे जलगाँव पहुचने वाली थी । अचानक मेरी इच्छा हुयी की क्यँ न चाय पिकर दैनिक पेपर लेकर बिस्तर आदि बांध लिया जाय । तब मेरा पॉकेट गायब था । मैं झटसे उछलकर निचे आकर खडा हो गया और बिस्तर पर तथा चारों ओर पॉकेटस् देखने लगा, यह सोचकर की कहीं मेरा पाकीट रात को सोते समय जेबसे निकल कर बिस्तर पर गीर गया हो । पर मेरा पाकीट कही भी नही मिल रहा था । मैं एक प्रकार से पागलसा हो गया और रात की कडकडाती ठंड में भी मेरे माथे पर परीने की बुंदे उभर आई । तभी चायवाला आया और बोला ''बाबुजी गरमा गरम चाय पिजीए सब ठंडी गायब हो जायेगी''

पर मुझे तो उस समय पाकीट के सिवाय कुछ भी नही सुझ रहा था । चायवाले पर ध्यान न देकर मैं निचे की सिट के निचे गर्दन डालकर पाकीट खोजनने लगा ! तभी किसी ने मेरे कंधे को प्यार से स्पर्श किया मैंने एकदम गर्दन घुमाकर देखा तो वही बुढीया थी । बुढीया बडे प्यार से बोली,

''आओ मेरे पास बैठो और, चाय पियो ।'' मालूम होता है की किसी मुसिबत में हो ? ईश्वर पर विश्वास रखो सब ठिक हो जायेगा ।''

मैं बुढीया के पास न जाने कैसे बैठ गया उसके आवाज में दिव्य आकर्षण तथा अपनापन था । न जाने मुझे ऐसा लगने लगा की, जैस मुझे कोई करेशानी ही न हो । मैंने बुढीया से बडे आदर से संबोधित करते हुए कहा ''माँ ! मेरा पाकीट खोगया है ?''

मेरी बात पुरी भी न हो पायी थी कि बुढिया ने अपनी पोटलीसे पाकीट निकालते हुए दिखाया और पुछा ''यह तो नही है तुम्हारा पाकीट ।''

पाकीट देखते ही मेरी सारी चिंता समाप्त हो गयी । इतनी खुशी हो रही थी कि कुछ कहते नही बन रहा था । थोडी देर के बाद पाकीट लेते हुये मैंने बुढिया से कहा ''माँ ! मालुम है इसमें कितने रुपये है ?''

''मैने देखे नही'' बुढियाने बडे विरकत भावसे कह दिया ।

''ठिक पाँच हजार के नोट है'' इनाम में आप जो चाहे ले लो ''मैने पाकीट खोलते हूये कहा !

''नही बेटा ! मुझे रुपया नही चाहिए !'' ''रुपया तो मेरे पास बहुत है'' देखो मेरे पास सोया हुआ ये मेरा पोता है । इसके माँ बाप एक भिषण दुर्घटना में चल बसे । भगवान की कृपासे यह बालक बच गया । अब तो यही मेरा खजाना है । जानते हो इसका बाप रेल स्टेशन पर रेल मास्टर था ? मेरी इच्छा है की यह इससे भी बडा रेल अफसर बने ।'' बुढीया यह कहते - कहते भावुक हो गयी । शायद बेटे की याद में खो गयी हो । मैंने देखा उसकी आँखों में आँसू भर आये थे । मैने उसके आँसू पोंछ दिये पर मैं अपने आँसू रोक न सका । तभी मेरा स्टेशन आ गया । मैं उस बुढीया माँ को शतश: प्रणाम कर के गाडी से उतर गया ।

''धन्य है ! उसकी 'नि:स्पृहता' और 'इमानदारी' पर''

डूबता सितारा

ये सुनहरा वक्त
देखता ही नहीं लिखता रहा
एक अधुरी कहानी
किसी डुबते हुए सितारें की ।
गुमनाम की तरह
घुमता हूँ सडकोंपर
अधूरें खाबोंकी
दुनिया को साथ लेकर ।
आवारा बादलो की तरह
हैं इस सितारों की जिंदगी
जिसकी न कोई मंजिल है
न कोई डगर है
बस यूँ ही अकेले अकेले
अपने आपके आँखोमें
आँख डालकर देखोंगी
तो वो कोई और नहीं
सिर्फ मैं -------
हाँ, मैं ही हूँ वो डूबता सितारा।

परदेशी सुनिल बाबुसिंग
एस.वाय.बी.ए.

"सौंदर्यशास्त्र की दृष्टिमें कुरुपता की संकल्पना"

प्रमिला जनार्दन निकुंभ
एम्.ए. ज्युनि. हिंदी

सौंदर्यशास्त्र इस शब्द का मूल आज के प्रचलित एस्थेटिक संकल्पना का मूल, 'अेस्थेसित' इस ग्रीक शब्द में है। 'एस्थेसिस' याने 'एस्थेटिक्स' यह शब्द ए बॉम गार्टन इन्होने सन १७५० मे प्रथम उपयोग मे लाया था। आज का एस्थेटिक्स संवेदनामूलक अनुभूतियों के विश्लेषण से अधिक सलग्न है। सौंदर्य यह वस्तुनिष्ठ, आत्मनिष्ठ या उभयनिष्ठ इन मत भेदों मे से कुछ सौंदर्यतत्व व्यक्तियोंने सौंदर्यत्मिक अनुभूतियों के चार लक्षण निश्चित किए है। अलिप्तता, व्यक्तिनिरपेक्षता, ग्रहण क्षमता और चैतन्य।

सौंदर्य की प्राप्ति चिंतन में होती है।

सौंदर्यात्मक अनुभूति के विश्लेषण में 'कुरुपता' इस संकल्पना को भी अनन्य साधारण महत्व है। सत्-असत्, शिव-अशिव, चैतन्य - इन युग्मों की तरह सौंदर्य और कुरुपता भी हैं। सुप्रसिध्द ग्रीक तत्वज्ञ प्लॉटिनस के मता नुसार चित्र जैसे दृष्य अथवा संगीत जैसे श्राव्य विषयों में ही सौंदर्य होता है ऐसा नहीं तो पराक्रम का कृत्यु, योग्य रीतीसे किया हुआ कर्तव्य अथवा उपकारक कार्य, वाणी और वर्तन का औचित्य, इंद्रिय निरपेक्ष अनुभव में भी सौंदर्य होता है।

केवल समपात्रता और प्रमाण बध्दता इनसे सौंदर्य निष्पात्रि नहीं होती, की कुरूप पदार्थ में भी प्रमाणबध्दता होती है। सुर्यास्त्र जैसे सुंदर दृष्य में भी प्रमाणबध्दता का अभाव होता है। प्लॉटिनस के मतानुसार बाह्य आँखों से अलग ऐसे अर्थात आंतरिक आँखो को ही सच्चे अर्थ में सौंदर्य का दर्शन होता है। सौंदर्य का जन्म चिंतन में से होता है और चिंतन जन्म मन में होता है।

कोई भी वस्तु आकर्षक हो या अनाकर्षक हो, कुरूप हो या सुरुप हो चिंतन से वह सुंदर बनती है।

प्लॉटिनस के मतानुसार सौंदर्य वा कुरुपता में आत्मकेंद्री बनने का धोका है। परंतु प्लाटिनस के प्रतिपादन के पिछे उसकी अध्यात्मशास्त्रीय भुमिका ही अधिष्ठान रुप में है। सौंदर्यशास्त्रीय संकल्पना नैतिक संकल्पना के समकक्ष होती है ऐसा प्लॉटिनस का दावा है। उनका कहने का अर्थ है जो जो इष्ट, योग्य, हितकारक, शुभ, पवित्र, सुंदर नहीं वह किसी नकिसी रुप में कुरुप होता है। असत्य, दंभ, क्रूरता, अप्रामाणिकता, विसंगती, व्यभिचार, प्रतिज्ञा भंग इन नैतिक गुणों कोभी कुरुपता कह सकते है।

कला के लिए कला नहीं तो कुरुप?

सुप्रसिध्द जर्मन तंत्रज्ञ कांट ने किसी भी कलाकृतिमें "Purposes Purposivenss" याने हेतू विरहित हेतू पूर्तता और Lowless lawfulness याने नियम विरहित नियमितता इन दोनों तत्वों का अधिकार अविष्कार होना आवश्यक माना है। यह दोनो तत्व एक अर्थ में कलाकृतिको एक अलौलिक स्तरपर ले जाते है।

एक दृष्टिसे विचार किया जाय तो कांट की स्वायत्त सौंदर्य की कल्पना तात्विक स्तरपर कमाल की ठोस और निश्चित पैरोपर खडी हुई हो फीर भी प्रत्यक्ष में कलाकार को वह साकार करते समय बहुत कष्टदायी होती है। ऐसा कुछ विद्वानोका कहना है। क्यों कि कलाकारो के मनमें जब तक कोई कल्पना नहीं होती, तब तक वह कोई कल्पना कृतीका निर्माण नहीं कर सकता और नियमों का

अवलंब कीए बिना कलाकृति को दिशा नहीं दे सकता । किसी की धूसर हेतू का और नियम का स्पर्श होतेही उस कलाकृति को कुरुपता का कलंक ता लगेगा ही । परंतु इसमे से मार्ग निकालनेके लिए कांटने 'प्रतिभा' इस संकल्पना का विवेचन किया है । 'नवनवोन्मेषशालीनी प्रज्ञा प्रतिभा' इस अनोखी संकल्पना के द्वारा कांटने असली कलाकार की प्रत्येक कृति कितनी उत्स्फूर्त होती है यह दिखाकर उसमें कौनसे भी लौकिक उद्दीष्टयें का लवलेश भी नहीं होता और किसी प्रस्थापित नियमों का अवलंब भी नहीं हा पाता यह स्पष्ट किया है ।

मेरी बहना

मेरी बहना, सुनो तुम हमारा कहना
जीवनके हर मोडपर तुम्हारा रहना
वह होगा एक हमारा गहना
चैसे चाँद को सीतारोंका
धरती को आसमान का
तभी तो हमारा है कहना
कभी न भूलना हमें बहना...॥१॥
प्रीयतम के साथ सदा खुश रहना
प्यारमें उसके कभी न पीछे रहना
आनेवाले हर दु:ख को सहना
सद्विवेक बुध्दी सन्मार्ग पर रहना...॥२॥
भैया को ना कभी भुलना
रेशम की डोर का यही है कहना
राखी में ढेर सारा प्यार बहना...॥३॥

- विश्वास घोरपडे.
टि.वाय.बी.ए.इंग्लीश.

वफा से बेवफा तक

बहार आगयी थी तुम्हारे आनेसे विराने मे।
जीने की तमन्ना जाग उठी थी तेरे इस दिवाने मे॥
एक प्यार की साफ तस्वीर देखी थी आईने मे।
अब लगता है कि तुम वो नही जो मिलती थी सपनो मे॥
तेरी उम्मीद के सहारे ही तो जी रहा था मै।
तेरे जाने के बाद आँसु ही तो पी रहा था मैं।
तुझे मिलने के लिए तरस रहा था मैं।
तुम आओजी इंतजार कर रहा था मैं।
आने के बाद भी तुमने मुझसे न चाहा मिलना।
क्यों साथ छोड दिया आगे और था चलना॥

पुरुषोत्तम अत्तरदे.
टी.वाय.बीएस्सी.

वाहरे ! धिक् धिक् हर्षद मेहता!!

वाह रे हर्षद तेरी तो
किमया ही है न्यारी
तुने तो की है
अपनेही देश के साथ गद्दारी
काश तू पैदा होते ही
इस दुनियासे चला जाता
तो आज प्यारा भारत
इस भयानक स्थिती में न होता.
कितना दुर्भाग्य है उस नारीका
जिसने तुझे पैदा कीया
अपनेही खुन के हाथों
अपनी बर्बादी को देख लिया
तुझे देखकर, भगवान हसता होगा
अपनी गलतीपर, पछताता होगा
काश तू भारत का लिडर होता
तो अख्खा भारत
कई दिनों में खा जाता.

एस.पी.केने.
एस.वाय.बी.ए.(अर्थशास्त्र)

"धर्म और आजका युवक"

मीता वि. कावडिया
(टि.वाय.बी.कॉम)

''धन आये मुठहीमें, धर्म जाये मिटटी मे ''

यही बस यही संकल्पना है, आजके युवक की धर्म के प्रती । जैसे आजका युवक और धर्म मानो ३६ का अंक है । इस पूरी को मिटाना बहुत जरुरी है । हम सभी युवक युवतियां इसमे शामिल हो कर यह दूरी मिटा सकते है । मेरा लगाव धर्म की ओर होने के कारण मै इस विषयपर अपने विचार आपके सामने पेश कर रही हूँ।

आजके युवक या इस संसार की चकाचौंध मे आसक्त हुअे सभी लोग धर्म की व्याख्या कुछ अलग ही कर बैठे है । जैसे संत महात्माओं का व्याख्यान सुजाना, उपवास करना । हररोज मंदिर जा कर के घंटा भर भगवान का नामस्मरण करना । पर यह सब तब संभव होगा जब हमे शुरु का पाठ समझ मे आयेगा । जैसे हम पहली कक्षा से २ री कक्षा मे जाते है, पर जो की ४ थी मे नही जा सकते, उसी तरह हमको धर्म का पंथ के संतमहात्मोओं का व्याख्यान सूनो, तो आपको मालुम पडेंगा की वे धर्म की नीवही हमे हरबार सूनो, तो आपको मालूम पडेंगा की वे धर्म की नीवही हमे हर बार सुनाते है. । जैसे सचबोलो, कीसी को बुरा मत कहे, चोरी मत करो । जो दुसरों का दुःख है वह अपना समझो आदि । संसार के कार्य जैसे अनिवार्य वा रुची से करते है उसी प्रकार रोज धर्म की कोई भी अच्छी बात राज अनिवार्य समझकर करो । बस यही धर्म है । धर्म की कोई लंबी चौडी गहराई, उँचाई नही । हम युवकों का मस्तिष्क बाहरी भौतिकताकी गहराई उँचाई की ताक में लगा रहता है । यह कठिन कार्य में वह अपनी पूरी ताकद लगाकर जीवन को खो रहा है, और जो सरल कार्य है, उसको कठिन समझकर ऊसमें क्षणभर भी विचार करने की भावना नही रखता ।

किसी ने कहा है की ------

युवक जो लिखता, पढता कहता कुछ है
और करता घरता कुछ और है,
उसे तनिक भी नही परवाह है

अपने भविष्य की वतन की समाज की । आज के युवा पिढी के बारे मे तो यह बिल्कुल सच है । इस धर्म के विषय में आज जो अरुचि बढ रही है, इस का कारण है नये नये अविष्कार, नये फॅशन की उपाधि, विचारो की दरिद्रता, साधू संतो के विषय में अरुचि और कुछ तौर पर माता-पिता के संस्कारों का असर भी बच्चों पर होता है । जैसे किसी घर में माता-पिता और जो बडे बुजुर्ग घर में रहते है, वो हररोज अगर सुबह जल्दी उठकर भगवान का नामस्मरण करते होंगे, तो अपने ऊपर नही मानो तो भी रुचीन हो तो भी धीरे धीरे हमे उस तरफ जाने की प्रेरणा होती है ।

जाती पंथ अनेक है, वैसे धर्म भी अलग अलग है । पर सभी धर्म का अर्थ एक ही है । बस सिर्फ बताने का अपनाने का व करने का तरिका अलग है । किसी भी धर्म का मूल पाठ जो अनादि काल से शाखत था और शाखत रहेगा । उसमें कोई व्यक्तिविशेष को नमस्कार नही किया गया । उनके गुणों को नमस्कार किया है । इन गुणों को किया गया नमस्कार सब पापों का नाश करता है । इस नमस्कार

के साथ हमे उनकी योग्यता को भी अपनाना यह योग्यता हमे भी है, पर ऊसपर बाहरी भौतिकता का बंधन पक्का जमा है, जो की हमे हटाना है ।

हम जानते है की,
लीज में बीज ही नही, तरुवर भी है ।
मनुज में मनुज ही नही, इश्वर भी है।

युवक में इस उम्र में हर बात का जोश होता है । अगर चाहा तो वह धर्म में होश रख कर जोश के साथ ईश्वर बन सकता है। धर्म में वह शक्ती है - जो चाहे हम पा सकते है । इसका अर्थ यु नही की हमे संपत्ति चाहिए, पूत्र आदि चाहिए, सत्ता चाहिए । जो कर्म से मिला उस में समाधान होने की शक्ति मिलती है ।

आज हर व्यक्ति को सचेत होना है जागृत होना है की धर्म को अपनाया आचरण में लाया तो भविष्य हर कीसी का नही बल्की पूरे देश का उज्वल हो सकता है ।

जैन धर्म के आगम दश वैकालिक सुत्र के पहले अध्याय की पहली गाथा मे भी यही कहा है,

धम्मो मंगलमुक्किठं अहिंसा संजमो तवो ।
देवा वि तं नमंसंति जस्स धम्मे सया मणो ।

इसका मतलब प्राणीयो की हिंसा का त्याग करना तथा जीवों की रक्षा करना, संयम और तपरुप श्रुत चरित्र रुप धर्म कल्याणकारी व श्रेष्ठ है । जिस पुरुष का मन सदा धर्म मे लगा रहता है, उसको देव भी नमस्कार करते है ।

युवक शब्द की ही तरुणाई उत्साह एवं साहस का द्योतक है । जिस राष्ट्र या समाज का युवक वर्ग जागरुक हो, उत्साही हो, उमंग से ओतप्रोत हो वह राष्ट्र या समाज उन्नतीशील व प्रगतिशील रहा है । युवक शक्ति का भंडार है । जैसे शरीर को सुदृढ रखने के लिए समतोल आहार आवश्यक है उसी प्रकार को परमात्मा बनाने के लिए संतसमागम धर्म क्रिया अत्यावश्यक है । युवक या वृद्ध सभी को धर्म एक समस्या लगती है । पर यह समस्या नही सरल व सर्वश्रेष्ठ कार्य है । अपनी हफ्ते में ६ दिन की दिनचर्या बनी रहती है । और रविवार के दिन देर से उठना, दोपहर में मनोरंजन, शाम में होटलिंग, पिक्चर ऐसा हमारा 'सण्डे' रहता है । अगर इसी में हमने धर्म की चर्चा, गुरुदर्शन, व्याख्यान यह साथ में जोड दिया तो । यही से शुरुवात हो सकती है । अगर ऐसा ही सण्डे आजीवन मनाते रहे तो भावी डंडे से बच नही सकेंगे ?

कभी कभी वह प्रश्न उठता है की हम तो पूण्य करते है रोज मंदिर जाकर २-२ घंटे भगवान का नामस्मरण करने परश्री हमारे पाप हटते ही नही । हम वही है तो इसका कारण हमारा आंतरिक भाव बदलना चाहिए । हमारा आत्मा जो अनादि काल से उसी कार्य में लगा है, उसमें परिवर्तन नही हो रहा । और हमे तो खाने में, पहनने में, सभी बाहरी तीजों में आये दिन परिवर्तन चाहिए, पर आत्मा जो उसी के उसी में रत है । उसमें परिवर्तन लाना है । वो सब धर्म के सहारे हो सकेगा और हमारी आत्मा - परमात्मा के दर्शन कर सकेगी।

संतोष, विवेकपूर्ण जीना ये सभी बाते जीवन को सही जीवन में डालते का काम करती है । धर्म सिर्फ साधु संतों के लिए ही नही सुनने - सुनाने के लिए ही नही पर हम सब के लिए है । गृहस्थ जीवन भी धर्म के सहारे अच्छे ढंग से व्यतित हो सकता है । खाने में मर्यादा रखो शरीर सुदृढ बनता है, पहन ने में मर्यादा रखो समय की बरबादी नही होती, बोलने में मर्यादा रखो, विवेकी और बुद्धीमान बनो ।

धर्म और जीवन का संबंध अनोन्य है । उसे अलग मत होने दो । उसे जितना ज्यादा हो सके जीवन में उतारने की कोशीश करेंगे तो हमारा भव भ्रमण का अंत होगा, अन्यथा नही । नही तो वही के वही पडे - सडे रहेंगे ।

'समस्याओं से घिरा भारत'

कु. कीर्ति एस. जैन
एम.ए. (प्रथम वर्ष)

समस्या और वह भी भारत की कहा जाये तो इन समस्या की कोई गिनती नही हो सकती फिर भी इन समस्या का उद्‌भव कहाँसे होता है तो ऐसी महत्वपुर्ण समस्याये याने अशिक्षितता आतंकवाद, भ्रष्टाचार, गरीबी तथा जातीय वाद आदी।

आज सबसे बडी और जिससे देश की हर समस्या देश का विकास दकश की प्रत्येक क्षेत्र में उन्नती हो सकती है ऐसी महत्वपुर्ण समस्या याने अशिक्षितता है। हमारे देश में केवल ४० % लोग शिक्षित है, इससे ही स्पष्ट हो जाता है कि अशिक्षित लोगो की संख्या जादा है भारत यह कृषिप्रधान देश है साथ ही भारत में ग्रामीण विभाग भी प्रचुर मात्रा में होने से हमारे देश की जनताने अपने जीवन को सीमित कर लिया है। वे चाहते है कि सिर्फ खेती-बाडी करके रोजी-रोटी कमाकर अपनी रोजमरी की जींदगी चलाना और इसीमें संतोष प्राप्त करना। ज्योतिराव फुले ने भी कहा है । कि किसान ही भविष्य का निर्माते होते है इसलिये शिक्षित होना कितना आवश्यक है यह उनके इस छंद में दिखाई देता है -

''विद्या बिना मति खोई
मति बिना नीति खोई
नीति बिना गति खोई
गति बिना संपत्ति खोई
इन सारे अवार्थों की जड
बस एक अविद्या ही है।''

इसी अशिक्षितता और जीवन के लक्ष्य को सीमित करने के कारण वे देश के विकास में अपना योगदान देने की बजाय इससे दुर ही रहना चाहते है। चुनाव में भी भावुकता या कीसी की बातों को मानकर अपनी भावनाओं को कैद करके लोगोके बहकावे में ये लोग आते है और इसप्रकार राजनैतिक ढाँचे को एक अलग रुप प्राप्त होता है। इसप्रकार अशिक्षितता के कारण केवल अपनाही नही तो समुचे राष्ट्र का विकास रुककर आज देश के सामने एक महान समस्या के रुप में उभर आयी है।

आज का आधुनिक युग 'स्पर्धात्मक युग' माना जाता है और इस स्पर्धा में भारत का, विशेषत: ग्रामीण विभाग का नागरीक पिछ्डा हुआ है। शिक्षा के अभाव में व्यक्ति अपने गलत रीति-रीवाज, श्रध्दा-अंधश्रध्दा आदी को छोडना नही चाहते। इसे वे अपना कर्तव्य मानते। अंधश्रध्दा तो भारतीयों के दिलो में इसतरह बैठ गई है. कि वह इन बातों को छोडने का इनकार ही करता है और यही उसके विकास की रुकावट है; जिसपर हमारा देश निर्भर है। इसीतरह हमारे देश की बढती लोकसंख्या भी इसीका प्रमाण है ।

आज का युग सायन्स से परिपुर्ण है, और इस युग में नये नये अविष्कारों के खोज की होड मच रही है अत: इस अविष्कारो की जानकारी के लिये आवश्यक है शिक्षित होना इस शिक्षा के माध्यम से ही राष्ट्र को आलोकमय कर सकते है। यह शिक्षा का कार्य जो शिक्षित है उन्होने ही करना चाहिये की -

'शिक्षा हमारे पिछले पीढी से लिया हुआ कर्ज है, जो हमे हमारी आनेवाली पिढी को चुकाना होगा ।'

यही शिक्षितों का उत्तरदायित्व है।

भारत की महत्वपुर्ण समस्या जिसका कई दिनो से सरकार रास्ता खोज रही है

वह है आतंकवाद । यह ऐसी समस्या है जिसपर राष्ट्र की एकता अखंडता निर्भर है।

बढते हुये आतंकवाद, -अलगाववाद और उससे निर्मित सांप्रदायिक हिंसा ने लोगों को झकझोर कर रख दिया है। लोग एक समुदाय बिरादरी की कट्टरता सांप्रदायिकता और हिंसा की प्रतिक्रीया में दुसरे समुदाय बिरादरी की कट्टरतासांप्रदायिकता और हिंसा की वकालत कर रहे हैं। परिणामत: वनतावरण में तनाव और तैश आ रहा है। देश के विभिन्न समुदाय 'हम' और 'वे' की बाटनेवाली बोली बोल रहे है इससे छोटी-से छोटी बात भी भयानक सांप्रदायिक हिंसा का कारण बन रही है। जो वो प्रतिशोध की आग में भडक रहा है। कभी-कभी तो ऐसा लगता है जैसे इन आतंकवादियोंने हिंसा और उत्पात की 'एक ऐसी खौफनाक पंजाबरुपी अंधेरी गुफा की ओर हमे छोड दिया है जिसमेंसे बहार निकलने का रास्ता इतना कठिन बन गया है कि जिससे हमे अधिकतर निराशा ही हाथ लगती है ।

आतंकवादीयोंने अपनी अस्मिता की रक्षा के नामपर नृशंस-से-नृशंस कार्य कर बैठने की हेकडी का एक भयानक रुप हम पिछले कुछ वर्षो से पंजाब में देख रहे है। तथा आतंकवादीयोंने अपनी आतंकतासे कश्मीर को भारे के खिलाफ जंग छेड दी है, इस जंग के लिये सबसे बडी सहायता तथा प्रोत्साहन पाकिस्तान से नैतिक वित्तीय और अन्य मदत मिल रही है। इस जंग में अलगाववादीयो के हाथ दिनो-दिन बढते ही जा रहे है और इधर भारत की राज्यव्यवस्थापर धर्मनिरपेक्षतापर खतरे के बादल मंडरा रहे है ।

आतंकवादियोंने अपनी आतंकतासे कश्मीर को भारत के खिलाफ चैसा बना दिया की भौगोलिक और सैनिक दृष्टीसे कश्मीर भारत के साथ बना हुआ है लेकिन वास्तविकता में वहा भारतीय सत्ता नामक कोई चीज नही रह गई क्योकी वहाँ आतंकवादियों के प्रति डर या अलगाव की भावना के कारण वहा आज आंदोलन मस्जिदो से संचालित हो रहा है यही नही लोगो से कहा जा रहा है की वे दाढी रखे पारंपारीक कश्मीरी लिबास पहने स्कुल मे भी यही लिबास चलेंगे। वहाँ 'जन गण मन' यह राष्ट्रगीत भी नही चलता रेडिओ,टु-इन वन भी नही चलता क्योंकि आतंकवादियों के अनुसार यह संगीत पतन का प्रतिक है। घडीयाँ भी वहाँ के समयनुसार आधा घंटा पीछे कर ले इसीतरह रविवार के बदले शुक्रवार को छुट्टी मनाई जाये आदि ।

राजनीति को भी सांप्रदायिकता के दल-दल में इतना गहरे में धसेल दिया है की हत्यारे और खुंखार अपराधी भी समुदाय विशेष में गौरवमंडीत किये जा रहे है बंदुक की सत्ता के आगे घुटने टेक दिये है ।

किन्तु आज सरकार इस मसले को हल करनेमें विशेष सफल नही हुयी है। केवल मंड,आतंकवादियोंके पनाहगाह का चप्पा-चप्पा सुरक्षा बलो के अधिन है और समय-समयपर कल्फ्यु लगा दिया जाता है किन्तु सरकार राजनैतिक पहल शुरु करने से पहले आतंकवनदि की दमन की नीती पर चलती दिख रही है। जैसे आतंकवनदियों द्वारा अपहरण और सरकार का उनेक दबाव में आकर आतंकवनदियों की बात मानना आदि। यह नीति आतंकवादियों के हाथो में हथियार देने जैसी है जब की आज इसका परिवर्तन अत्यावश्यक हो गया है। यह एक चुनौति है जिसपर राष्ट्र की एकता-अखंडता का ढाचा खडा हुआ है। देश अब उस किरायेदार की तरह व्यवहार नही कर सकता जिसे मकान खाली करने की नोटिस दे दी गई हो ।

भारत की महत्वपुर्ण समस्या याने भ्रष्टाचार जिसका दुसरा नाम रिश्वत है। भारत में नौकरशाही वर्ग भी बडी मात्रा में है भ्रष्टाचार का उद्‌भव इसी वर्ग से निर्माण हुआ। यहाँ का 'प्रथम' श्रेणी से 'तृतीय' श्रेणी तक हर अधिकारी इस रोग से ग्रस्त है ।

लोग कहते है कि राम-राज्य में भी यह प्रथा चलती थी किन्तु उस समय इसका स्वरुप बहुत अलग था उसमें प्रेम की भावना से देखा जाता था तथा उसपर कोई बंधन नही होते थे फिर वह सुदामा की हो या अन्य कोई महाराजा कि किन्तु आज उसका यह रुप बिगड गया है पैसे के बिना हर क्षेत्र अधुरा लगता है। आज किमतीलाल का पैसा बोलता है का अनुभव हर इन्सान को आता है।

सरकारी कामकाज में भी बहुतसी फाईले बंद होके पडी हैं जब उस फाईल का वजन बढेगा याने रिश्वत दी जायेगी तो उस फाइल को खोला जायेगा। राजनीति खर्चीली होते जाने और चुनावों मे खर्च बढते जाने के कारण राजनीतिक पार्टीयों के लिये पैसे की जरुरत बढने लगती है और पैसेवालोंको भी सरकार का सहयोग चाहिये ही इसलिये उनके बीच साठगाठ स्वाभाविक बन गई है और इससे राजनैतिक व्यवस्था प्रभावीत हो गई है और यही से यह दिनों दिन बढते जा रहे है इसी तरह सरकारी गोपनियता कानुन है ज्यादातर भ्रष्टाचार इसके परदह में होते हैं मामले जितने खुले में होंगे भ्रष्टाचार पर उतनहि रोक लगेगी उसीतरह नौकरशाही पर नियंत्रण पाने के उपाय भी सोचने होंगे। 'बोफोर्स' शेअर्स घोटाले जैसे कितने ही छोटे-बडे प्रकरण की निर्मीती हुई है।

देश की गरीबी ने भी अपनपिकड फिट कर ली है। ४०% लोग ऐसे है जिन्हे दो वक्त का खाना भव ही मिल पाता। वे मेहनत-मजदुरी कर जैसे-तैसे अपनी दिनचर्या चलाते है। उन्हे उनके 'रुल' का अर्थात भविष्य का कोई पता नही। एक और बडे-बडे महल आसमान छु रहे है तो दूसरी और लोग धरे की गोद में प्लॅटफार्म पर सो रहे है। आज स्थिती यह है कि 'सुशिक्षित बेरोजगार' भी इस गरीबव से नही बच पा रहे इसका सबसे सडा श्रेय हमारे देश की बढती लोकसंख्या का है। जिससे गरीबी की गहराई भी और अधिक गहरी हो रही है।

समस्याओं की तो भारत में बाढ आ रही है। समस्याओं को सुलझाने के अलावा उनमें उलझाव निर्माण हो रहा है इतना ही नही वे उग्र रुप धारण कर रही है। ६ दिसंबर को बाबरी मस्जिद को विवादंस्पद ढाँचे के गिराये जाने के बाद इस समस्या का विकाल रुप सामने आये है। भारत को लोकतंत्र और धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र माना जाता है लेकीन आज इसपर भी प्रश्नचिन्ह लगया जा सकता है। आज विपक्ष की सबसे बडी पार्टी भी इसका साथ दे रही है, यही हमारी ट्रॅजेडी है। भावनाओं के बहकावे में आकर वह कार्य हो रहा है जिससे भारत के अंतर्गत और बाह्य क्षत्र पर असर हो रहा है। आज धर्मांधता की लडाई चल रही है। लोग धर्म के सचे रुप या सचे अर्थ के बजाय गलत राह पर जा रहे हैं। जिससे तटस्थते बनाये रखनेवाले लोग पीसे जा रहे है और अन्याय के बोझ को सह रहे है। कुछ लोगोंका व्यक्तित्व तो इतना गिर चुका है कि वे धर्म की लडाई के आड में नीजी जातिगत बदले भी ले रहे हैं। इस एक त्रासद घटना ने भारत की बदहाली को उजागर किया है। हम, हमारा समाज सबसे बडी अदालत की बात भी नही मान सकता और ना ही हमारी सरकार कानुन का पालन करवा सकती है साथही सामाजिक बंधन इतने कमजोर हैं कि बहकावे या भावनाओं मे आकर अकृत्य भी कर बैठते हैं अत: यही निष्कर्ष निकलता है।

इसतरह आज भारत समस्याओं की खाई में जा रहा है आज के हालात को देखकर इस खाई से उबरना बहुत ही मुश्किल है फिर भी भारत एक महान संस्कृतिप्रदान देश है जो लोगों को अपने संस्कृति रुपी डोर से निकालनेमें मदत कर सकेगा। मैं विश्वास रखती हुँ की लोग बहादुरी से खडक होकर न्याय का रास्ता खोल सकेंगे और भारत का पथ, भारतीय का पथ इस समस्यारुपी अंधकार से निकलकर आलोकीत हो सकेगा इसके लिये आवश्यक है केवल लोगों के संयम, बहादुरी और सद्सद्विवेक बुध्दि की।

।श्री। ''यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्''

उषा शर्मा
एम्.ए. (हिन्दी), द्वितीय वर्ष

यह कैसा है यज्ञ
जहाँ यज्ञ भी यज्ञ को ही समर्पित है
यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्!

मास्तिष्क नामक एक वस्तु भेंट की है इस मनुज को-क्या है उसका कार्य, क्या है उस की क्षमता? क्या वह सबों मे भिन्न मात्रा में पाई जाती है? शायद-हाँ।भिन्नत्व ही प्रकृति है-वरना हमें इन पंक्तियों के अनकहे शब्दो को, उनके अर्थो को समझने के लिए फिर उसी मस्तिष्क नामक वस्तु को झकझोरना नही पडता!

क्या समय 'काल' का यज्ञ कर सकता है?
क्या पृथ्वी 'वानस्पतिक' यज्ञ सम्पन्न कर सकती है?
क्या समुद्र 'पर्जन्य' यज्ञ सम्पन्न कर रहा है?
क्या मनुष्य 'विचार' यज्ञ सम्पन्न कर रहा है?

क्या आप इन सारे यज्ञों को देख-समझ पा रहे है? शायद नहीं-! एक ज्ञान का यज्ञ होता है- एक विचारोंका- एक शब्दों का और एक भावनाओं का- समें तपती है एक स्वर्ण मालिका-! मणी-निखरते हैं और फिर दीप्तिमान होकर फैलाते हैं आलोक-वही! ज्ञान का,भावनाओं का प्रेम-त्याग आदी का आलोक!

एक कांचन मणी जिन्हे हमने जाना 'दिनकर' के नाम से! एक था 'अज्ञेय'। एक थे 'पंत'! एक महियसि देवी-महादेवी!..और एक 'नर-ईश'! 'नरेश'!

भारतीय साहित्य-जगत में सर्वोच्य पुरस्कार 'ज्ञानपीठ' हिन्दी साहित्य में अबतक यह अनुठा उपहार इन पाँच महान साहित्यकारों को प्राप्त हुआ-

छायावादी कवि सुमित्रानंदन पंतजी को सन १९६८ में उनकी रचना 'चिदम्बरा' को! 'उच्छ्वास', 'ग्रंथि', 'वीणा', 'पल्लव' और'गुंजन' ये पंत जी के प्रारंभिक काव्यसंग्रह पहतजी के काव्य संग्रह पहले तो प्रगतिवादी चेतना से और बाद में अरविन्द दर्शन से प्रभावित रहे-

उस दारुण क्षण से बच कुछ जन,
आये प्रशान्त हिम प्रान्तर में
दे लोकायतन उसे संज्ञा
जन स्वते नव जीवन उपक्रम!

'लोकायतन'! रुसी सरकार से पुरस्कृत पंत जी का लोक-जीवन का महाकाव्य 'लोकायतन'! और कवि की दिर्घकालीन काव्य-साधना से प्रसूत सभी प्रशस्त्र-काव्य कृतियों की सुन्दरम कविताओंका संकलन है 'चिदम्बरा'

अपने देश और युग सत्य के प्रति जागरुक राष्ट्र कवि रामधारीसिंह 'दिनकर'! और विचार का सुन्दर समन्वय प्रस्तुत करनेवाले 'दिनकर'! कुरुक्षेत्र में भीष्म के माध्यम से, बुध्दी से वस्तुस्थिती की तिखी पहचान और हृदय में सार्वभौम सुक साम्राज्य की स्थापना की कामना की सुन्दर समन्वय प्रस्तुत करते हैं 'दिनकर'

'बापू', 'धूप और धुआँ' 'इतिहास के आँसू' 'रेणुका' 'रसवन्ती' 'द्वन्द्व का गीत' आदि की शृखंला में दिनकर जी को 'ज्ञानपीठ' प्राप्त हुआ 'उर्वशी' की रचना के लिए !

यूँ मैं कवि हूँ, आधूनिक हूँ, नया हूँ,
काव्यतत्व की खोज में कहाँ नहीं गया हूँ,
चाहता हूँ आज मुझे
एक एक शब्द पर सराहते हुए पढें
पर प्रतिभा - अरे वह तो
जैसी आपको रुचे, आप स्वयं पढे !

क्या आप कल्पना कर सकते हैं कि कभी 'इन्द्रधनु' को रौंदा जा सकता हैं ? नही ना ?

तो पढिए उस काव्यको जो 'अज्ञेय' है, दुर्जेय है ! मिलिए उस 'बावरे अहिरी' से, जाईए 'आंगन के पार-द्वार', 'हरी घास पर क्षण भर' बैठकर आप पाएंगे कि वहाँ सत्य विश्लेषन और आत्मान्वेषण की अव्याहत प्रकिया चर्चित है !

'भग्नदूत', 'चिन्ता', 'इत्यलम्', 'अरी ओ करुणरा प्रभामय 'अन्त:सलिला' की कवितामयी - दुनिया थी ! एक जग था 'शेखर' का , 'नदी के द्वीप' का ! विलक्षण है सब कुछ ! हाँ, खो जाता है मन, सुत्र हो जाता है मन कितनी - कितनी बार ! अरे यायावर रहेगा याद !

जरुर,

क्यो नहीं, कौन भूल सकता है उस प्रतिभा के धनी को ! हाँ, कितनी नावों में कितनी बार ! और हाँ, सन् १९७८ वर्ष, फिर एक बार हिन्दी साहित्य को 'ज्ञानपीठ' की प्राप्ती ! सच्चिदान्द हीरानन्द वात्सायन 'अज्ञेय' के नाम !

''हिन्दी के विशाल मन्दिर कीर वाणी-पाणी
स्फूर्ति चेतना रचना की प्रतिभा कल्याणी''

निराला जी ने कहा था उस 'बदली' के लिए जो दुख से भरे नीर की थी । जो पहा करती 'थी' कि दुख मेरे जीवनका ऐसा काव्य है जो सारे संसार को एक-सूत्र में बांध रखने की क्षमता रखता है'

हाँ, वे थी आधुनिक युग की मीरा-महादेवी वर्मा । 'नीहार' 'राईम', 'नीरजा- और - सांध्यगीत, 'दीपशिखा' और 'यामा' हैं उस महान देवी की रचनाएँ जिनके विरह वेदना रहस्यवाद एवं छायावाद की विषयगत, शैलीगत प्रवृत्तियों का भावरुप प्रकट हुआ है ! जिसने प्रभु को पीडा में और पीडा को प्रभु में देखा और ढूंढा - उन सजल गीतों की गायिका महादेवी को इस 'यज्ञ' का प्रसाद मिला सन १९८२ में 'यामा' की लिए ।

दु:ख प्रति निर्माण उन्मद
ये अमरता नापते पद

बांध देंगे अंक-संस्मृति से तिमिर में स्वर्णबेला ।

ये विश्वास था महादेवी का और उस पार है एक और यज्ञ —

जो कुछ है
वह यह है
ब्रह्माण्ड जिसके वाघम्बर है
उस यज्ञ-पुरुष का यज्ञ ही
यज्ञ का यज्ञ है ।

एक कविमन पूछता है ''प्रभु ! मैं किसे मांगू ? तुम्हे या तुम्हारे दु:ख को / कहते हैं व्यक्तिसे बडा होता है उस का दु:ख क्या तुमसे भी बडी है यह तुम्हारी सृष्टि ?'' वाह ! उस 'विराट' की विराट-मयी कल्पना वही कर सकता है जिसमें 'ईश' का अंश हो ! उस विराट का अंश !

तो क्या अन्य 'उसके' अंश नही ? --- हैं परन्तु एक अन्तर लिए !

वे नर-इश- हैं तपस्वी ! साधक ! नि:स्वार्थ उस ब्रह्म- उस शब्द की साधना में समर्पित जीव जो कहतें हैं -

आओ इस झील को अमर कर दें
छू कर नहीं,
किनारे बैठकर भी नहीं
एक संग झाँक इस दर्पण में
अपने को दे दें हम
इस जल को
जो समय है !!

लोग समय 'काटते', हैं, साधन ढूंढते हैं उसे 'काटने' का और ये हैं जो ''समय के जल में'' अपने आपको झोंक देते है और पा जाते हैं अमरत्व !

दिन हैं 'मंगल' - अंक है २३ फरवरी ९३ ! १९९२ का 'ज्ञानपीठ' घोलीत हुआ 'नरेश मेहता' के नाम - उनकी समस्त हिन्दी साहित्य सेवा के लिए ! 'फरवरी' माह का ही जन्म - सन १९२२! जन्म से गुजराती और अधक सेवा की 'हिन्दी' की । शिक्षा उज्जैन में, अनन्तर बनारस हिन्दु विश्वविद्यालयसे हिन्दी साहित्य में एम.ए. किया । 'भारत छोडो' आन्दोलन में सक्रिय रहे - छात्र आन्दोलन और भारतीय कम्युनिस्ट पार्टी

से सम्बध रहे । ट्रेडयुनियन के एक साप्ताहिक का और फिर *'कृति'* का सम्पादन किया - आकाशवाणी के कार्यक्रम अधिकारी रहे।

कविता के अतिरिक्त कहानी, वाटक और उपन्यास भी लिखे । 'वनपारखी सुनो', 'बोलने दो चीड को', 'मेरा समर्पित एकान्त', 'उत्सवा' 'संशय की एक रात', 'महाप्रस्थान' और 'शबरी' हैं प्रमुख काव्य संग्रह । उपन्यास है - वह पथ बन्धु था, धूमकेतू एक श्रुति, नदी यशस्वी है, दो एकान्त, प्रथम फाल्गुन उत्तरकथा

नरेश मेहता - नयी कविता के एक समर्थ हस्ताक्षर, नयी कविता के समूचे आन्दोलन में अपनी एक विशिष्ट और निजी पहचान रखनेवाले ! एक ओर तात्विक स्तरपर आधुनिक होते हुए भी उन की कविता आधुनिकता का ढिंढोरा नहीं पीटती- उनकी कविताओं में आक्रोश का स्वर नहीं - करुणा और आनन्द की भावभूमी मिलती है ।

नरेश मेहता की भाषा निरन्तर ,क वैष्णव पावनता का बोध कहानी है- एक - एक बिम्ब औपनिषद और वैदिक युगों की यात्रा कराता है और पार्थिवता में लौटाता है । 'समकालीन मुहावरे से कटे हुए' लगने पर भी वे उसे आदिम रस से मानवीयता की जडों को पुनः सिंचित करने की चेष्टा करतें है - वे 'निवेदन' करते हैं -

जब तुम मुझे अपमानित करते हो
तब तुम मेरे निकष होते हो
प्रभु से प्रार्थना है
वह तुम्हे निकष ही रखें ।

फिर भी नहीं समझता - यह कैसा यज्ञ है ? जहाँ यज्ञ भी यज्ञ को ही समर्पित है- यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्।

॥ इति ॥

उजाला मनका / मन की प्रात

'मन की आँख...
अँधेरा दिखे प्रभात'

शायद आप भूल रहे है ।

सुबह - सुबह जब आँख च्युली,
निंद की चिडियाँ पार चली,
लगताथा कुछ लाते लाते,
शायद थोडा भूल चली ।
थोडा सँजकर, बहोत सँवर कर,
मेररी सुबह खिल चली ।
धुप चढी दिवारोंपर,
साया छँटता हुआँसा है,
सर्द रात को भूलाने,
गर्म सवेरा आया है ।
थोडा और आगे चलो,
भाई, अब तो दो पहर है,
कुछ पसीना, कुछ थकान,
ऐसी अलसाई दोपहर है ।
आगे बढकर अब तो दिन,
साँझ के किनारे लग रहा है,
हिलती डूलती कस्तीसे अब,
उतरने को मन कर रहा है ।
मैं राह देखता उस पथिक की,
अंधियारे से जो ना डरे,
आखरी पडाव अब आगे है,
लोरी सुनाती रात खडी है,
अब अंधीयारोसे डर कर न चलेगा
उसीसे तो दिन निकलता है,
शायद आप भूल रहे है,
दिन में भी अंधीराया है,
जब आपकी आँखे ही बंद हों ।

अनिरुद्ध अ. सकळकळे.
एस.वाय.बी.ए.

से सम्बध रहे । ट्रेडयुनियन के एक साप्ताहिक का और फिर 'कृति' का सम्पादन किया - आकाशवाणी के कार्यक्रम अधिकारी रहे।

कविता के अतिरिक्त कहानी, वाटक और उपन्यास भी लिखे । 'वनपारखी सुनो', 'बोलने दो चीड को', 'मेरा समर्पित एकान्त', 'उत्सवा' 'संशय की एक रात', 'महाप्रस्थान' और 'शबरी' हैं प्रमुख काव्य संग्रह । उपन्यास है - वह पथ बन्धु था, धूमकेतू एक श्रुति, नदी यशस्वी है, दो एकान्त, प्रथम फाल्गुन उत्तरकथा

नरेश मेहता - नयी कविता के एक समर्थ हस्ताक्षर, नयी कविता के समूचे आन्दोलन में अपनी एक विशिष्ट और निजी पहचान रखनेवाले ! एक ओर तात्विक स्तरपर आधुनिक होते हुए भी उन की कविता आधुनिकता का ढिंढोरा नहीं पीटती- उनकी कविताओं में आक्रोश का स्वर नहीं - करुणा और आनन्द की भावभूमी मिलती है ।

नरेश मेहता की भाषा निरन्तर ,क वैष्णव पावनता का बोध कहानी है- एक - एक बिम्ब औपनिषद और वैदिक युगों की यात्रा कराता है और पार्थिवता में लौटाता है । 'समकालीन मुहावरे से कटे हुए' लगने पर भी वे उसे आदिम रस से मानवीयता की जडों को पुनः सिंचित करने की चेष्टा करतें है - वे 'निवेदन' करते हैं -

जब तुम मुझे अपमानित करते हो
तब तुम मेरे निकष होते हो
प्रभु से प्रार्थना है
वह तुम्हे निकष ही रखें ।

फिर भी नहीं समझता - यह कैसा यज्ञ है ? जहाँ यज्ञ भी यज्ञ को ही समर्पित है- यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्।

॥ इति ॥

उजाला मनका/मन की प्रात

'मन की आँख ...
अँधेरा दिखे प्रभात'

शायद आप भूल रहे है ।

सुबह - सुबह जब आँख च्युली,
निंद की चिडियाँ पार चली,
लगताथा कुछ लाते लाते,
शायद थोडा भूल चली ।
थोडा सँजकर, बहोत सँवर कर,
मेररी सुबह खिल चली ।
धुप चढी दिवारोंपर,
साया छँटता हुआँसा है,
सर्द रात को भूलाने,
गर्म सवेरा आया है ।
थोडा और आगे चलो,
भाई, अब तो दो पहर है,
कुछ पसीना, कुछ थकान,
ऐसी अलसाई दोपहर है ।
आगे बढकर अब तो दिन,
साँझ के किनारे लग रहा है,
हिलती डूलती कस्तीसे अब,
उतरने को मन कर रहा है ।
मैं राह देखता उस पथिक की,
अंधियारे से जो ना डरे,
आखरी पडाव अब आगे है,
लोरी सुनाती रात खडी है,
अब अंधीयारोसे डर कर न चलेगा
उसीसे तो दिन निकलता है,
शायद आप भूल रहे है,
दिन में भी अंधीराया है,
जब आपकी आँखे ही बंद हों ।

अनिरुद्ध अ. सकळकळे.
एस.वाय.बी.ए.

बेनाम् रिश्ता

वफा से पहले
आप बेवफा नजर आती
तो कयामत की रात
गुजरनेंसे बच जाती
और ओठोंसे कभी
बद्दुवाए नहीं निकलती
मेरी जानको उलफतमें
डालनेंसे सौच लिया होता
तो आज मैखाने का
महेमान नजर नहीं आता
समझ नहीं पाता
तुझसे मेरा क्या रिश्ता ?
जबभी मदहोश होकर
चलता नजर आता हूँ
तो आपके आँसुओंमें
डूबता नजर आता हूँ।

परदेशी सुनिल बाबुसिंग
एस.वाय.बी.ए.

सिफारिश

कौन किस जगह है किस पद पर चर्चा
आज कल हर तरफ है पढों-पढों की चर्चा
अगर कोई नेता के है आप रिश्तेदार
नहीं फिर करनी है आप को पढों कि चिन्ता
पढ भी चिपकते हैं मनुष्य को देख
पास जिसके है सिफारिश, पढ उसका गुलाम
नही पास में है डिग्री, कोई चिन्ता की बात नही
अगर जेब है, आपका गरमा-गरम, फिर कोई बात नहीं,
पढकर डिग्री प्राप्त कर ली है, क्या बडा काम किया
सिफारिश की जो जुगाड नही कर पाया, इतने साल क्या किया

भावतार अतुल रमेश
एफ.वाय.बी.ए.

— जीवन —

यह जीवन ही ऐसा है
पानी की गंगा हैं
जो बहती है
बहती ही चली जाती है ।
जीवन के पथमें क्यों न बाधाएँ आयें,
वह उसे दुर करने की कोशिश करता है ।
नदी जब बहती है,
ढलान देखकर मुडती है,
पथमें बाधा देख कर
नया मोड लेलेती है ।
झरना जब बहता है
रोकने उसे पत्थर टकराते हैं ।
भवरोंसे डरना काम नहीं हमारा,
उसे पार करना ही जीवन है हमारा ।

सुनिल तायडे
एस.वाय.बी.ए.

मन का बोझ

अंधियारे जीवन में
उजाला कैसे लाऊँ
कुछ भी नहीं सुझता
मन कहाँ लगाऊ
उदासता रहता है, मन
कैसे इसे समझाऊँ ?
कोशीश तो करते है
हम खुश रहने की, मगर,
आँसू की गंगा उभर आती है
और चेहरे का नकाब उतरता है
पर कैसे कहूँ मैं दोस्त
यहीं तो है मेरे मन का बोझ

देविका तुकाराम चौधरी
एस.वाय.बी.ए.

गझल

१)

चुद दिनोंका चंद रातोंका है मेरा फसाना
जुदाई में तेरे पिघलके रहेगा सीना मेरे दिल का।
न गुल खिले, न फूल खिले, खिले हैं सिर्फ कांटे
कम्बख्त दुनियाने क्या ल कर दिया मेरे दिल का।
उजडी हुयी हर साँस मेरी कह रही है
तनहा बितेगा अब ये चमन मेरे दिल का,
तबस्सुम पे उनके हाय क्युँ हुये हम दीवाने
हर लब पे हैं अब किस्सा लुट जानेका मेरे दिल का।
पयाम मेरे टुटे दिल का कोई उन तक पहुंचाये
यूं महकता रहे उनके दिल में दम मेरे दिल का।
ए बुताने सितमगर बुलंदी छुली हैं तेरे गम ने
मजार पे अब लेटेगा कफन मेरे दिल का।

२)

एहसास है हमें की तुम्हें नही हमसे प्यार
फिर भी करते रहेंगे सनम हम तेरा एतबार।
कायल ही नही हैं हम शायद तेरे प्यार के
फिर न जायेगी कैसी मेरीहर ख्वा हिरा बेकार
यूँ कट रही है मेरी जिंदगी तनहाई में
जैसे मांझी बिन नैय्या ढुंढे साहिल बीच मंझधार।
दर्दे दिल तुम हमारा न कभी जान सकी
अब पतझड में ही गुजरते है दिन बार-बार।
उल्फत पे हमारी न किया तुमने ऐतबार
समझती रही हमें कोई पागल मजनूं बेकार।
कभी तो दिल में बिठाकर हमें देखा होता
कोई इम्तहान तो लिया होता हमारा दिलबर.

नितीनकुमार पी.भोगे.
तृतीय वर्ष विज्ञान (रसायनशास्त्र)

मन दर्पण

मन के दर्पण में, रुप तेरा समाया है
चाहे में तेरी, कुछ खोया कुछ पाया है.
हिरणी सी है चंचल आँखे,
कपोलों पर खिले गुलाब,
उधर तुम्हारे कमल की पाँखे,
है हुस्न तुम्हारा लाजवाब.
नुपूरों की ध्वनीसे, मन का द्वार खटकाया है,
चाहे में तेरी, कुछ खोया है कुछ पाया है.
घनेरे केशों के बादल में,
मुख मयंक यूँ हो गया,
प्रथम दर्शन परही तेरे,
मैं तुझमेंही खो गया.
झील सी आँखोमें, प्रेमसागर लहराया है,
चाहत में तेरी, कुछ खोया है कुछ पाया है.
दशकों का ये प्रेम बंधन,
बंध जाडा हम दोनों,
कमी न रह जंये कहीं,
भावों को मेरे पहचानो.
सपनों की ये दुनियामें, नंदनवन सजाया है,
चाहत में तेरी, कुछ खोया है कुछ पाया है.

संजय सी.पाटील.
टी.वाय.बीकॉम.

'फिर ...भी...'

क्या करुं कुछ समझ नही पा रहा हूँ
जिंदगी के हर मोडपर टकरा रहा हूँ
फिर भी जिए जा रहा हूँ।
झुठ बोलकर आगे बढ रहा हूँ
सच बोलकर गोते खा रहा हूँ
फिर भी जिए जा रहा हूँ
बढती आबादीसे घबरा रहा हूँ
मनुष्य के हाथ मनुष्यकी हत्या देख रहा हूँ
फिर भी जिए जा रहा हूँ।
नौकरी नहीं पा रहा हूँ
दरदर की ठोकरें खा रहा हूँ
फिर भी जिए जा रहा हूँ।

सुनिल तायडे.
एस.वाय.बी.ए.

गझल

१)

चुद दिनोंका चंद रातोंका है मेरा फसाना
जुदाई में तेरे पिघलके रहेगा सीना मेरे दिल का।
न गुल खिले, न फूल खिले, खिले हैं सिर्फ कांटे
कम्बख्त दुनियाने क्या ल कर दिया मेरे दिल का।
उजडी हुयी हर साँस मेरी कह रही है
तनहा बितेगा अब ये चमन मेरे दिल का,
तबस्सुम पे उनके हाय क्युँ हुये हम दीवाने
हर लब पे हैं अब किस्सा लुट जानेका मेरेदिल का।
पयाम मेरे टुटे दिल का कोई उन तक पहुंचाये
यूं महकता रहे उनके दिल में दम मेरे दिल का।
ए बुताने सितमगर बुलंदी छुली हैं तेरे गम ने
मजार पे अब लेटेगा कफन मेरे दिल का।

२)

एहसास है हमें की तुम्हें नही हमसे प्यार
फिर भी करते रहेंगे सनम हम तेरा एतबार।
कायल ही नही हैं हम शायद तेरे प्यार के
फिर न जायेगी कैसी मेरीहर ख्वा हिश बेकार
यूँ कट रही है मेरी जिंदगी तनहाई में
जैसे मांझी बिन नैय्या ढुंढे साहिल बीच मंझधार।
दर्दे दिल तुम हमारा न कभी जान सकी
अब पतझड में ही गुजरते है दिन बार-बार।
उल्फत पे हमारी न किया तुमने ऐतबार
समझती रही हमें कोई पागल मजनूं बेकार।
कभी तो दिल में बिठाकर हमें देखा होता
कोई इम्तहान तो लिया होता हमारा दिलबर.

नितीनकुमार पी.भोगे.
तृतीय वर्ष विज्ञान (रसायनशास्त्र)

मन दर्पण

मन के दर्पण में, रुप तेरा समाया है
चाहे में तेरी, कुछ खोया कुछ पाया है.
हिरणी सी है चंचल आँखे,
कपोलों पर खिले गुलाब,
उधर तुम्हारे कमल की पाँखे,
है हुस्न तुम्हारा लाजवाब.
नुपूरों की ध्वनीसे, मन का द्वार खटकाया है,
चाहे में तेरी, कुछ खोया है कुछ पाया है.
घनेरे केशों के बादल में,
मुख मयंक यूँ हो गया,
प्रथम दर्शन परही तेरे,
मैं तुझमेंही खो गया.
झील सी आँखोमें, प्रेमसागर लहराया है,
चाहत में तेरी, कुछ खोया है कुछ पाया है.
दशकों का ये प्रेम बंधन,
बंध जाडा हम दोनों,
कमी न रह जंये कहीं,
भावों को मेरे पहचानो.
सपनों की ये दुनियामें, नंदनवन सजाया है,
चाहत में तेरी, कुछ खोया है कुछ पाया है.

संजय सी.पाटील.
टी.वाय.बीकॉम.

'फिर ...भी...'

क्या करुं कुछ समझ नही पा रहा हूँ
जिंदगी के हर मोडपर टकरा रहा हूँ
फिर भी जिए जा रहा हूँ
झुठ बोलकर आगे बढ रहा हूँ
सच बोलकर गोते खा रहा हूँ
फिर भी जिए जा रहा हूँ
बढती आबादीसे घबरा रहा हूँ
मनुष्य के हाथ मनुष्यकी हत्या देख रहा हूँ
फिर भी जिए जा रहा हूँ
नौकरी नहीं पा रहा हूँ
दरदर की ठोकरें खा रहा हूँ
फिर भी जिए जा रहा हूँ

सुनिल तायडे.
एस.वाय.बी.ए.

लगाओ वृक्ष होगी वर्षा

लगाओ वृक्ष होगी वर्षा
फुले फूलेगी सब की आशा ॥
नाच उठेंगे अवनि-अंबर
गा उठेंगे बादल-राग।
ममता की छाया को देख,
बुझ जायेगी सब की आग ॥
इंन्द्रधनु के सतरंगो में रवि किरणें भी नाच उठेंगी।
नदियों की लहरों को देख हरियाली भी लहरायेगी॥
मिट्टी से गा-गा कर बीज अंकुरीत होजायेंगे।
देख धरा की गोद भरी यहाँ मधु-भ्रमर मँडरायेंगे॥
पेडोंकी छाया में ममता माया का शृंगार खिलेगा।
रंगबिरंगी तितलियों को सृष्टी का उपहार मिलेगा॥
सुर्य-चंद्र तारांगण सारा इन पेडोंपर छा जायेगा।
हर डाली का पर्णपुष्प भी मधुर स्वर्ण-गीत
गायेगा ॥
वृक्ष के वरदान को हम हरगिज नही ठुकरायेंगे।
समृध्दी की शितल छाया सुधा-कलश ढुलकायेंगे॥
वृक्ष ही वरदान है।
वृक्ष ही अरमान है।
है विधाता की तमन्ना ॥
वैभव का फरमान है ॥।

परदेशी सुनिल बाबुसिंग
एस.वाय.बी.ए.

मेरी शायरी

तेरे जलवे ने बना दिया शायर मुझे...

आफ्ताब हैं ये मेरे दिलका खजाना
उसेभी लूटकर ले गया ये जालिम - जमाना।

न कत्ल हूवा वक्तका
न कत्ल हूवा तकदिरका
कत्ल ता योरों-
एक मामुम दिलका हूवा।

दोस्ती को मतलब में न बदलो
उसे दोस्ती ही रहने दो
अगर दोस्तीको मतलब में बदलोंगे
तो ऐसे गिर जावोंगे
जिंदगीभर उठने के काबिल न रहोंगे ।

चाँद को रोशनी कुरबान करने की आदत-सी
पड़ गयी हैं
सुरज को तडपाने की आदत सी पड़ गयी हैं
दुश्मन लाख खफा होकर भी,
मुझे दोस्ती करने की आदत सी पड़ गयी है ।

कभी नहीं पढ़ा था मुहब्बत का उपन्यास
मगर जब शुरु किया तो लेना पड़ा सन्यास

मैं भटकता बन का पंछी
तूझे क्या सहारा दे पावूँगा
जहाँ अपनीही कोई मंजिल नहीं
वहाँ तूझे कैसे पहूँचावूँगा ।

जिंदगी की हर दॉस्ताँ सुनाके धक गया मैं
मगर उसके दिलको करार न आया
सुलझी हुई मेरी जिंदगी, उलझन में बदल गयी
चेहरे पे उसके शिकन का आसार न आया।

मत रो ए दिल, बेवफाई की दॉस्ताँपर
जीये जा और बता उसे
किसी की माँग का सिंदूर बनकर

मैं इस गली, तू उस गली
जुदाई के गम में कभी न मिली
आज क्या तेरे दिल में समाई
जो बेवफा के नाम से मिली ।

परदेशी सुनिल बाबुसिंग
एस.वाय.बी.ए.

जलवा ! प्यार का -

हर रोज सुरज निकलता है और पुरे संसार मे अपनी किरणोंसे प्रकाश डालता है। सुरज की पहली सुनहरी किरण अपना नया जोश, उमंग लेकर सभी और फैलती है.। सारे वातावरण में एकमयी दुनियाँका चेहरा दिखायी देता है । ऐसे चेहरेमें एक खुबसुरत चेहरा भी होता है उसे देखकर अनायास ही गीत ओठोंसे उभर आता है ---!

हर सुबह किरण की लाली
है रंग तेरे गालोंका
हर शामकी चादर काली
साया है तेरे बालोंका

इसके बाद उसका चेहरा दिल में समा जाता है । उसकी वो बेहद खुबसुरती देखकर मनही मन म दिलमें हवाईयाँ खुशियाँ लगती है और आँखो के सामने गीत के बोल आकार लेने लगते है ।

तारिफ उस खुदाकी
जिसने तूम्हे बनाया
इतनी हसीन मिट्टी
जाने कहाँसे लाया

उसकी कितनी भी तारीफ करे कम है । शायद भगवान ने उसे इतनी खुबसुरती दी है की देखतेही मन चाहता है उसे दिल में बसालूँ । उसके लिए मनमें इतना प्यार उमड़ आता है की दिल अपने आप कहने लगता है,

दिल के झरोंके में
तुझको बिठाकर
यादो को तेरी मैं
दुल्हन बनाकर
रखूँगा मैं दिलके पास

उसका मुस्कराना भी हमपर गजब ढाता है । उसने हसने पर स्वर्ग की परीयाँ भी शरमा जाती है । ऐसा लगता है जैसे स्वर्ग धरापर उतर आया है । तब दिल कहता है ।

ये फुलोकी रानी, बहारोंकी मलिका
तेरा मुस्कराना गजब हो गया
न हम होश में है, न दिल होश में है।
नजर का मिलाना गजब हो गया।

इतने में ओ नजदीक आकर बैठती है । तब दिल में प्यार की उमंग आती है । प्यार का सपना साकार होनेके चिन्ह दिखने लगते है । तब मन कहता है --

प्यार माँगा है तुम्हीसे
ना इनकार करो
पास बैठो जरा
इकरार करो

लेकीन ये सुनतेही ओ गुस्सेसे पागल हो जाती है और ऐसा वैसा बोल बैठती है । क्योंकी ओ सिर्फ प्यार का नाटक करती है । उसको सायद सच्चा प्यार करना पसंद नही वो वहाँसे चली जाती है.... सब दिल अपने आप जलने लगता है .... और कहता है

हमने वफा न सिखी
उनको वफा न आयी
पत्थर से दिल लगाया
और दिलपे चोंट खायी

एस.पी. केने
एस.वाय. बी.ए. (अर्थशास्त्र)

" खयाल "

गमों के छांव मे
न रहना यारो ।
प्यार की राहपे
न झुकना यारो ।
कोई भी तुफान आये
टुटना न यारों ।
दिल भी कभी ना टुटे
इस का खयाल रखो यारों ।
दर्द ना दिया करो
प्यार करने वालो को यारो ।
प्यार करना
कोई गुनाह नही यारों ।
प्यार से ही तो
दुनिया चलती है यारों ।
यही तो समझ मे
न आये हमारे यारो ।

राहूल गवळे
प्रथम वर्ष कला

जी ये चाहे

जी ये चाहे उसकी निली आँखो को
मेरी आँखो का तारा बनाकर अपना लु
उसकी झील सी निली आँखो मे हमेशा
के लिए समा जाऊ

जी ये चाहे उसके इशारे करने वाले आँखे
जैसे कोई बागोंका बहार हमेशा खिलता है
वैसे ही वही आँखे हमेशा खिलती रहे

जी ये चाहे उसकी हसी देने वाले आँखे
सदा हसती रहे, खुशिया न समाये
इतनी खुशिया कि बरसात हो उस आँखोंमे

जी ये चाहे उसकी हसीन, चंचल आँखो मे
मै हमेशा देखती रहू
उस भोली, निली आँखो को सदा के लिये
अपना लु

कु. सुनिता पी. आटाळे
एम.ए. ज्युनिअर (अर्थशास्त्र)

'इक दीप बुझा बेचारा'

बित गया प्यार तेरा ।
हार गया मैं ।
जल गया दिल तेरा ।
बुझ गया मैं
दिल हुआ आबाद तेरा ।
प्यार मेरा बरबाद हुआ
चलते-चलते एक दिन ।
रुक गया मैं ।
बन गया मैं आवारा ।
मगर तूने ना पुकारा ।
मिलते मिलते एक दिन ।
बिघड गया मैं ।
दिलको मेरे संभालकर ।
ऐसी भी तू कमालकर ।
जैसे जैसे एक दिन ।
मर गया मैं ।
जल गया दिप तेरा ।
बुझ गया मैं ।
एक दिप जला
एक दिप बुझा
नियती का नजारा
दिप बुझा बेचारा

प्रभाकर लहानू खराटे
एस.वाय.बी.ए.

इन्सान बिकते है ।

यह दुनिया एक बाजार है ।
डिग्री, नौकरी, इज्जत, शांहरत,
बस पैसे फेको
सब मिलते है ।
यहाँ जानवर तो क्या इन्सान बिकते है ।
जब कोई युवक इंटरव्यू देने जाता है ----
जब टेबल पर रखे टेलिफोन की घंटी बजी,
तभी सामने बैठे युवक की समझ में बात
आ गई
हाय! यह नौकरी भी हाथ से गई।
हर रोज यहाँ हजारों सपने बिखरते है,
यहाँ जानवर तो क्या इन्सान बिकते है।
जब सचाई की राह पर चलने वाला
पिछे पड जाता है,
झूठ और फरेब की आड में
कोई आगे बढ जाता है,
तब बात समझ में आती है,
हर रोज यहाँ हजारों इमान बिकते है।
यहाँ जानवर तो क्या इन्सान बिकते है।
जब दिनरात एक करके,
कोई छात्र डिग्री कमाता है।
और वही डिग्री कोई और लडका,
सिर्फ ५०० रुपयों में खरीदता है
तब बात समझ में आती है,
हर रोज यहाँ हजारों अरमान बिकते है,
यहाँ जानवर तो क्या इन्सान बिकते है।
जब धर्म के नाम पर दंगे होते है
मुदिर से भगवान की मूर्तियाँ चोरी हो जाती है,
जब इसी भगवान को साक्षी रख,
इतने दुष्कर्म होते है।
तब बात समझ में आती है
अरे! आजकल तो यहाँ भगवान भी बिकते
है,
यहॉ जानवर तो क्या इन्सान बिकते है,
....इन्सान बिकते है।

चैतन्य पी.हुपरीकर.
११ वी. सायन्स.

"Present Education System can Not Solve Unemployment Problem."

Anjali S. Kulkarni
M.A. (Sr.) Eng.

We the college students and those who get the degrees from the university are like blank horses, because there is no work for us, when we are graduates.

Today's education may be useful in our future life, but it can not enables us to find a job. Nowadays, there many factories have been opened and many industries have been set up, but they require only technical hand.

The pupil of today is only moulded in booklets. He doesn't know, what he should do. So many students learn only to get the degree. It is essential, but after getting the degree, he becomes a wrong man in worker's paradise. He doesn't like to do hard work and physical work. But it is inpossible for the Govt. to give job to every-hand, and it is a tragedy.

There is no contact between job and education. But there is a conjunction of job and liking. To get a job, we must be educated, this feeling is true to some extent, but not entirely. Skilled, experienced workers can get more profit or wage than educated person.

Present education may give a job but it is unable to give its surety. India is still a poor country. How to eke out a bare livelihood is the problem of common man. Liveligood in most cases depends upon a good job. A good job depends upon a university degree. A university degree depends upon a success at the examination. But the final products of these examinations are degreeholders, jobhunterers, not cultured and enlightened citizens.

Education and job some what depend on each-other. It does not mean we should learn two books for the job.

The unemployment problem can be solved, when the present education system would be changed. And it requires quieter colleges, good syllabus, life oriented and technical education.

At last the man is the architect of his own life. Instead of blaming education system and job appointments, we, the college students, shall seek such work, that take us ahead.

१२ वी विज्ञान विशेष गुण मिळवून सरकारी मेडीकल व अभियांत्रीकी महाविद्यालयात प्रवेश मिळालेले विद्यार्थी

नितीन पाटील
बी.जे. मेडीकल पुणे

विनित महाजन
बी.जे. मेडीकल पुणे

निलेश महाजन
बी.जे.मेडीकल पुणे

राहूल मयुर
बी.जे मेडीकल, पुणे

प्रदीप फेगडे
बी.जे मेडीकल पुणे

पराग नारखेडे
बी.जे मेडीकल पुणे

योगेश चौधरी
बी.जे.मेडीकल पुणे

पंकज बढे
बी.जे.मेडीकल पुणे

अमित वर्मा
बी.जे मेडीकल पुणे

नितिन पाटील
इंजिनियरींग कॉलेज कऱ्हाड

विवेक यशवंत
गव्हर्नमेंट कॉलेज पुणे

केदार चौधरी
एल.आय.टी. नागपूर

जितेंद्र बोरोले
कबड्डी विद्यापीठ खेळाडू

विनायक अत्तरदे
कबड्डी विद्यापीठ खेळाडू

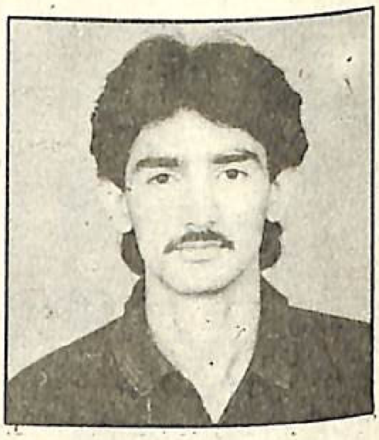

इंद्रीस मुल्ला
बुध्दीबळ विद्यापीठ खेळाडू

सचिन गाडगीळ
टेबल टेनिस विद्यापीठ खेळाडू

रोहीत निकम
हॉकी ग्रुप खेळाडू

भारत गवांदे
प्राणीशास्त्र प्रथम

गोकुळ कोळंबे
एन.एस.एस. ग्रुप लीडर

वैजयंती चौधरी
एन.एस.एस. विद्यापीठ शिबिर

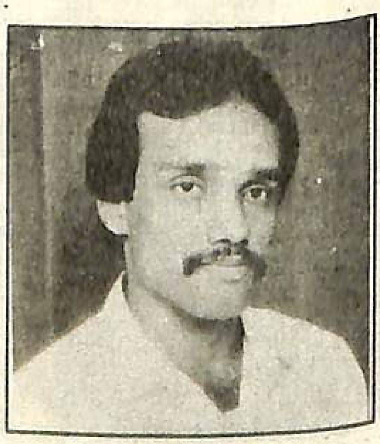

संजय पाटील
एन.एन.एस.जिल्हा कॅम्प सहभाग

देवेंद्र विसपुते
एम्. ए. संरक्षण शास्त्र प्रथम

अविनाश निकम
बी.ए.अर्थशास्त्र प्रथम

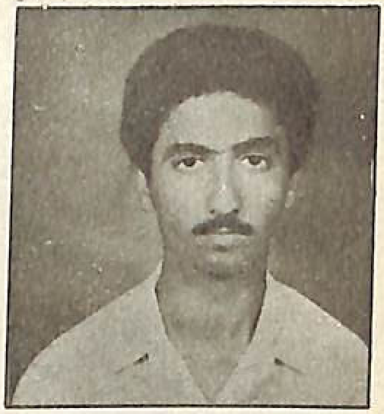

श्याम पाटील
बी.ए.भूगोल प्रथम

भारती कोल्हे
एम.ए.मराठी प्रथम

योगेश अकोले
रसायन शास्त्र प्रथम

शरयु पाटील
एम.एस.सी.भौतिक शास्त्र प्रथम

बी.एन. पाटील
एम.एस.सी.प्राणिशास्त्र प्रथम

किशोर नेहेते
एम.एस.सी.प्रथम

सचिन महाजन
बी.एस.सी.भौतिक प्रथम

प्रज्ञा झोपे
बी.एस्सी. (इले.) प्रथम

स्मिता गांधी
बी.कॉम. प्रथम

संजय भोकरडोळे
राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग

तुषार वाघुळदे
एन.एस.एस. बेस्ट ग्रुप लिडर

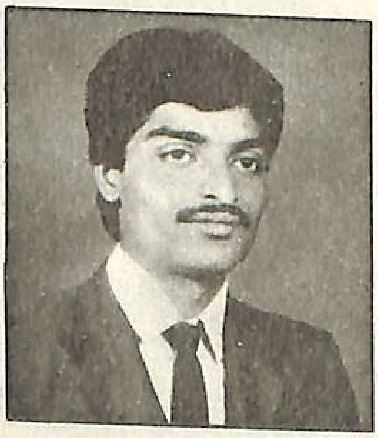

संजय चौधरी
जनरल सेक्रेटरी गॅदरींग

हेमराज गोयर
आ.महा.गायन स्पर्धा पारीतोषिक

अजय चौधरी
सिनिअर अंडर ऑफीसर

दिपक चौधरी
सिनिअर अंडर ऑफीसर

रविंद्र ठाकुर
एन.आय.सी.कॅम्प नेतृत्व

अनमोल पटेल
सिनिअर अंडर ऑफिसर

प्रिती रडे
एन.सी.सी. स्कॉलरशिप

राजेश खेडकर
क्रिकेट विद्यापिठ संघात निवड

मुल्ला इुनेड
आ.विद्यापिठ टेबल टेनिस

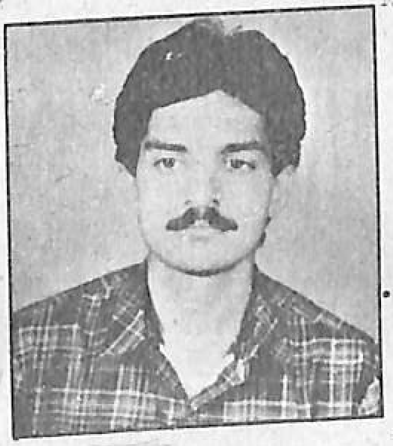

पुरूषोत्तम कदम
विद्यापिठ खोखो कर्णधार

सुहास कोल्हे
गोळा फेक थाळी फेक विद्यापिठ प्रथम

संजय महाजन
कुस्ती विभाग संघनायक

राजेश कुलकर्णी
शरीर सौष्ठव विद्यापिठ प्रथम

विनित जोशी
बॅडमिंटन विद्यापिठ खेळाडू

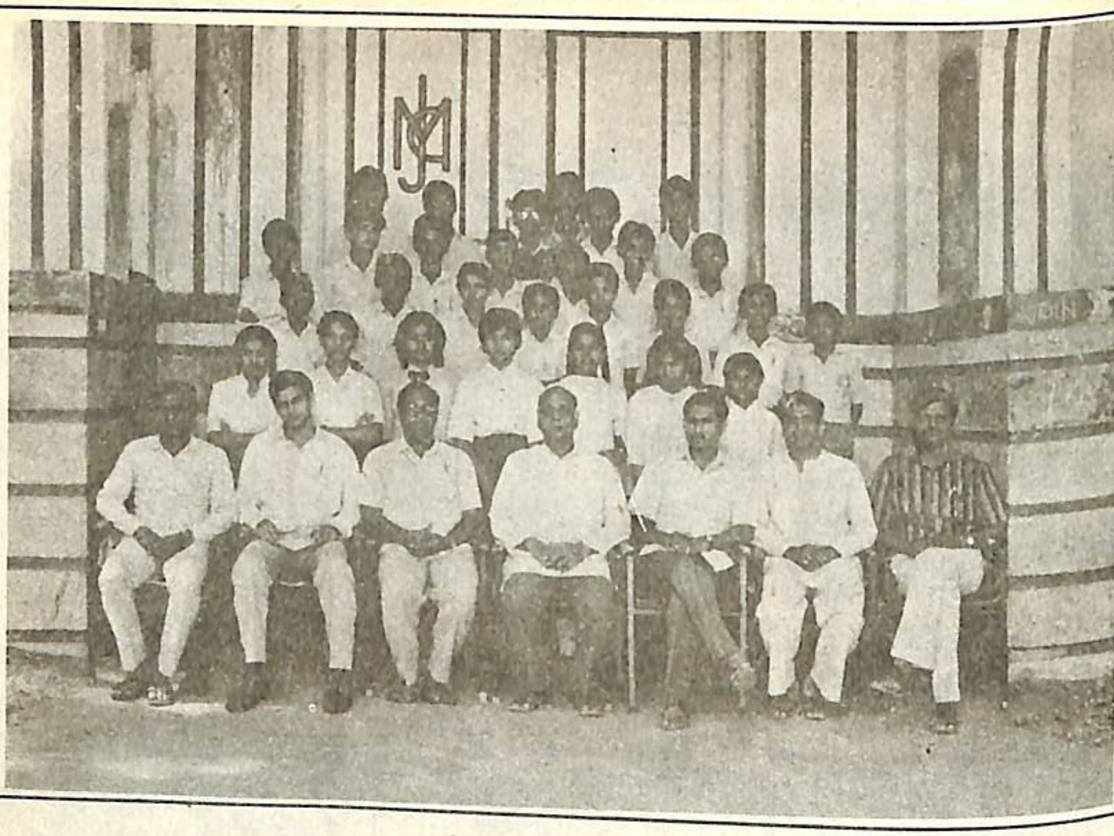

विज्ञानमंच

एन. सी. सी. (विद्यार्थिनी)

वसतिगृह मेस कार्यकारिणी

नियोजन मंडळ (वरीष्ठ)

विज्ञान मंडळ

क्रास कंट्री विभागीय खेळाडू

THIS CITY LIFE !

ANIMA M. PATIL
F.Y.B.Sc. (A)

" What is this life if, full of care,
We have no time to stand and store ?''

There are the concluding lines of beautiful poem written by the poet W. H. Davies. The poet has beautifully woven the fabric of our daily routine life of threads of our misuries and our inability to enjoy nature. The poet in these two lines has rightly put this question before- what has our life become ? we don't even have enough time to stand and stare; how nature changes her beauty in a single year.

Well, this is city life ! we shrink our arms with this remark and pur away the question put a time will kcome when man will realise that he has entangle herself in such a net from which it is hardly possible to become free.

We all have certainly read the story of the city mouse and the country mouse. This story too tells about the city life and compares it with the country life. From this story we realize that the country folks find the smoky air, the noise and the racket of the city unbearable and they find the clean sunshine and quietness of country pleasing; while the city folks find country life dull and boring which drives them crazy. In fact, the cities which are supposed to be the symbols of progress and prosper have today become ugly and unhealthy. Due to such drawbacks it has become dreadfull too.

But it is quite truly said that if one wants to learn how to live, exist in this world one should come to a city; for a person gets all kinds of expereinces. He goes thro a series of stages and then he emerge well sharpened, polished i.e. alert, tactful and wise.

Today it is seen that every person is struggling for existence in the city and those who do have existence they struggle for their selfish gains. Then others feelings or lives don't matter to them . Freindship has become a pretendece and relation are kept for name sake. This is what" dwells within the humans. And if we take a look at where humans dwell"then we will be afonted with a pilcoees pictures. Some dwell in majestic palaces while by contrast other dwell in dirty shabby, old slums. The life in the cities has became very unhealthy. Water pollution, air pollutin and noise

pollution are the three gaintswho are eating up the cities epedemics and dirt producing disease have become common even hospitals supposed to be clean and tidy for patients ar dirty today there what to mention about the public places ?.

Pollution has become one of the major problems in cities . This gaint is growing day by day and the day is not far when this gaint will grow to his full size and destroy this world and man himself will be responsible for this he needs new vehicles and industries to fulfil his growing demands. Also people in cities are careless about their hygiene and sanitation. They clean their anemalo, vehicles, cloths and themselves too in the same review. Then they pour the wastage of factories and mill in the same water next they tackle too in the same water and finally they drink the same water, now isn't this sarcastic ? But no; we smile for, we too are included in them ! Well infact the oceans have become our doutbos in which we dump our garbage; we forget that by doing so we destroy the lives of other harmless, poor creatures and we have no right to do so this indirectly which causes us harm.

The cities also have become cement gungles. There is not an open space to be found. Overcrowdedness is also one draw back of the cities It is seen that the people from villages are drawn towards cities and mostly employments is the reason.Some are also attracted by the glory of the cities. Some of these people succed and achieve their aim most of them remain empty handed. Unemplu-ment thus gives rise to robbery bribery and such unlawful things.

Now let us "peep" in the routine of the people in cities. We. have a fixed routine - Wake up in the morning after breakfast such for buses locals trams etc. reach offices colleges or schools, work under senior, return home in evening, have dinner and go to bed. Again wake up and go on with the same routine. This has become our dull tedious life. We have no time to speak to one another. For us recreation is watching TV sets or VCRs. We have forgotten nature completely. We have become machines keenly aware of the minute and second hands of the watch. We run with time trying to keep up in this mad slash for gaining private ends. We have lost our aesthitic sense. There was a time when we admired a flower for its bveauty. But today if we by chance look at a flower we search for its androecium, gynoeciume and so on. Where have our love of nature our sensitivity and feelings gone ?

Life has become monotonous but we "think" that we are enjoying it. But the ultimate truth to that as a child goes to its mother when it gets bored in the same way man has to return to nature though he

overpowers it. For nature is the one who makes us forget our griefs and ourselves. We get absorbed in its beauty. The expereince of nature's beauty cant be expressed in works. It can only be expereinced. But we are far from this for it one person agrees to save nature and earth the other is agrees with it. This is what we have seen happening at Rio-de--Janeiro in the earth summit. Well unless man learns to cooperate and adjust there's no use of such hundred earth summits.

Living in country is living with nature. For through the city man thinks the country life to be stupid vegetable life yet it is the healther and better life. For the air is pure, the grass is green , there is fishing, hunting and roaming in feilds. There are hills and beautiful scenary. In other words there are no smoke grimed louses dreary streets, radious ads. on every hoarding, hideous chimneys belching smoke and dull, smoky sky. But istead there is an assurance in ''city words'' there is a guarantee of longer healthy pleasant and wholesome life.

So let us return to nature. Let us try and amke cities as lovely and pleasing as possible like the country for its true- ''Try, Try and You 'll succeed'' and if we truly want to live a wholesome life, with nature then none can stop us from achieving our aim, not won the 3 gaints of pollutin for,

''Where there is a will, There is a way !'' until then the famous hinde film song ''Ai dil hai mushkil geena yaha, jara hatke jara bachke yeh hai ''city'' mere Jaan will continue to be true.

'FRIENDS'

Friends are not things,
to be lebelled,
Catalogued and card punched,
Friends are not cross word,
puzzles, to be figured out,
Friends are people to be loved.

Collected by:
Miss. Anjali S. Kulkarni.
M.A.(Sr.) English.

celebration a movement ws started which in 1925 acquired Lawn Bank, formarly Wektworth Place, Hampstead, Where Keats lived during 1817-20, as a home for the Dilke collection of relics. There the poet is said to have heard the Nightingale of his famous ode.

Keats was the most literacy of great poets in his day in the sense that he used his words with a keen awareness of the magic; they had held for his predecessors. He was the poet for whom the world of beauty was asylum. Keats once wrote...

"I have loved the principle of beauty in all things".

He was a very careful artist. He was a great artist with words. He revised & remodelled his poems and took the utmost pains in polishing them. He used the choicest and most appropriate diction. These are many jewelled phrases in his poems. A beautiful phrase delighted him with a sense of intoxication. He was not deeply thoughtful port, he was also studious and inspired artist, among the romantics. He was a conscious artist, anxious to load his poetry as fully as possible with its own special kkinds of excelllence. In his poetry there is combination of mighty inspirations, strong feeling, thoughts, ideas, and highly beliefs.

Keats was no one but as a great lover or worshipper of beauty. His passion for beauty constitutes his aesthetiusm. Beauty indeed was his pole-star, beauty in Nature, in woman and in art. For him... identifies beauty with truth. So he says in his wellknown poem "Ode on a Gracious Urn"

'Beauty is truth, truth beauty'.

Of all the poets in his time Keats was the most inevitably associated with the love of beauty in the ordinary sense of the term. He was the most passionate lover of beauty. By the passion of beauty he worshipped to Isbella, La Belle, Lamia, St. Mark, St. Agnes and also to Fanny. And that is why he defined the poetry- "Poetry should be the incarnation of beauty, not a medium for expression of religious or social philosophy." The world of beauty was for Keat an escape from the dreary and painfull effects of ordinary expereince. He escaped from the political and social problems of the world into the realm of imagination Keats was not only the last but also the most perfect of the romantics. Keats lived apart from men and from all political measures, worshipping beauty like a devotee, perfectly content to write what was in his own heart or to reflect some splendours of the natural world he saw or dreamed it to be. He Says, there are two kinds of beauty, one is beauty of art and antother is physical beauty. But the beauty of art is permanent, everlasting and physical beauty easily comes to an end. Even the charm of a boy come to an end in the course of time. For the beauty of art the example of Gracian Urn gives the strong opinion; the carryings on the Urn-the trumpet, pipers, hermits, lovers chasing beloved and trees full of newly sprung leaves all these prove the beauty of art is permanent. The painter died but the Urn is still there with its beauty.

Keats was not only a poet of

beauty, but the poet of Nature also. Keats sentiment of nature as simpler than that of the romantics. He was gifted with a delighted insight into all the beauties of woods and fields. Keats is the poet of senses and he loves Nature, because of her sensuous appeal, her appeal to the sense of sight, the sense of hearing, the sense of touch. He loves flowers, because of their beauty of colours, fragrants smell and softness. He loves the streams because of their Music. He loves the snow the moon and the rainbow for their visual loveliness. Keats observation of Nature is very keen and nothing escapes it. In most of his poems we have Nature-description for its own sake, "expressive of nothing but a keen delight and genuine joy in Nature." Keats was one of the supreme poets of Nature. Keats Nature poetry, realism or the guest for pure truth informs every detail.

St. agnes, Mark, La Belle, all these treasures of Medieval Age, made him a great poet. He was a pollen of English poetry. His Sensuousness make us aware about the things of beauty. Sensuousness is the permanent quality of his poetical genious. He was the great word painter in poetry. His word-paitering seems in the beautiful sonnet, he expresses a desive to spend his life with his head resting upon the hosom of his beloved.

" Pillowd upon my fair loves ripening breast,
To feel for ever its soft swell & fall,
And so live ever or else swoon to death. "

Really Keats was more precious treasure of Englsidh Poetry. It is believed that if Keats had lived longer he would have attained shakespearean light in Poetry. His poetry is very rich. Like spenser, he a poet's poet. But this treasure of English literature, worshipper of beauty, bade farewell to the world on February 23, 1821. Young as he died he was one of the most germinal poet, and left a deep mark on English literature. William J. Long writes. we must judge him to be the most promising figure of the ealry 19th century, but even judging him by work actually done by him, he was a poet of no mean order, really he was a jewel of English poetry.

Robert Burn says about his love..
" O, my love is like a red red rase That's newly sprung in June".
But I would like to say about Keats..
" O, my pleasure like a green flower which sprouts everytime when Keats, his poetry showers."

Writte by
Sakhale Bhagwan
[T.Y.B.A. Eng]

Corruption Cotest

MATHEW VARGHESE
SENIOR M.A. ECONOMICS

"Power corrupts and absolute power corrupts absolutely", said Acton. This has become only too true with the present day politicians and bureacrats businessmen in all the country and in all parts of the world. Those who have managed to capture power and taste its fruits want to retain it at all costs. Wimilarly those who are out of power also want to get hold of it at any cost. Here also any price is worth paying and any sacrifice is worth making. The great glittering coveted goal is power and it matters not how one gets it, so long one gets it. The next step is to ensure that power which has been won at so much cost and efforts is retained for ever. Since those who have power want to hang on it at any cost and those without it want to get hold of it at any price and by any means, there extends a perfect breeding ground for corruption.

Money is the main source, spring, generator and guarantor of this power in our society and world. With money you can buy anything and everything except love, sympathy perhaps your health and mental peace. Everybody in today's world has a price and can be bought at a cost. The payment may be in cash or source, direct or indirect, but the facts remain that anyone can be bought. Thus corruption and money can be interlinked and go hand in hand. With power you can make money. Corruption and power have become so interconected and close today that one is synonymous with the other.

In our country which has adopted democtatic socialism and socilistic patterns of society as its goals, all the power is concentrated in the govt. and the rulers. The socialistic approach and the modern state here concentrated all the powers in the hands of rulers. Nationalisation and public sectors here brought vast industrial and economic undertakings into the hands of the executive. Over and above these system of licence quota and permit add further power and patronage to the ruler. Further huge plan investments for development give the executive the scope for spending money, showing patronage and awarding contracts. In addition the executive can just use the threats of nationalisation to get vast sums of money.

In a democracy elections are a necessary evil. Just like inflation the

cost of fighting and winning election is also sky rocketing. With innumerable political parties, splinter groups, dissidents and thousands of independent in the field of election are extreemely costly ventures today. All political parties therfore want to amass funds fight the election. Those in power use it increasingly to collect funds for the party and also for themselves in order to fight and win the elction. They also seek donation from various industrialists and business houses. And in return the industrialists were given all facilities for expansion and starting of new venturs. Even the selected they are given quotes, permits and licence through favouritism. Above all they are given opportunity to make money their products.

The offshoot of the money power combination is the growth of black money; since black money remains unaccounted it can used with great advantage. Black money now created a parallel economy and is nullifying all the efforts of the Govt. to acheive industrial and economic progress. Black money is put to extensive use to bribe or black mail honest man and public servants. The havoc caused by black money in our body politic is incalculable and all efforts to contain it or to eradicate black money have proved futile.

Unfortunately the presence of black money has now become a world phenomenon. It is no longer an Indian pressures or monopoly. In attachment countries, blake money is used to buy politicians and officials of other countries. It enables them to make huge pay off as commission to clinch contracts, sales or even political deals. Even if the politicians and bureacrats in position of power and authority are upright and honest, those related to them, other wise connected to them resort to corrupt practicals.

One of the lucrative source of black money genration in developing countries like India is through kick-backs or commissions obtained for arranging Govt. deals and purchases. Every Govt. deals and purchases. Every Govt. has to accede to payment of commission for arranging oil; supplyer of defence equipments purchases. In the case of Bofors about 300 crores have been paid as the kick-backs to the middleman.

Foreign cartels and multinations also make heavy pay-offs to supply their aircraft, weapons technology and know-how.Each decision to conclude contracts are taken at Govt. level, heavy pay-offs are made to influence poloitical decisions. The agents and middlman also pocket considerable sums as their shares of commission in the pay offs. There are also instances where they received commission from both sides. The Govt. of India spends astronomical mount in import of oil,

sugar, cement, edible oils and elctronics gadgets. Then there are purchases of aircraft for civil aviation and also for defence purpose. Such transaction provide ample scope for the canvassing agents, commission agents and middlman to make huge fortunes.

The shortage of rate commodities and essential goods in the country also lead to favouritism and patronage by those in power. The sugar co-operatives and other institutions are stated to have given funds for electioneering and they have been favoured with the allotment of available cement quota. Right now the country is facing the worst ever oil shortage. It is also possible that wuch shortage whether of oil diesel sugar and other commodities are artificially created to make black money. Those whom quota of oil is allocated may sell in open market at higher prices that the controlled rates so that they get back their investments. Thus corruption and malpractices to get the opportunity to play their parts and cause great social political and economic damages.

The only way to end corruption is for the leaders to set personal examples. Their assets and income should be subjected to scruitiny if not by the public at least by special agencies created for this purpose. They also includes behemi land deals and transactions. Secondly the leaders should attach as much importance to the means as to the ends. He never tolerated questionable means even to acheive worthy ends Thirdly, our leaders and public men should not only remain honest and morally correct but also make sure it appears so to the public at large. Lastly, since the power saves both as the base and end of corruption, measures-constitutional and others should be introduced for limiting its exercise by the same individuals for long or indefinite periods. There should be tonures and provision for rotation of all elective posts scope in amples measure shoulc exist for shaving of political power in rotation

The danger of corruption has grown extremely serious. Unless corruption is successfully combated and cut to size it is likely to threatens the very security and survival of the country.

MATHEW VARGHESE
SENIOR M.A. ECONOMICS

Indian Fiasco in Barcelona Games 1992

MAHTEW VARUGHESE
SENIOR M.A. CONOMICSS

The greatest show on earth got off to a glittering start on July 25,at historic city barcelona in spain. About 65000 spectators at the stadium and global television audiance of 3.5 billion were enthralled by art, dance and musical extravageza of opening ceromany. Over 1400 athlets from 172 nations participated in various disciplines. There were records numbers of events and games - 159 for men, 86 for women and 12 for both, compite for 25 sports events. Important teachers of Barcelona Olympic Games is that it is the first boycott free Olympics since the munich Olympic in 1972. And South Africa returns to the Olympic fold after 32 years of ostraicism. The first unified Germany team to compete in the Barcelona Olympics after 28 years. And the former Soviet Union is completing for the first and last time in the Olympics as a unified team.

India also sent a continents of about 85 members atheletic team including officials. Former Asian Track and field record holder in 800 m. Shiny Wilson was the flag bearer of Indian Continents. Before olympic games 1992 started Indian Politicians and bureacrates extol Indian teams as the best and will bring kudos for our country. But all their exuberances fall into the lowest ebb when Indian Participants getting setbacks in the day to day events.

Indian hocky has lost all their glory of yesteryears. Indian hocky team which had won gold-medal for eight times has been not been able to ready even the quarter finals. It is great seback to our euphria of winiing a medal in this event Coach of Indian Hockey team. Mr. Balkrishna's premature statement that "Indian Hockey" will bring a medal remained unfulfilled. His "total Hockey" remains a dream which his players did not achieved.

Indian Tennis squad of Ramesh Krishnan and Lender pacs bring home kudos for our countrymen as they reached quarterfinals and defeated world no.1 due in long struggling match

Other athletics like Bahadur Prasad, Siny Wilson whom our nations has staked the hope of winning a medal ramains unfulfilled. As Bahadur Prasad was ousted in the heat while Shiny Wilson was able to reach third round and set her own best efforts and broke her

previous national records. Apart from all Limba Ram whom all Indians consider as he will certainly bring home a medal ramained in our mind. He was unable to reach even the semifinal. It was great handicap for euphertatos thinkings.

Similarly many boxers, wrestling participants fell foreign compitition in their respective participated events. Indian media has extolled their performance in the national events. But once they get into the compitition of the western participants they are not able to reach the semi-finals Excpet Rejandra Prasad in boxing none of them are upto the mark of perfomrance.

It is evident from our nations past performance. We have got only branz in wrestling during 1952 Olympic Games held at Helsinki. The lone wresters who got the branz was Mr. Keshav Jadhav. Except this branz medal we did not get any medals in other events, other than Hocky. This is the sad plight of Indian participants in Olympic Games till recent days.

What will Indian poor performance in Olympic Games History ? Diverse reasons for our poor show in Olympic Games. I am giving brief account one by one. First Indian rule makers like politicians and bureacrates are less interested in making our nation in compititive in sports events. They want to garner vote in place of the Olympic Gold. They consider vote and money more than anything in the world. They are busy in corruption, money making and all types of unscruplous act which honest men nver do or dream. So they have little time to think on the rubbish and fruitless matter, that is sports. They are busy other national issues like security scam. Ayodhya Temple and Jharkhand state etc. Then who cares for Indian sports.. They won the sentiments of Indian people by waving religious matter or waving casteism and other fruitless matter. Once they got the power to rule the country seldom they care for Indian soprts. They know Indian messes can be mobilised for religion or caste but not sports. Hence they gave little emphsis on Indian sports.

Second reason for the Indian poor show is the wrong selection procedures of the selection committee. If you are a influential then you are sure selected or it did little matter whether you posses the real merits for solution instance of this can be found even for district canel selection. Even in this " Total Hockey Team" of India few players who are suffering from illness also been selected while few players who play for their country have been axed. While professionals players are given emphsis on our selection.

Thirdly lack of infrastructure as in our country many deserving athletics did not get the much needed

materials for practice. Only those players are benefitting who has once reached the national level while young talents lose their years in search for the costly materials for their practices. Even in many districts in Indian did not have the infrastructures for sports. Many talented youngester lose their hopes of selection in the nation team because lack of political or financial influence capital is the greatest hurdle to the sports in our country.

Forthly our selection training procedure are wrong. Indian boys and girls are selected not by their merit or enthusiasm towards sports but having inthuental background. Even once they are selected they are given trainging at higher age of 18 to 21 yrs. While in west and other develope coutries young talented boys and girls are trained at very tender age of 8 to 10 years. By this when they reach the age of fifteen or so the are albe to do something for their nation. While Indian sportsperson languished due to aging.

Lastly Indian sportmen lack the stamina and vigour to compte with the western participants. Indian sportsmens have the low spirit and penchant for doing something creditable to their nation. They prefer to earn money than to earn gold medal for our nation. As geopraphically our country is very hot and its climate is not suited for many sport events. But this is not the main reaon for our failure in the Olympic Games. Many more reason are there which all add to make our performance in Barcelona Olympic Games an utter failure.

To make our country's participation in Olympic Games successful new policy in sport should be implemented Govt. should take strong action against the faulty selection committee in selection of sportpersons. And politics in selection should be ruled out. Only talented boys and girls should be selected and must be given intensive caoching with the necessary infrastructure. A separate committee should be set up at districts, state and natinal levels. And they must be instructed to train the young talent and to organise various open events. Also govt. should spend more money in developing the necessary infrastructure in all the districts level atleast. Finally sports should be kept in Union list and more money should be invested in this area. I think by doing so India, a country of eightyfive crores popultion will generate many sportperson of international level. And can bring home the medal kudos and honour to our nation in 'Atlanta Games'.

Literature and Society

Jyoti B. Kharche.
M.A. (Eng.)

Generally, people think that everything is printed in a book is literature. But all that which is printed in a shape of book is not literature. There are two kinds of literature. One, is the literature of knowledge and the other is the literature of power.

The literature of knowledge teaches us while the literature of power moves us. It appeals to our heart and arouses in our heart the various feelings of sorrow, pleasure, sympathy etc. It makes an appeal to our passion and emotions. In all the great literature of power such as Leo Tolstoy's 'War and Peace', Milton's 'Paradise Lost'. we find the various emotions and passions pity, tenderness, admiration, innocence, frailty.

Literature has got a great importance in the life of the society. Now a days, in the Age of scientific progress and materialism a question is asked - what is the use of literature? But one must know that it is the literature which brings people together; it is the literature which reflects the culture, customs, traditions, ways of living, social, economical life of a particular country.

Literature and social life are intimately and vitally connected. Literature expresses social life. It reflects the society. In other words, it is the mirror of a society. Literature throws light on the social life of a particular society. The virtues, vices, drawbacks, aspirations of a society can be found in the literature.

Society changes from time to time. The society which was in 18th centurey can't remain the same in 20 th century. The traditions, fashions, thoughts of the people change with the pace of time. This is reflected in the literature of that particular time. For example, in Bernard Shaw's plays we get the picture of 20th century social, political, economical life.

It is wrong to say that the literature of power only entertains people and doesn't teach them anything. Literature is the most important device through which people can be taught. Literature can serve a social function. It is not purposeless, but it is purposeful. In many great literary works, we find the humanitarian view. In literature, morality is taught to people. But one point must be taken into account that literature teaches man indirectly. For example, in Pope's 'Rape of the Lock'Pope has ridiculed the fashionable world of his times. In Chaucer's 'Prologue to the Canterbury Tales', Chaucer has ironically and mildly pointed out the vices of ecclesiastical class.

Literature is also a great entertainer. The greatness of literature is judged by its delightfulness. An immortal book of literature is a perpetual source of strength and inspiration. Rabindranath Tagore's 'Gitanjali' is the source of inspiration. For many people, novel reading is a pastime.

Literature is the source from which the development of the nation is counted. The progress of literature indicates the progress of nation. It is only literature which nourishes the blossoming thoughts of youth, entertains the dull old age.

scatlers because something is there isn Nature that malies the wall pall down without notice. Man builds the wall and Nature destroys it often. It suggests that Nature is hostile to man and it does not comfort but mocks. that is Nature whseen power ''Man propose and God Disposes.''

Not only American poet but Novelist also use the symbolic pattern - Faulkner Hemingway, W.B.yeats, T.S.Eliot has made an abundant and excessive use of symbolisn. The Novel ''Grapes of wrath'' by steinbeck. 'Grapes' is also a symbol of Immortality. At the starting of the novel there is Draught, the people would have no food to eat, no water to Drink; at that time old man is on the step of dying but Rose of sharon'' gives new life to old man she feeds starting man from her breast The structure of 'Rose of Sharon' is like a palm tree her breast are love, the cluster of Grapes and this is the Body given by God to serve man-kind. In this sense the image of Rose of sharon is that of christ The old man is saved from starving - means from Death; it suggests re-birth for the Joads Therefore Rose of sharon is not only a mother giving nourishment but she is almost a christ figure. This Biblical allusoon symbolicaly has universalize ''service to mankind is service to God''

In this way we find that All American literature is symbolic ''The scarlet letter'' by Hawthorn being an American novel is drenched in symbolism and one of the major characteristic of American poet or Novelist is that he does not stay but suggest it is through. Dinamic symbolism. In this Novel Hester prynne commity the son of Adultery she is a married woman but Deliverse a child by Dimmesdale. Dimmesdale is a person other than her husband - Roger so she is sinner and idea of punishment conveyed to us through the symbol of 'A' At the Beginning of the novel 'A' stands for Adultery at the end 'A' stands for Arthur Dimmesdale, pearl her daughter stands for living 'A' letter. This living letter 'A' reminds her mother of her sin. but at the middle 'A' letter refers to Anjel Adulteres Hester becomes a mother of mercy she has attaned this moral hight she does service for society she sutters mental and physical torcher and at the end she is Able to suffer Therefore her letter 'A' stands for 'Able' it is through sin she has been regenerated According to Hawthorne ''we are all sinners'' and This idea is conveyed to us by symbol 'A'

In this way we come to know from all American literature is that 'Love' is necessary in every human life we love each other because we know that one day we are bound to die. Symbolically we can Say that without love man can not live peaceful, happy, comfortable life; it is in this sense in the Novel ''Tess'' by Durbervillie says that Body it self is mudy According to American literature Body is not important but soul Immortal life is important. Hemingway in his novel ''Fare well To Arm'' suggest that real life in loving others and in sacrifice. There is no happiness in loving oneself and this is conveyed to us through symbolism.

EUREKA

Uday P. Kharche
S.Y.B.Sc.

A great theory or discovery has a simplicity about it which makes it all the more surprising. Why no body even thought of it even before ? Do scientists stumble upon hypothesis ? Are these discoveries happy accidents ? To some extent, the picture of the scientist stricking it lucky has been conjured up by the writers of school books. A scientist notices a phenomenon and draws up a hypothesis. But, most likely he was working on a particular problem and made the discovery because his mind was receptive.

The role of institution appears to be the greatest in the mathematical sciences, although the mathematician's mind is commonly believed to be cold and logical. He deals with symbols and equations and draws less upon his environment for his work than scientists in other disciplines. Korl Friedrich Gauss worked upon a theorem for two yeras without success, then one day in a blinding flash his enigma was solved.

Friedrich August von Kekule one day in 1865 had a dream in which he saw rows of structures closely fitted together, all dancing and twining about like makes. This gave him the clue leading him to the proportion that the molecules of certain organic compounds are not open structure but closed chains, like the makes swallowing their own tails in this dream.

A more recent example is that of penicillin. In september 1928, Alexander Fleming noticed that some bacterial cultures left on a window sill in shallow round dishes were contaminated by other bacteria. In one of the dishes, which was contaminated with fungus, there were clear rings, like moats at every point where the air borne invader had landed. The fungus or mould was 'Penicillium' a group of moulds which form brush like out growths. to fieming it become clear that something unusal was happening - the fungus was secreting a substronce which had the property of destroying bacteria around it. He wrote all this on a paper showing that the mould could be used to check certain superficial types of interfection like boils. But the idea of using penicillin to attack germs within the living body had to wait another 14 years. It was just such a drug that Howard Florey was looking for in 1942. Florey asked his assistant Ernst Chain to look up the literature on the subject. Chain come upon Flemings all but forgotten papers, making enquiries he learnt that cultures of the original ''Fleming fungus'' were still available. The filtrate of the fungus were tried out on mice and the results were positive. A dying policeman was given a shot of the new drug, he rediscovered. Florey then went to United States, where the

cooperation of pharmaceutical concern was enlisted to manufacture the drug on a mass scale.

The discovery of X-rays, radioactivity and radium shows how one discovery may trigger off another. Rongten in 1895 had observed that when a current of electricity was passed through an evacuated tube covered with block card board, a horium platinocyanide screen in front of the tube become fluorescent. Evidently some invisible radiation was emanting from the tube which travelled in it lines like light but had the strong power of passing through opaque subjects. The X-rays as Rontgen called them, are now widely used in medicine. In 1896 Henry Becqurel, Prof. of Physics in the Paris Museum of Natural History was studying certain fluorescent minderals like uranium. At that time the fluorescence was attributed to the action of light on them, but Becqurerel wanted to see whether these minerals emitted any radiation like Rontgen's X-rays. Sure enough, the outlines of the crystals were etched on the photographic plate, showing that they emitted a radiation which, like X-rays crossed through opaque material. What Becquerel had discovered was natural radioactivity. Marie Curie hrewdly observed that the mineral pitchblend was more radioactive than its uranium and thorium content warranted. She and her husband then evolved a method for breaking down the complex mineral till it yielded two new elements, polanium and radium which were vastly more radioactive than uranium. The saga of the discovery of radioactivity and of radium is a classic example of how shrewd deductions followed up by painstaking experimentation conyield rich dividends.

At times error has played a part in scientific inventions. Kepler, while working out the orbit of the plonet Mors found that his calculations gave a difference of eight minutes of arc from those of Tycho Brahe, to whom he was apprenticed. Classical astronomy assumed that planets moved in circles. Kepler discovered that the hypothesis of an ellipse, of which seen is one of foci, agreed perfectly with his observations.

One of the puzzling things to the historian of science is a case where two researchers arrive at the same conclusion or invention independently. Thus, Joseph Henry and Michael Faraday, reported by 3000 miles worked out electro-magnetic induction almost indentically, but Faraday won the acclaim because Henry neglected to publish his fingers. Clearly, most discoveries are made on soil that has been prepared for them.

WHAT IS A GHAZAL [ODE]

SHEIKH Y. AZIZ
M.A. (Eng.I)

Ghazal is an origin of the Arabic literature. In an Arabic poetry it was used as preface to Qasida (a long narrative poem written in praise of King or Kinghts). But in Persian and Urdu literature it's a separate genre of poetry. Ghazal as a queen and honour of urdu peotry has greatly been enjoyed and popular in the world. In our India also it's being enjoyed not only by Urdu speaker but non-Urdu speaker also.

Ghazal is defined as ''Ghazal baazanane quftan''. It means that it deals with Love, affection, Sex and beauty of women. But this definition is partly true. Because its no longer a poem of Love and Beauty. It deals with morality, philosophy, patriotism and mysticism of course Love demerit is still present in it.

Initially Ghazal was personal, full of emotions and feelings. But 20th century Ghazals are mostly objective. It's full of emotions and feelings because it's a revelation of poets heart. It's composed to be sung. Therefore it's musicial in rhythm and language. The langauge of Ghazal is simple and natural. Shama and Parvana are the recurrent symbol as beloved and lover respectively in it.

So far as the structure of Ghazal is concerned, it is a short poem containing three or five couplets. But each couplet is independent. It means that one couplet never depends upon the other couplet for its meaning. The first stanza is called 'Matla', that is, a heroic couplet. The rhyme scheme is, the second line of the first stanza is rhymed with the fourth. Fourth is rhymed with the sixth. The last couplet contains the name of a poet (Takhallns). This last couplet is called 'Makta'. But one of the pecularity of Ghazal is that it contains rhyme and post-rhyme. Now take a Ghazal by zang as an example.

Jina nazar hame apna mutlaq nahi aata
Gar aaj bhi woh rashke Merriah nahi aata
Aata hai dam aankho me dame hasrate didar
Par lab pe kabhi hafe tamanna nahi aata
Danya hai woh sayyad ke sab dam me is ke
Aajate hai lekin kabhi dana nahi aata
Masti se zigada hai kuchh aaram a adam me
Jo jata hai yahan se woh dubaaraa nahi aata
Qismat hi se laachaar hoo zauq wagar na
Sab fun me hoo mai taag, mujhe kya nahi aata.

The rhyme nahi nahi is a thyme and Gata aata is a post rhyme. The first couplet deal with Love. The

third deals with life. Fourth deals with Life after death and fifth deals with fate. The last couplet is called Mukta because it contains the name (Takhallus) of the poet i.e. Zauq.

One poet describe sufferings of life as incursable disease but he maintains that death is the end of act suffering see by Ghalib.

Game Hasti ka ho kisse juz mhrg ilaj
Shama har rang me jalti hai sahar hon tak

Masti i.e. this world is full of worries, anxieties and suffering but we have to live till death comes.

Zauq in one couplet says that why man can't come back after death in the world. He says that life after death is more luxurious comfortable and happy.

See

Masti se Ziyada hai kuchh aaram adam me
Jo jata hai yahan se woh dubaraa nahi aata

Hasti means this world and adam means second world that at life after death.

The above couplet proves that the Ghazal doesn't deal only with love but it deals with sufferings of life, philosophy of life and life after death also i.e. mysticism.

MY FRIEND BOOK

Oh, Student, look at me !
I am your friend and guide
Please do not hate me

Oh, Student, look at me !
I am not only a Paper
But, I am Knowledge of you

Oh, Student, look at me !
friend use me carefully and always
with the help of mine
you make yourself a powerful man.

Pravin T. Wani
S.Y.B.Com.

SOME PRECIOUS THOUGHTS

1. Tragedy of life is not what we suffer, but what we miss.
2. Have patience with things, but first of all with yourself.
3. To give up enthusiasm wrinkles the soul.
4. Every man is the architect of his own fourtune.
5. Not failure, but low aim is crime.
6. One father is more than a hundred schoolmasters.
7. Reading without reflecting is like eating without digesting.
8. The best way out of a difficulty is through it.
9. He who has no mission in life is the poorest of all.
10. The beginnings of all things are small.
11. Beauty is power; a smile is its sword.
12. It is fortune, not wisdom, that rules mans life.

Miss. Kiran Patil
M.A. (Sr)

NEHRU ON SECULARISM

PREETI B. RADE
T.Y.B.Sc. (PHYSICS)

The idea of a seecular state was first put forward by Marsilio of Padua in the 14th century in his book "Defensor Pacis". He declared the rights of citizens are independent of their faith, they profess and no man may be punished for his religion. This however, was merely the formulation of an idea which took centuries to take roots and develop. The concept of secular state though western originally, was not alien to countries in the east. From the ancient days several Asian countries recognised the individual's right to practice the religion of his choice.

Jawaharlal Nehru was one of the greatest champions of secularism in modern times. He firmly believed that a cast-ridden society is not properly secular, "I have no desire to interfere with any person's belief but where these beliefs become petrified is caste divisions, undoubtedly they affect the social structure of the state." Nehru's ideal of secularism envisaged a political structure in which the individual was not subject to any social inequalities imposed by religious sanctions.

For Nehru the secular state was the state that protects all religions but doesn't favour one at the expense of other and didn't itself adopt any religion as the state religion. The congress resolution on the fundamental rights (1931); drafted by Nehru stated that the state should observe neutriality in regard to all religions. The Congress election manifests of 1961, which was also drafted by Nehru declared. "As India is a secular state, every citizen has the same duties, rights, privileges and abligations as any other. He has full freedom to process and practise religion".

In one of his speeches soon after independence he said, "Do we believe in a national state which includes people of all religions and shades of opinion and is essentially secular as a state, or do we believe in the religious, theocratic conception of a state, which considers people of other faithsas something beyond the pole ?" that was an odd question to ask for the idea of a religious or theocratic state was given up by the world some centuries ago and had no place in the mind of modern man. Yet the question had to be put in India today for many of us had tried to jump back to the past age.

Nehru continued to emphasise that the government of a country like India with many religions the devoted followers for generations, could never function satisfactorily in the modern age except on a secular basis. He repeatedly stressed that where religious diversities existed in the country, secularism was essentially a practical approach for maintaining the social stability and harmony. If the state granted a special status to one particular religion, Nehru felt it would undoubtedly create a feeling of suspicion and apprehension among the adherents of other faiths. Such an approach, he remarked, was not only wrong in itself but would inevitably lead to friction and trouble.

Nehrus concept of secularism is not a negative one. It is not like the protest movement against religion. It is not a militant antireligious ideology. From the various statements of Nehru about religion, it becomes clear that he differentiated between the use of religion by the communalists and non-communalists. Religion and communalism are entirely two separate things. Men could worship the way they like and these should be no occassion or cause for any conflicts so far as worship is concerned.

As a matter of fact the concept of secularism as advocated by Nehru is indeed a positive and dynamic one. It seeks to create opportunities for all members of the great family of the people so that they may all find full self-expression in their own way without subordinating any one and thus contribute to the development of the country and its culture and character.

Secularism is there in the best of Indian traditions. Great rulers like Ashok and Akbar were truly secular in their outlook. Nehru, therefore, thought it imperative that it should be enshrined in the Indian constitution. India should be a secular state; men do not find any discrimination or divergence of interest while enjoying a common citizenship in the country. These were not allowed to rest merely as pioous provisions but thoughout his years of public life during the freedom struggle and later during his years in office; Nehru consistently worked for the fulfillment of these ideals. Any incident or happening contrary to the spirit of secularism was a course of utmost pain to him and severly distressed him.

Nehru was a statesman and an intellectual a man of vision and a man of action, but above all he was the prefect symbol of an integrated India. He was endowed with the vision of a united, integrated India, which has continued to assimilate many different streams of civilisation, cultures, races, religions, and langauges through the ages. Secularism being the foundation of India's unity has to be fostered in all earnestness to keep up our age-old tradition.

LAUGHTER - THE BEST MEDICINE

"Dear" asked the husband, "Exactly what is hypnotism ?".

"Hypnotism ?" replied his wife, "is getting man under your power, then making him to whatever you want him to do".

"Oh No !, that's marriage", sorned husband.

Sanjay Patil
T.Y.B.Sc. (Zoology)

MATHS OF LIFE

Friends to add and
Enemies to subract
Joy to multiply and
Sorrow to devide
Man has to eyes and
One tongue to see twice
then speak.

FACULTY OF SCIENCE

Figures into figures is Math
Formula after formula makes Physics
Powder into powder is Chemistry
And, life after life is Biology.

Sanjay Patil
T.Y.B.Sc. (Zoology)

Heart's Pledge

O, pretty lady make my love,
Once more your hearts home
My exalt and rapturous mind
Finally a good way of spontaneous side.

You Minerva, Venus and Leda,
I'll become for you idol of Iparta
O, heart, o love, o whole, stop
On your abdomen give me a gap

We both adored by God,
Don't sow in love a bit of froud
World, life, time are going on stright,
Let's go, for not lovelorn heart

But my heart is burning like a furnace
Bring urgently some panacea pains.

Composed by
Sakhale Bhagwan
(T.Y.B.A Eng)

TODAY'S CINEMA - CURSE OR BOON

Sunita H. Patil
M.A. English (Sr.)

Cinema ! Cinema !! Cinema !!! There is a heavy glamour around film, picture or Cinema. It attracts the youngsters, teenagers matured and even the aged. Though we see it on the screen, we are so oblssesed that it seems to be very real and return with some impression on mind.

If we go little behind, the films were idealistic. The Directors were having some ideals and then only they could produce idealistic films such as 'UPKAAR', 'PAIGAM', 'MERE DESH KE DHARATI'. As a least observer of picture. I think, these picture are helpful in creating social, ethical and religions understanding among the yound generation, which nation expects from them.

Directors like V.Shantaram, Hrishikesh Mukharjee, Guru Datt, Raj Kapoor are the jewels in the Crown of Indian film history. On the other hand recent producerrs and directors are not inclined to produce and direct the qualitative films. They are producing the pictures not for giving a cultural and social shape to the yound generation but for their pockets only. While producing pictures they do not keep in mind the general welfare and social view of the Indian society.

As a matter of fact, Cinema may be considered as an effective media of teaching and influencing to the youth and to prepare them for struggle and sacrifice for the nation and society. Todays cinema stories are mockery as compared with the old cinema prior to 1970. What do these recent pictures give the young generation. A glance at the recent films will show that violence and sex has captured the 'fiilms and artistic and idealistic films are neglected. Naturally, the young generation and public in total are misled. The stories of teenage lovers are become very popular. At the age when the meaning of love and infatuation can't be understood, the young generation was totally misled by such a films stereotype plots teach nothing but they are creating anti-social and crime oriented atmosphere and what are the youngsters expected to take from such films ? The effect road side Romeoes and stabbing casees in the one sided love. The real idealism, patriotism has been so forgotten that one in a thousand of the films dare to produce. The film of such a type but such type of films do not get response from the public and i.e. the cause of not getting idealist films.

But who is to be blamed ? The producers and Directors say, they give - What the general public wants. What is the general atmosphere ? Is there a single ideal leader like Sawarkar, Tilak, Agarkar, M.K.Gandhi ? Whose image and ideals can impress the young generation ?

But time has to come to change all this and I am sure, If we, the young generation decide to do it. we will do it and free cinema. By doint it, we can preserve the golden glory of this country.

MIND YOUR TEETH

• How to conclude •

Khushwantsingh was in his laboratory. He had a frog to work on. Firstly, he cut out one of it's legs, and shout "Jump up ! baby !", it jumped with it's three legs. Well inspired, he cut out the second leg. Again ordered, "Jump up Tom !" somehow, it reacts with it's two legs. It gave Khushwantsingh a rational cause to cut off the third leg.

But this time the frog never moved.
The note paper was concluded with this remark, "This tiny creature cannot 'Hear' without their three ariels."

• INDIA IS GREAT •

One Hungerian engineer was eventually visited by his Indian counterpart in Hungeri. The lavish living style of the foreigner impressed is Indian greatly. He asked, "How could you afford this ?" Pointing to a flyover bridge the Hungerian whispered, "I got 20% off it".

Two years later, the Hungerian happend to visit India. To his grand surprise he found the Indian with palace like resident, two Austins at the front and one at the back door.

Naturally, he asked the same question, in the same manner, "How could you manage ?" Boastly, the Indian engineer took him to the back window, pointing his finger to a river asked; "Do you see a bridge over there ?" "No", "How can you ?" said the Indian "I got 100% off it.".

REMEMBER THREE THINGS

Love these three -
- Bravery, Gentility, Affection

Value these three -
Intelligence, Ability, Happiness

Hate these three -
Injustice, Pride, Faithlessness

Be with the three -
Beauty, Broadmindness, Freedom

Aspire these three -
Faith, Purity of mind, Peace

Honour these three -
Reson, foresight, Alimighty

Preserve these three
Good books, Good deeds, Good friends

Control these three
Temper, Desire, Nogive

Fight these three -
Country, honour, true friends

Don't waste these three -
Time, Money, Energy

Don't be hasty in these three -
Marriage, Business, Travel.

- Pravin Wani
S.Y.B.Com.

EXAMINATIONS ARE LIKE CRICKET MATCH

1) Class-room	Pitch
2) Examinee	Batsman
3) Examination	Bowlee
4)Invigilator	Square leg Umpire
5)Paper setter	Bowler
6)Pen	Bat
7)Questions	Balls
8) Difficult questions	Bouncers
9)Marks Run made	
10) Marks Sheet	Score board
11) Good Questions	Good Bowlers
12) Distinction	Century
13) A case of cheeting	Caught out
14) Blank answer sheet	Clean bold
15) Talking in hall	Run out.

PEACE

Money can buy a Bed - But not sleep
Money can buy a Books - But not Brain
Money can buy a Food - But not Appetite
Money can buy a Medicine - But not Health
Money can buy a House - But not Home
Money can buy a Pleasure - But not Peace

Sanjay Sharma
F.Y.B.Com.

RULES OF LIVE AND LIFE

Never spend your money
before you have it.

Life is like a little boat
when carefully steered, it gently floats.

Never put off till tomorrow
what you can do today.

Life is not a bed of roses
Nor is it a pillow of thorns.

Take the things always by smooth handle
Learn to love and be patient,
you get many opportunities in life.

But, to not fear the ends,
You'll find peace only if you try.

Tushar Waghuld
S.Y.B.Com

POPULAR SUPERSTITIONS

Sanjay R. Chaudhari
M.Sc (I) (Chemistry)

When man's reasoning power fails ancient time man's knowledge of himself and his surrounding was limited. So he used to believe in a number of superstitions. With the progress of science superstitions started disappearing. Science has dissolved superstitions. Still some of the superstitions stick to us and even if we try we cannot forget them. In the past people used to believe that when comets are seen the kings have to suffer. When fulius Caesar was murdered there was a wild thunder storm. Similarly, people used to believe many other superstitions. Even today english people are considered to be the most superstitious people of the world. In India, also some superstitions are well known.

While lying in ny bed, reading a novel and wandering in the world of imagination if I hear the wailing of dog. I feel a shudder down my spine. Infact it is my bad omen. People in India think that if a dog wails it is a sign of some opproaching death.

Similarly, while going on an important erand, if some cat crosses the road are one does not go. It is considered to be a bad omen. So is the case with sneezing it is believed that sneezing and crossing of the cats bring bad luck.

The hooting of the owl forbodes some evil happening. Owl is the bird of night and as such it is not favoured by the astrologers and others.

Among the English people there are many supertitions. For example, Hardy in his novel Jess mentions some of them. He tells that it was a common belief among the people if a new milching maid comes a cow will not yield milk. Similarly, he tells us that before the marraige of Jess some owls were seen and so he could not lead a happy married life.

Another superstition which is nursed by the people is that one should not meet a Brahmin while going for some work. They also say that if at this time the person comes across a dead body, it is a good omen. It is difficult to reason out the supertitions.

Another superstition of the English people is that if a person dies because of draowning some spirits lament for him. In the same manner where a death is to occur some of the ghosts or shadows start visiting the house.

In fact many crimes are committed because of superstitions. It is because of superstitious belief that human sactifices are made. They also think that whenever the ghosts becomes angry, it is necessary to please them. Superstitious can be finished only if we develop scientific temperament.

R.T.MAHAJAN.

1) Reinvistigation of some indigenous plants for antifertility activity in Albino rats.
   J.Ecobiol. 4(2), 127 - 132 (1992)
2) Preliminary phytochemical investigation on the rhizome of Lygodium flexosum.
   Ad.Bios. Vol. II, 53-62, 1992.
3) UGC Project.
   Awarded minor projicet UGC. No. CHM/90/393 - April 1991 to April 1993. - Fish toxicants of plant origin.
4) Biochemical changes in fish - Labislus reticulalus under intoxication. Advances in Limnology Edited by Dr. H.R. Singh, Narendra Publishing House New Delhi, 1993.
5) A comparative studies on blood chemistry of Haemolymph of erab in either sex. Journal of comparative Physiology & Ecology, accepted for publication, 1992.
6) Toxic effect of Madhuca ludica G'mel oil cake on haemolymph chemistry of crab A poper presented in STOX, Agriculture university Anand, Gujrath, Nov., 1992.
7) Autijertility agent of plant origin, A paper presented in ISCA,Goa, Jan.1993.
8) Fish toxicauts of plant origin - accepted paper for publication in Indian J of Toxicalogy & Environment, 1993.
9) Male Antifertility agents of plant origin a paper accepted in Journal of Reaserch in plant & Medicine, 1993.
10) Hand out prepared on Frontiers in reproductive physiology & fertility control, 1992.

महाविद्यालय वार्ता

संकीर्ण

१) **एकूण विद्यार्थी संख्या – ५०४९**

वरीष्ठ महाविद्यालय – ३१२४

१) साहित्य शाखा - १२३२

२) विज्ञान शाखा - ११३१

३) वाणिज्य शाखा - ७८४

कनिष्ठ महाविद्यालय – १८९९

१) साहित्य शाखा - ४२२

२) विज्ञान शाखा - १०३७

३) वाणिज्य शाखा - ४४०

२) **कर्मचारी वर्ग**

१) वरीष्ठ महाविद्यालय प्राध्यापक - १४१

२) कनिष्ठ महाविद्यालय प्राध्यापक - ४७

३) लिपिक - २९

४) शिपाई - ७१

३) **नवीन नेमणूका**

या वर्षी.....

प्रा.बी.एन.गवांदे प्रा.एस.बी.हिंगोणेकर

प्रा.कु.के.पी.नंदनवार प्रा.कु.व्ही.पी.पाटे

प्रा.क्षीरसागर प्रा.बी.एल.कांबळे

प्रा.कु.एस.जी.राणे

४) सेवानिवृत्ती व इतर सोडून गेलेले प्रा.खारुल, प्रा.कु.पाटणकर, बी.बी.पाटील, प्रा.अकबर रहेमानी, कु.एम.जे.महाजन, व्ही.जे पाटील, जैनुद्दीन प्रा.खारुल, प्रा.पाटणकर, पाटील व जैनुद्दीन महाविद्यालयाच्या सेवेतून यावर्षी निवृत्त झाले. पुढील आयुष्यात त्यांना हार्दिक शुभेच्छा.

५) विद्यापीठ परीक्षा निकाल १९९१-९२

बी.ए. ५३ टक्के

बी.एस्सी. ५६ टक्के

बी.कॉम. ४८.७८

कनिष्ठ महाविद्यालय (१२ वी)

साहित्य – ३३.६

विज्ञान – ५६.५

वाणिज्य – ५५.

मु.जे.महाविद्यालय, जळगांव.
जिमखाना अहवाल १९९२-९३

प्रा.नारायण खडके
क्रिडा प्रमुख

या वर्षी आपल्या महाविद्यालयांतील खेळाडूंनी अतुलनीय असा पराक्रम दाखवून उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठात महाविद्यालयाच्या प्रतिष्ठेत बहुमोल अशी भर घातली. आपल्या महाविद्यालयाने जळगांव विभागाच्या आंतरमहाविद्यालयीन १९ संघांनी भाग घेतला त्यात ८ संघ विजयी, ३ संघ उपविजयी, ८ संघाचा फक्त सहभाग झाला. आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत एकुण १६२ खेळाडूंनी भाग घेतला व जळगांव विभागाच्या निरनिराळ्या संघात ३५ खेळाडूंची निवड झाली.

आंतरमहाविद्यालयीन हॉकी मध्ये मुलांचा फक्त सहभाग होवून सैयद आर.ए., सैयद आबीदअली, शेख जाकीर महंमद असलम या खेळाडूंची जळगांव विभाग संघामध्ये निवड करण्यात आली.

जळगांव विभाग हॉकी संघात जाकीर महंमद असलम याने आपल्या खेळात कौशल्य दाखवून उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ संघामध्ये आपले स्थान निश्चित केले.

क्रिकेट संघाचा फक्त सहभाग होऊन किनगे विजय बारसू व खेडकर राजेश बबनराव ह्या खेळाडूंचा जळगांव विभाग संघासाठी निवड करण्यात आली. श्री.खेडकर राजेश बबनराव ह्या खेळाडूच्या नेत्रदिपक खेळाने त्याची विद्यापीठ संघामध्ये निवड करण्यात आली.

आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत खो-खो संघ उपविजयी ठरला असून घोडके पी.एस. व कदम पी.डी. ह्या खेळाडूंची जळगांव विभागासाठी निवड करण्यात आली. श्री.कदम पी.डी. ह्या खेळाडूंचे कौशल्य व अनुभव लक्षात घेता विद्यापीठ संघात निवड होवून विद्यापीठ संघाचे कर्णधारपद भुषविले.

आंतरमहाविद्यालीन वैयक्तिक स्पर्धामध्ये १)कोल्हे सुहास यशवंत २)भावसार धनंजय नारायण ३)कु.प्रिती भानुदास रडे ४)सोनार गजानन प्रभाकर ५)संगळे नानासाहेब ओंकार ६)जाधव मुकेश बबन ७)करंजे जयंतीलाल गोकुळदास यांनी यश संपादन केले परंतु विद्यापीठ संघात सामील होण्याचे भाग्य कोणालाही लाभले नाही.

४x१०० मिटर रिले हा संघ आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत विजयी झाला असून त्यातील भावसार धनंजय नारायण व करंजे जयंतीलाल गोकुळदास यांची जळगांव विभागासाठी निवड करण्यात आली.

टेबल-टेनिस मुले यांचा संघ आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत विजयी झाला असून गंगराळे हिमांशू, मुल्ला हुनेद इसाक, गाडगीळ सचिन सहजानंद या खेळाडूंची जळगांव विभाग संघासाठी निवड करण्यात आली. त्यातील गाडगीळ सचिन सहजानंद व मुल्ला हुनेद इसाक यांच्या असामान्य खेळामुळे त्यांची विद्यापीठ संघात निवड करण्यात आली.

कबड्डी मुले हा संघ आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत चुरशीच्या अंतिम सामन्यात उपविजयी झाला. संघातील बोरोले जितेंद्र विठ्ठल व अत्तरदे विनायक तुळशिराम ह्या खेळाडूंचे खेळण्याचे तंत्र, कौशल्य व धडाडी पाहून त्यांचा जळगांव विभाग संझ तसेच उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ संघात निवड करण्यात आली.

बॅडमिंटन मुले आंतरमहाविद्यालयीन

स्पर्धेत विजयी होवून देशपांडे अतूल वसंत व जोशी विनीत विजय या खेळाडूंच्या अतुलनीय खेळीने त्यांचा जळगांव विभाग संघ तसेच विद्यापीठ संघात निवड करण्यात आली.

क्रॉसकंट्री:- मुले या संघाला आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत यश मिळाले असून जळगांव विभाग संघासाठी बोंडे संजय यशवंत, बडगूजर लालचंद वासुदेव, इंगळे नानासाहेब ओंकार करंजे जयंतीलाल गोकुळदास, जाधव मुकेश बबन ह्या खेळाडूंची निवड करण्यात आली.

बुध्दीबळ:- मुले हा संघ उपविजयी झाला असून मुल्ला इद्रिस इसाक ह्या बुध्दीबळ पटूची जळगांव विभाग संघ तसेच उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ संघात निवड करण्यात आली.

कुस्ती:- महाजन संजय सी. २)मिटकरी राजेंद्र रत्नाप्पा ३)पवार सुधाकर वासुदेव ह्या खेळाडूंनी विजय संपादन केला असून जळगांव विभागाकरिता निवड करण्यात आली.

वजन उचलणे:- १)निकम रोहित दिलीप २)कुळकर्णी राजेश लक्ष्मण ह्यांचा जळगांव विभाग संघामध्ये सहभाग झाला.

मल्लखांब:- बडगुजर दिवाकर व संजय महाजन ह्यांची जळगांव विभागसंघासाठी निवड करण्यात आली.

शरीर सौष्ठव:- कुळकर्णी राजेश लक्ष्मण यांचा जळगांव विभाग संघामध्ये समावेश झाला.

टेबल टेनिस मुली संघ आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत अपयशी ठरला तरी, कुमारी किर्ती शांतीलाल जैन या खेळाडूंची जळगांव विभाग संघासाठी निवड करण्यात आली.

विजयी व उपविजयी खेळाडूंना मा.अण्णासाहेब जी.डी.बेंडाळे, शारदा महिला महाविद्यालयाचे प्राचार्य आर.डी.राणे यांचे शुभहस्ते प्रमाणपत्रे व मानचिन्हे देण्यात आले. तसेच विद्यापीठ खेळाडूंना ट्रॅकसूट महाविद्यालयातर्फे विशेष भेट म्हणून देण्यात आले.

युवती सभा

१९९२-९३ या वर्षी युवती सभेतर्फे विविध कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले होते. युवती सभेचे ३०/७/९२ रोजी डॉ.श्रीमती उषा आपटे यांच्या हस्ते उद्घाटन झाले. त्या प्रसंगी 'आरोग्य संजीवनी' या विषयावर त्यांचे भाषण झाले त्या नंतरच्या चर्चेत मुलींनी उत्सफूर्तपणे भाग घेतला. त्यानंतर दि.३/९/९२ रोजी ' श्री.बिंदू जोशी यांचे 'स्त्रियांसाठी योगासन' या विषयावर भाषण झाले व त्यानंतर काही प्रात्याक्षिकही सादर केलीत. तिसरा कार्यक्रम दि.८/१०/९२ रोजी प्रा.सौ.प्रज्ञा राणे यांचे हस्ते 'प्रकल्प प्रश्नावली' या प्रकल्प पुस्तीकेचे प्रकाशन झाले. या प्रकल्पात बहुसंख्य मुलींनी स्त्रीयांच्या सामाजिक, आर्थिक, कौटुंबिक पातळीवरील समस्या लेखी स्वरुपात गोळा केल्या व त्याबद्दल प्रत्येकीने स्वत:ची मते देखिल मांडली. असा जवळ जवळ शंभर प्रतिंचा प्रातिनिधिक स्वरुपाचा प्रकल्प तयार केला गेला. यात विद्यार्थिनींचा सक्रिय सहभाग उल्लेखनीय असाच आहे. युवती सभेच्या या कार्यक्रमास महाविद्यालयातील विद्यार्थीनी तसेच प्रा.सौ प्रज्ञा जंगले, प्रा.सौ.गौरी राणे, प्रा.सौ.देवयानी बेंडाळे, प्रा.सौ.शोभा चौधरी, प्रा.सौ.प्रज्ञा राणे या सर्व सहकारी प्राध्यापिकांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

चेअरमन
प्रा.सौ.शैला बिराजदार.

राष्ट्रीय सेवा योजना

सन ९२-९३ या शैक्षणिक वर्षात राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या कार्याचा प्रारंभ दि. १९ जुलै ९२ रोजी मा.प्राचार्य श्री.डी.एस.नेमाडे यांच्या उद्बोधनपर भाषणाने झाला. उद्बोधनपर भाषणात त्यांनी राष्ट्रीय सेवा योजनेची उद्दीष्टे राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांकडून महाविद्यालयाच्या अपेक्षा या विषयी माहिती दिली. दि. १९ जुलै व २६ जुलै ९२ या दोन दिवसात राष्ट्रीय सेवा योजनेतील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन व प्रशिक्षण देण्यात आले.

वृक्षसंगोपन व वृक्षारोपण मोहिम

राष्ट्रीय सेवा योजनेतील विद्यार्थी व विद्यार्थीनी यांचे वृक्ष मित्र मंडळ स्थापन करण्यात आले. येत्या वर्षभरात महाविद्यालयाच्या व दत्तक ग्राम - कानसवाडी व सेळगांव येथील मागील वर्षी लागवड केलेल्या वृक्षाचे संगोपन, वृक्षारोपण, वृक्षदिंडी, वृक्षारोपणाविषयी विविध स्पर्धांचे आयोजन वृक्ष मित्र मंडळाने केलेले आहेत. जिल्हा सामाजिक वनिकरण विभाग व राष्ट्रीय सेवा योजना यांच्या विद्यमाने वृक्षारोपणावर निबंध स्पर्धा आयोजित करण्यात आलेल्या आहेत. महाविद्यालयाच्या प्रांगणातील वृक्षांना माती घालणे, खुरपणी करणे, खत टाकणे, पाणी टाकणे ही कामे वृक्षमित्र मंडळातर्फे करण्यात आली.

महाविद्यालय परिसर योजना

महाविद्यालयाचा परिसर चांगला दिसावा यासाठी काही कार्यक्रम महाविद्यालयाच्या सुवर्ण महोत्सवाच्या दृष्टीने नियोजन म्हणून काही योजना हाती घेण्यात आल्या. महाविद्यालयाच्या समोरील बागेचे नुतनीकरणाचे कार्य हाती घेण्यात आले. जुनी मेहंदी काढून त्या ठिकाणी नविन मेहंदीची लागवड व संगोपन या वर्षभरात राष्ट्रीय सेवायोजनेतील विद्यार्थ्यांनी केले. तसेच आवार सफाई, रस्ते दुरुस्ती, गाजरगवत निर्मुलन इ. विशेष कार्यक्रम घेण्यात आले.

पोलिओ डोस कार्यक्रम

जिल्हा रुग्णालय, नगर पालिका दवाखाना, कॉलेजचा दवाखाना व राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या सहाय्याने तांबापुरा या झोपडपट्टीतील बालकांना पोलिओ डोस देण्याचा कार्यक्रम हाती घेण्यात आला. सरकारी दवाखान्यातुन डोस मोफत उपलब्ध झाले. राष्ट्रीय सेवा योजनेतील मुला-मुलींनी झोपडपट्टीत जाऊन माता-पित्यांना उपक्रमाची माहिती दिली. दि.९ ऑगस्ट रोजी सकाळी १० वाजता या कार्यक्रमास सुरुवात झाली. या वेळेस तांबापुरा येथिल १३२ लहान मुलांना पोलिओचा पहिला डोस देण्यात आला. ९ सप्टेंबर ९२ या दिवशी दुसरा डोस देण्यात आला.

पाणी अडवा पाणी जिरवा मोहिम

जिल्हा परिषद जळगांव व राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या संयुक्त विद्यमाने ही मोहिम हाती घेण्यात आली. दत्तक ग्राम, कानसवाडे येथे ही योजना राबविण्यात आली. जिल्हा परिषदेचे अधिकारी, विद्यार्थी प्रतिनिधी कानसवाडे येथिल ग्रामस्थ यांची विशेष सभा १२ जुलै रोजी कानसवाडे येथिल प्राथमिक शाळेत घेण्यात आली. पावसाचे पाणी विशिष्ट पेरणी पध्दतीने कसे वापरता येइल याविषयी जिल्हा परिषद अधिकारी यांनी ग्रामस्थांना व विद्यार्थी प्रतिनिधींना माहिती दिली. गावाचे सरपंच श्री.श्रावण सोनवणे, श्री.सखाराम सोनवणे विद्यार्थी प्रतिनिधी, जिल्हा परिषद अधिकारी, ग्रामस्थ ह्यांनी प्रात्याक्षिकाद्वारे या योजनेचे नियोजन केले.

श्रमसंस्कार शिबीर - कानसवाडी

या वर्षातील विशेष श्रमसंस्कार हिवाळी शिबीर दत्तक ग्राम, कानसवाडे ता.जि.जळगांव येथे ७ ते १६ डिसेंबर ९२ या कालावधीत घेण्यात आले. शिबीराचे प्रमुख पाहुणे मा.सरपंच विकासभाऊ सोनवणे होते.प्राचार्य श्री.डी.एस.नेमाडे यांचे हस्ते उद्‌घाटन करण्यात आले. प्रा.भोळे यांनी शिबीरातील विशेष उपक्रमाविषयी माहिती दिली. व ग्रामस्थांच्या सहकार्याची अपेक्षा व्यक्त केली. या शिबीरात मरि आर्सचे देऊळ, मारुतीच्या देवळाच्या बांधकामाचे मुख्य कार्य हाती घेण्यात आले. ग्रामस्थांच्या व शिबीरार्थींच्या मदतीने दोन्ही देवळांचे पाया घालण्याचे काम पूर्ण करण्यात आले. गावांत जि.प.तर्फे २०० मीटर गटारींचे बांधकाम मंजूर करण्यात आलेले होते. त्यासाठी गटारी कोदाईचे कार्य शिबीरात करण्यात आले. पाणी अडवा पाणी जिरवा योजनेची पहाणी, कार्यात्मक साक्षरता, व्यसनमुक्ती, अंधश्रद्धा निर्मुलन, ग्रामसफाई इत्यादी उपक्रम राबविण्यात आले. शिबीराच्या कालावधीत विविध विषयावर तज्ञ व्यक्तींची भाषणे आयोजित करण्यात आली होती. प्रा.ए.बी.पाटील, प्रा.डॉ.एन.डी.पाटील, श्री.गोपाळभाऊ यांच्या उपस्थितीत शिबीराचा

समारोप करण्यात आला.

विद्यार्थ्यांचे यश

राष्ट्रीय सेवा योजनेतील विद्यार्थी व विद्यार्थीनींची विविध पातळीवर शिबीरात निवड करण्यात आली. श्री.पराग राणे व कु. वैजयंती चौधरी यांची विद्यापीठ शिबीरासाठी निवड करण्यात आली. श्री.संजय पाटील व श्री. विलास जंजिरे या विद्यार्थ्यांची जिल्हास्तरिय शिबीरासाठी निवड करण्यात आली.

राष्ट्रीय सेवा योजनेचा कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी मा.प्राचार्य, उप प्राचार्य, प्राध्यापक वृंद, कानसवाडे येथिल सरपंच व ग्रामस्थ, जि.प.अधिकारी, पुणे विद्यापीठाचे अधिकारी प्रा.एन.एस.निकम यांचे विशेष सहकार्य व मार्गदर्शन लाभले.

कार्यक्रम अधिकारी
प्रा.डॉ.अे.अेस.भोळे.
प्रा.अेस.अेस.राणे.

नियोजन मंडळ

विद्यार्थ्यांना नियोजन प्रक्रियेची माहिती व्हावी व प्रत्यक्ष नियोजन कार्यात त्यांचा सहभाग व्हावा या हेतूने महाविद्यालयात नियोजन मंडळ कार्यरत आहे.

नियोजन मंडळाचे या वर्षीचे उद्‌घाटन प्राचार्य डी.एस.नेमाडे यांच्या अध्यक्षतेखाली दिनांक १४/८/१९९२ रोजी डुळे येथील मा.ध.पालेशा वाणिज्य महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.मु.रा.तांबे यांच्या शुभहस्ते झाले. त्यावेळी त्यांनी ''भांडवल बाजारातील नवीन प्रवाह'' या विषयावर विद्यार्थ्यांसमोर अभ्यासपूर्ण व्याख्यान दिले. त्यांनी आपल्या व्याख्यानात भांडवल बाजारातील विविध घटक, त्याची कार्यपध्दती व सद्य स्थितीचे अद्यायावत आकडेवारीच्या सहाय्याने विवेचन केले. या प्रसंगी धुळे येथिल प्रा.डॉ.व्यं.सु.पाटणकर उपस्थित होते.

दिनांक २३ जानेवारी १९९३ रोजी चाळीसगांव येथिल आर्टस, सायन्स व कॉमर्स कॉलेजचे प्राचार्य, डी.व्ही.चित्ते यांचे ''शेअर बाजारातील गैरव्यवहार'' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. आपल्या नाट्यमय शैलित त्यांनी शेअरबाजार, बँका व इतर वित्तीय संस्था व शेअर दलाल यांनी एकत्रितरित्या नवीन महाभारत कसे घडविले याचे विवेचन केले.

दिनांक १२ फेब्रुवारी १९९३ रोजी नियोजन मंडळ व अर्थशास्थ विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने नूतन मराठा महाविद्यालय, जळगांव येथिल अर्थशास्त्राचे प्राध्यापक डॉ.एस.वाय.पाटील यांचे ''मला जाणवलेली चीनची अर्थव्यवस्था'' या विषयावर व्याख्यान झाले. त्यांनी आपल्या व्याख्यानात चीनच्या प्रवासात आलेले अनुभव तसेच नुकत्याच काही प्रमाणात खुल्या करण्यात आलेल्या अर्थव्यवस्थेचे पैलू विशद केले. वरील कार्यक्रमासाठी श्री.अविनाश निकम एम.ए. (अर्थशास्थ) या विद्यार्थ्याने विशेष परिश्रम घेतले.

तसेच या वर्षापासून नियोजन मंडळाने भित्ती-पत्रक सुरु केले असुन विद्याथर्यांना आपले अर्थशास्त्र व वाणिज्य विषयक विचार व्यक्त करण्यासाठी व्यासपीठ उपलब्ध करुन दिले आहे. या भित्तीपत्रकाच्या संपादनाची जबाबदारी नियोजन मंडळाचे सदस्य प्रा.वाय.ए.सैंदाणे यांनी स्वीकारली आहे. आतापर्यंत या भित्ती पत्रकातून विद्यार्थ्यांनी विविध विषयांवर आपली मते मांडलित. यात पुढील विद्यार्थ्यांनी आपले लेख सादर केलेत.

१) Population pressure....

विरेंद्र सिंग.

२) Rate of inflation a serious Dilemma....

मिलींद जोशी.

३) Memorandum of Economic Policies for 1992-93....

विरेंद्र सिंग

४) महाराष्ट्रातील साखर कारखाने....

गजानन सावळे.

५) आठवी पंचवार्षिक योजना-एक दृष्टिक्षेप....

कु.निलम दलाल.

६) Poor condition of Regional Rural Bank....

कु.सदफ जाफरी.

तसेच या भित्ती पत्रकाचा ''अर्थसंकल्प - १९९३-९४'' या विषयावर एक विशेषांक काढण्यात आला. त्यात विद्यार्थ्यांनी आपली मते मांडली.

कॉम्प्युटराईज्ड भित्ती पत्रक तयार करण्याचे कामी प्रा.राजेश सकपाळ यांनी अमोल सहकार्य केले. तसेच कु.निलम दलाल व कु.शितल गुजराथी या विद्यार्थीनींनी भित्ती पत्रकाची मांडणी करण्यात सहकार्य केले.

नियोजन मंडळाच्या कार्यक्रमांसाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य, उप-प्राचार्य व प्राध्यापक वर्ग तसेच शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी दिलेल्या अमोल सहकार्याबद्दल मी त्या सर्वांचा आभारी आहे.

प्रा.डॉ.एस.डी.जोशी.
अध्यक्ष
नियोजन मंडळ.

अन्यसदस्य

१) प्रा. वाय.ए. सैंदाणे
२) प्रा.सौ.एस.टी. बिराजदार
३) प्रा.एम.एम. बडवे
४) प्रा.डी.सी. चव्हाण
५) प्रा.एन.एस. बोरसे
६) प्रा.सौ.एस.एम. नेमाडे

वाणिज्य मंडळ

१९९२-९३ या शैक्षणिक वर्षासाठी कनिष्ठ महाविद्यालयात वाणिज्य मंडळाची स्थापना करण्यात आली. वाणिज्य विषयाची ओळख व्हावी आणि वाणिज्य विषयाशी संबंधीत अभ्याक्रमा व्यतीरीक्त माहिती विद्यार्थ्यांना मिळावी या हेतूने वाणिज्य मंडळाची स्थापना करण्यात आली. पहिल्या सत्रात वाणिज्य मंडळाचे उत्तर महाराष्ट्र कॉलेज ऑफ कॉमर्सचे प्राचार्य डॉ. एफ.सी. महाजन यांचे हस्ते करण्यात आले. वाणिज्य शिक्षणाचे महत्व या संदर्भात विद्यार्थ्यांना बहुमोल असे मार्गदर्शन त्यांनी केले. वाणिज्य मंडळाचे चेअरमन प्रा.डॉ. ई.बी. माळी यांनी मंडळाच्या वतीने डॉ. एफ.सी. महाजन यांची प्राचार्य पदावर नेमणूक झाल्याबद्दल सत्कार केला. मंडळाच्या सर्व सदस्यांनी कार्यक्रमांच्या यशस्वीतेसाठी सहकार्य केले.

प्रा.डॉ. ई.बी. माळी	चेअरमन
प्रा. एस. ओ. उभाळे	सदस्य
प्रा. एस.एस. खिराडे	सदस्य
प्रा. बी.एम. चौधरी	सदस्य
प्रा. एस.ए. चौधरी	सदस्य

एन.सी.सी.

विद्यार्थी-विद्यार्थीनी

दरवर्षी प्रमाणे याही वर्षी ३२० विद्यार्थी-विद्यार्थीनी एन.सी.सी. चे ट्रेनिंग उत्तम प्रकारे पूर्ण केले.

१८ महाराष्ट्र बटालीयन एन.सी.सी. चे व प्रमुख कर्नल मोहनलाल शर्मा यांचे एन.सी.सी. चे प्रशिक्षण व एन.सी.सी. सर्टिफिकेट पास झाल्यावर आर्मी, नेव्ही व एअर फोर्स यामध्ये असणाऱ्या राखीव जागा. तसेच एन.सी.सी. चे फायदे यावर उदबोधक सविस्तर मार्गदर्शक भाषण झाले. मागिल वर्षी घेण्यात आलेल्या 'बी' सर्टिफिकेट परिक्षे चा निकाल १००% 'सी' सर्टीफिकेट परिक्षेचा निकाल ५०% .

या वर्षी १९९२ ला अमरावती येथे Pre. R.D. & BLC कॅम्पचे सिलेक्शन झाले. त्यात अनेक विद्यार्थी-विद्यार्थीनी सहभागी झाले. B.L.C. कोल्हापूर व नाशिक येथे विद्यार्थीनी मधुन प्रिती रडे चे शिलेक्शन झाले तर विद्यार्थां मध्ये B.L.C. दिल्ली ४ पर्यंत रोहीत शर्मा हा विद्यार्थी जावून आला. त्याच प्रमाणे उल्लेखनीय गोष्ट म्हणजेच २६ जानेवारी १९९२ च्या दिल्ली येथील परेडसाठी S/UO अजय चौधरी, दिपक चौधरी व अनमोल पटेल हे विद्यार्थी सहभागी झाले. विशेष आनंदाची बाब म्हणजे चौधरी बंधूची संपूर्ण भारतातील N.C.C. कॅडेट्स मधून VIP साठी पायलय म्हणून निवड झाली.

या वर्षी विद्यार्थीनींचा ATC कॅम्प 'अकोला' येथे झाला तेथे वेगवेगळ्या स्पर्धामध्ये रश्मी बुधानी, हेमांगी पाध्ये व बाविस्कर यांनी विशेष प्राविण्य मिळवले तर विद्यार्थांचा ATC कॅम्प 'मेहरुण' येथे झाला त्यात खामगांव, आकोला, बुलढाणा व आपल्या बटालीयन मधील विद्यार्थीनी भाग घेतला. त्यात आपल्या बटालीयनला सर्वसाधारण विजेतेपद मिळाले.

विद्यार्थी प्रमाणेच N.C.C. चे ऑफीसर सुध्दा अनेक कार्यक्रमात सहभागी झाले होते. कॅप्टन रडे हे दिल्ली येथे B.L.C. कॅम्पला जावून आले. तर लेफटनंन मालसिंग व त्याच्या बरोबर ५ विद्यार्थी चंद्रकांत तळेले, चंद्रकांत पाटील, विलास बोंडे, आनंदा फोडे, व कस्तुरे हे 'भारत जोडो' अभियान उत्तम रित्या इंदौर, ग्वालेर, आग्रा, दिल्ली, कानपूर, अलाहाबाद, खजूराहो, जबलपूर नागपूर, अमरावती असा ४००० कि.मी. प्रवास करुन परत आले.

१५ ऑगष्ट व २६ जानेवारीला प्राचार्य नेमाडे यांच्या वर्षभरात प्रशिक्षणाबरोबर अनेक स्पर्धा आयोजित केल्या गेल्या त्यात Sr/UO रविंद्र चौधरी, Jr/UO विलास बोंडे क्रास कंट्री- मुकेश जाधव, रँक व्होल्डर- वेदांत बेंडाळे, मॅपरेडींग- संजय अबोटी, बेस्ट सर्व्हीस इन एन.सी.सी.- हेमांगी पाध्ये, मध्ये क्रासकंट्री- माधुरी अयाती, सिग्नल- सुषमा झांबरे, बेस्ट कॅडेट- अनिमा पाटील, मॅपरेडींग - व सिनीअर रँक होल्डर- प्रिती रडे, या सर्वांना प्राचार्यांच्या हस्ते मेडलस् देण्यात आले. दर वर्षी प्रमाणेच याही वर्षी विद्यार्थी-विद्यार्थीनींचा १-१ प्लाटून पोलीस परेड ग्रांउडवर २६ जानेवारीच्या परेडसाठी सहभागी झाले. विद्यार्थीनीचे नेतृत्व प्रिती रडे तर विद्यार्थीचे नेतृत्व रविंद्र चौधरी यांनी केले.

N.I.C. कॅम्प यावर्षी शेगांव येथे झाला त्यात आपल्या महाविद्यालयातील ३० कॅडेट्स सहभागी झाले. त्याचे नेतत्व U/O अमृतकर व रविंद्र ठाकूर यांनी केले. तसेच पॅरासिलींग कोर्सेससाठी पण ८ विद्यार्थी जावून आले.

मेजर – सौ. मालती जावळे
कॅप्टन – प्रा. एस.एम. रडे
लेफ्टनंन – प्रा. आर. आर. भालसिंग

साहित्य मंडळ

साहित्य मंडळाचे उद्‌घाटन जळगांवचे दिवाणी सत्र न्यायाधीश श्री.एहतेशाम देशमुख यांच्या हस्ते करण्यात आले. आपल्या भाषणात त्यांनी साहित्य व साहित्यिक या विषयी आपले परखए विचार मांडले. समाजाची सत्यस्थिती साहित्यातून मांडल्यास तथाकथित समाजधुरीण पसंत करीत नाहीत. परंतु जे आपण बघतो, भोगतो, अनुभवतो ते सत्य परखडपणे साहित्यातून मांडावे असे त्यांनी सांगीतले.

'गाणे कुठुन येते' या विषयावर प्रा.श्रीराम पुजारींचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. गाण्याचा जन्म कुठे होतो हे सांगुन वेगवेगळ्या प्रदेशांच्या संगीतातील बारकावे व फरक त्यांनी गाऊन स्पष्ट केला. काही रागांची नावे व घडण कशी झाली याचेही मार्मिक विश्लेषण केले.

साहित्य मंडळाचे सदस्य प्रा.सी.एस्.गोखले, प्रा.ओमप्रकाश आयनले, प्रा.बडगे, प्रा.सौ.बोंडे यांच्या सहकार्याने वर्षभराचे कार्यक्रम संपन्न झाले. मा.प्राचार्य व उपप्राचार्यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. अन्य प्राध्यापक मित्र व विद्यार्थी-विद्यार्थिनींचीही मदत कार्यक्रमांच्या वेळी झाली. सर्वांचे मन:पूर्वक आभार!

प्रा.ए.बी.पाटील
अध्क्ष
(साहित्य मंडळ)

वार्षिक अहवाल १९९२-९३

मु.जे.महाविद्यालय,जळगांव
मागासवर्गीय समिती

महाविद्यालयातील गरीब, मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांच्या कलागुणांचा विकास व्हावा तसेच वेगवेगळ्या सामाजिक विषयांच्या संदर्भात विद्यार्थ्यांमध्ये जागृतता निर्माण व्हावी यासाठी प्रतीवर्षाप्रमाणे यावर्षीही गरीब व मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी 'मागासवर्गीय समिती' स्थापन करण्यात आली.

समितीच्या कार्याचे उद्‌घाटन महाविद्यालयाचे प्राचार्य डी.एस.नेमाडे यांच्या हस्ते झाले. याप्रसंगी प्रमुख पाहुणे म्हणून जेष्ठ प्राध्यापक व विचारवंत प्रा.टी.के.अत्तरदे उपस्थित होते तर समारंभाचे अध्यक्ष प्रा.एस.एस.सावळे होते. या कार्यक्रमास मोठ्या संख्येने विद्यार्थी विद्यार्थीनी हजर होते.

सुरुवातीला विद्यार्थ्यांची वकृत्व स्पर्धा घेण्यात आली. वक्रत्व स्पर्धेस श्री.जयसिंग वाघ (प्रथम) सौ.सरोज लभाने (द्वितीय) श्री.लालचंद्र अहिरे (तृतीयय) यांना पारितोषिके जाहिर करण्यात आली. परिक्षक म्हणून प्रा.के.एम.पाटील व प्रा.जे.आर.बडगे यांनी काम पाहिले.

आपल्या देशात गेल्या काही दिवसात धर्माच्या नावाखाली जो विध्वंस चालला आहे, त्या विषयासंदर्भात विद्यार्थ्यांना माहिती देण्यासाठी औरंगाबाद येथील जेष्ठ विचारवंत श्री.पन्नालाल सुराणा यांचे 'धर्म रस्त्यात कशाला?' या विषयांवर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. याप्रसंगी प्रा.शेखर सोनाळकर यांचेही विचार मुलांना ऐकता आले.

वेगवेगळ्या विषयांमध्ये सर्वकष विचार करता यावा आपली बाजु मांडता यावी यासाठी

निबंध स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. या स्पर्धेत श्री.जयसिंग वाघ (प्रथम) सौ.सरोज लभाने (द्वितीय) कु.मनिषा बागले (तृतीय) यांना पारितोषिके जाहिर करण्यात आली. परिक्षक म्हणून प्रा. जयवंत मगर व प्रा.कु.करुणा सपकाळे यांनी काम पाहिले.

आजच्या अस्थिर सामाजिक परिस्थीतीस फुले-आंबेडकर विचारच तारुन नेऊ शकतो. या संबंधात मुलांना माहिती व्हावी म्हणून पुण्याचे थोर विचारवंत व साहित्यिक श्री.हरी नरके यांचे 'स्त्रि शिक्षणातील महात्मा फुले यांचे योगदान' या विषयांवर व्याख्यान आयोजित केले. याप्रसंगी प्रमुख पाहुणे म्हणून उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ कार्यकारणी सदस्य श्री.डी.एस.महाजन व सौ.संगिता नरके उपस्थित होत्या. तर अध्यक्षस्थानी प्राचार्य डी.एस.नेमाडे होते. या कार्यक्रमास मोठ्या संख्येने विद्यार्थी व प्राध्यापक उपस्थित होते.

समिती सदस्य म्हणून प्रा.एस.एस.सावळे, प्रा.एम.एम.परदेशी, प्रा.डी.सी.चव्हाण, प्रा.एस.एस.खिराडे, प्रा.सी.पी.लभाने, प्रा.आर.एम.राठोड, प्रा.वाय.ए.सैंदाणे, प्रा.एस.व्ही.बलसाणे, प्रा.कु.कल्पना नंदनवार यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य मिळाले.

प्रा.महेश जोशी.
अध्यक्ष

विद्यार्थी-विद्यार्थिनी वसतिगृह

सन १९९२-९३ या शैक्षणिक वर्षात मुला-मुलींच्या वसतिगृहात परंपरेप्रमाणे अनेक विधायक व सृजनशील उपक्रम घेण्यात आले. वसतिगृहाची सुमारे ४५ वर्षांची जुनी अशी परंपरा आहे. सुमारे २५० विद्यार्थी आणि १५० विद्यार्थिनींची राहण्याची उत्तम व्यवस्था करण्यात येते. मुला-मुलींची स्वतंत्रपणे क्रूब पध्दतीने चालविली जाणारी मेस हे आमच्या वसतिगृहाचे पुणे आणि उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठातील आगळे वेगळे वैशिष्ट्ये म्हटले पाहिजे.

प्राचार्य श्री.डी.एस.नेमाडे यांनी चालुवर्षी दोन्ही वसतिगृहातील विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना ''वसतिगृह जीवन व व्यक्तिमत्व विकास'' या विषयावर मार्गदर्शन केले. तसेच विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा आणि त्यांच्या सुप्त कला व क्रिडा गुणांना चालना मिळावी म्हणून विविध स्पर्धांचे आयोजन केले गेले. या वर्षी प्रा.एस.एस.कुळकर्णी यांचे सुभाषचंद्र बोस जयंतीनिमित्ताने व्याख्यान झाले. श्री. दिलीप निकम (धुळे) यांचे काव्यवाचनाचा बहारदार कार्यक्रम झाला. श्री.एस.एन.दुबे (भोपाळ) यांचे ''पर्यावरण आणि प्रदुषण'' या संदर्भात 'अग्निहोत्र' या विषयावर भाषण व प्रात्याक्षिक झाले.

विद्यार्थीनींच्या शारिरिक व मानसिक आरोग्यासाठी कु.उज्वला कोतवाल यांचे ''योगासने व आरोग्य'' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. त्याप्रसंगी त्यांनी विविध योगासनांची प्रात्याक्षिके करुन दाखविली. आकाशवाणी जळगांव येथील उद्घोषिका सौ.उषा शर्मा यांची आकाशवाणी क्षेत्रातील विविध अनुभव व त्या क्षेत्रातील संधीसाठी लागणारी पात्रता इ.बाबत उद्बोधक माहिती सांगितली. इ.११वी च्या विद्यार्थिनींनी ''स्त्री शिक्षणाचे महत्व'' ही स्वलिखित नाटिका सादर करुन आपले अभिनय कौशल्य दाखविले.

क्रीडासप्ताहामध्ये निबंधस्पर्धा, वक्तृत्व, क्रिकेट, बुध्दीबळ, कॅरम, संगीत, रांगोळी, हस्ताक्षर, बॅडमिंटन अशा विविध स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले. या स्पर्धातील यशस्वी विद्यार्थ्यांनी प्रशस्तीपत्रे प्रदान करण्यात आली.

दि.२६ जाने.प्रजासत्ताक दिनानिमित्त मेहरुण तलावाच्या निसर्गरम्य परिसरात जे.के.पार्क येथे संयुक्त स्नेहभोजनाचा व विविध गुणदर्शनाचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. त्याप्रसंगी मा.प्राचार्य आणि उपप्रचार्य हे अतिथी म्हणून उपस्थित होते. त्यांनी विद्यार्थ्यांना

मार्गदर्शन केले.

मु.जे.महाविद्यालयाच्या स्नेहसंमेलनाच्या निमित्ताने यावर्षी वसतिगृहाच्या मुलांनी ''आधी होता वाघ्या'' ही धमाल विनोदी एकांकिका सादर केली. या प्रयोगाची सर्वांनी प्रशंसा केली. उदय पाटील यास 'सुमन' च्या स्त्री भूमिकेचे अग्रवाल यास उत्कृष्ठ अभिनयाचे तर विजय महाजन वाघोडकर यांस नेपथ्याचे पुरस्कार प्राप्त झालेत.

''कमवा आणि शिका'' या योजनेअंतर्गत गरीब व होतकरु विद्यार्थ्यांना शिक्षणासाठी सहकार्य केले जाते. यावर्षी सदर योजनेअंतर्गत मेसमध्ये काम करणाऱ्या व मु.जे.महाविद्यालयात शिकणाऱ्या रुस्तम तडवी (एम.ए.हिंदी) या विद्यार्थ्यास 'पाटील-पोतनीस' पारितोषिक प्रदान करण्यात आले.

वसतिगृहाच्या कामकाजास यशस्वीरित्या पार पाडण्यासाठी प्राचार्य श्री.डी,एस.नेमाडे तसेच सर्व उपप्राचार्य यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. विद्यार्थी वसतिगृहातील वार्डनस् तसेच मेस मॅनेजर श्री. कमलाकर कोपरकर यांनी वेळोवेळी सहकार्य दिले. विद्यार्थी प्रतिनिधी व कर्मचारी यांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला. त्यांनी वसतिगृहाच्या परंपरा व मूल्ये जतन करुन बंधुभावाचे व खेळीमेळीचे वातावरण निर्माण केले. त्यामुळे ते अभिनंदनास पात्र आहेत.

प्रा.डॉ.सौ.एम.एम.जावळे.
प्रा.श्री.एस.एस.राणे.
वसतिगृह प्रमुख

अहवाल

युवादिन आणि राष्ट्रीय युवा सप्ताह

महाराष्ट्र शासनाने तसेच केंद्र शासनानेही जिल्ह्यातील युवकमंडळे शैक्षणिक संस्था, क्रिडामंडळे, व्यायामशाळा, महिलामंडळे यांना युवादिन आणि राष्ट्रीय युवा सप्ताह साजरा करावा म्हणून आदेश दिलेले होते. त्यानुसार मु.जे.कनिष्ठ महाविद्यालयात उपरोक्त सप्ताह साजरा करण्यात आला. हा स प्ताह प्राचार्य डी.एस.नेमाडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली संयोजक प्रा.प्रभाकर भ.चौधरी आणि प्रा.एम.एल.पाटील यांनी साजरा केला.

दि.१२ जानेवारी हा स्वामी विवेकानंदाचा जन्मदिवस होता. त्या निमित्ताने मु.जे. कनिष्ठ महाविद्यालयात स्वामी विवेकानंदांचे तत्वज्ञान या विषयावर प्रा.उषा सावंत यांचे व्याख्यान झाले. तर महात्मागांधी यांचे विचार या विषयावर प्रा.आर.बी.चौधरी यांचे व्याख्यान झाले. या व्याख्यानांच्या कार्यक्रमाने राष्ट्रीय युवा सप्ताहाचे उद्घाटन प्राचार्य नेमाडे यांच्या हस्ते झाले.

या सप्ताहात प्रा.पी.एच.चौधरी यांनी वक्तृत्व स्पर्धा आयोजित केली होती. स्वामी विवेकानंद आणि त्यांचे विचार या विषयावर ऋषीकेश करंजे या विद्यार्थ्याने वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांक पटकाविला तर याच विषयात परदेशी रामनरेश रामबोध याने द्वितीय क्रमांक मिळविला तसेच अहिरे रामचंद्र बबन या विद्यार्थ्याने अयोध्या प्रश्न आणि धर्मनिरपेक्षता या विषयावर तृतीय क्रमांक मिळविला.

रक्तदान शिबीर आणि श्रमदान शिबीर या कार्यक्रमांचे आयोजन प्रा.एस.एम.रडे यांनी केले.

तसेच मेहरुण तलाव परिसर भागात एक श्रमदान शिबीर आयोजित केले होते. या शिबीरात १०० विद्यार्थी सहभागी झाले होते. या शिबीरात विद्यार्थ्यांनी श्रमदान करुन भारतातील राष्ट्रीय एकात्मता टिकविण्यासंबंधी चर्चा करण्यात आली. तर प्रा.एस.एस.नेमाडे

यांनी महाविद्यालयाच्या प्रोजेक्टरवर तीन शैक्षणिक चित्रफित विद्यार्थ्यांना दाखविल्या.

भारतातील राष्ट्रीय एकात्मता एक समस्या या विषयावर निबंधस्पर्धा आयोजित केली होती. या स्पर्धेत प्रथम क्रमांकाचा मानकरी पांडूरंग सपकाळे हा विद्यार्थी ठरला. तर श्रावगी परेश याने द्वितीय क्रमांक मिळविला. तृतीय क्रमांक राहूल रनाळकर यास मिळाला तर उत्तेजनार्थ म्हणून कु.उज्वला तायडे हिला क्रमांक मिळाला.

विविध हस्तकला आणि चित्रकला प्रदर्शन प्रा.सौ.वाणी यांनी भरविले होते. या स्पर्धेत विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्तपणे भाग घेतला. या प्रदर्शनात भरतकाम या स्पर्धेत कु.मोनिका जैन हिला प्रथम क्रमांक मिळाला. चित्रकला स्पर्धेत महेश गोरडे तर कार्ड चित्रात कु.गायत्री व्यास यांनी प्रथम क्रमांक पटकाविला.

क्रिडात्मक आणि बौध्दिक कार्यक्रमाबरोबरच या सर्व कार्यक्रमांचा कळस ठरेल असा युवकांच्या मनोरंजनाकरीता आणि राष्ट्रीय एकात्मता वाढीस लागण्याकरीता भरगच्च विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन प्रा.प्रभाकर भ. चौधरी यांनी केले होते. या कार्यक्रमाचे उद्घाटन प्राचार्य डी.एस.नेमाडे यांनी समई पेटवून केले.

अशाप्रकारे मु.जे.कनिष्ठ महाविद्यालयाने साजरा केलेल्या युवा सप्ताहाचा सांस्कृतिक कार्यक्रमाने समारोप करण्यात आला. या सर्व कार्यक्रमास प्रा.सौ.सुजाता देशपांडे, आणि प्रा.व्ही.ए.असोदेकर यांचे मोलाचे सहकार्य मिळाले. तर प्रा.जीवन अत्तरदे, प्रा.एस.ओ.उभाळे, प्रा.एस.ए.चौधरी, प्रा.बी.एम.चौधरी,प्रा.एम.डी.रोटे, प्रा.डॉ.ई.बी.माळी, प्रा.शा.न.पाटील, प्रा.सुधाकर भोळे , प्रा.बी.यु.पाटील, प्रा.जे.डी.नारखेडे, प्रा.पी.डी.भोळे, प्रा.कुरकुरे यांचे सहकार्य मिळाले.

राष्ट्रीय युवा सप्ताह
प्रमुख संयोजक.
प्रा.प्रभाकर भ.चौधरी.
प्रा.एम.एल.पाटील.

मानसशास्त्र विभाग

सन १९९२-९३ चे वैशिष्ट्य म्हणजे मानसशास्त्र हा विषय पदव्युत्तर स्तरावर सुरु करण्यात आला. पदव्युत्तर विभागाचे उद्घाटन मा.डॉ.एन.के ठाकरे, कुलगुरु उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ यांचे हस्ते करण्यात आले. व्यवस्थापन कार्यामध्ये मानसशास्त्रीय तत्वांचा अवलंब करणे काळाची गरज आहे असे विचार त्यांनी उद्घाटन प्रसंगी मांडले.

मानसस्त्र विभागाद्वारा दरवर्षी मानसशास्त्र मंडळाची स्थापना केली जाते. अभ्यासक्रमाशिवाय मानसशास्त्र विषयाची माहिती देण्याचे कार्य मंडळाद्वारा केले जाते. १९९२-९३ या वर्षी मंडळाचे उद्घाटन प्रा.डी.जी.नाझर, चाळीसगांव यांचे हस्ते करण्यात आले. सध्याच्या ''गुंतागुंतीच्या जीवनात मानसशास्त्राची भूमिका'' या विषयावर त्यांचे मौलिक व्याख्यान झाले.

''व्यक्तीमत्व विकास व मानसशास्त्र'' या विषयावर प्रसिध्द मानसशास्त्रज्ञ डॉ.वा.ना.दांडेकर, पुणे यांचे व्याख्यान आयोजीत करण्यात आले. मुलांच्या व्यक्तीमत्व घडणीसाठी पालकांना मानसशास्त्राची जाण असणे आवश्यक आहे व त्यासाठी पालकांचा धनात्मक दृष्टीकोन गरजेचा आहे. मुलांना शिस्त लावतांना शिक्षा व पारितोषिके यांचा समन्वय साधला पाहिजे असे विचार त्यांनी व्यक्त केले.

मंडळाद्वारा विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक सहल मनोरुग्णालय येरवडा, पुणे येथे काढण्यात आली. विविध प्रकारचे मनोरुग्ण व त्यावरील उपचार पध्दतींचे प्रात्यक्षिक विद्यार्थ्यांना दाखविण्यात आले.

मानसशास्त्र मंडळाच्या विविध कार्यक्रमांसाठी मा.प्राचार्य, उपप्राचार्य यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. तसेच प्राध्यापक मित्र व विद्यार्थी, विद्यार्थीनींची मदत कार्यक्रमाच्या वेळी झाली. सर्वांचे मन:पूर्वक आभार.

प्रा.एस.एस.राणे (विभाग प्रमुख)
मानसशास्त्र विभाग.

जिमखाना अहवाल-१९९२-९३

मु.जे.कनिष्ठ महाविद्यालय, जळगांव

सन १९९२-९३ या शैक्षणिक वर्षात तालुका पातळीवरील स्पर्धांसाठी आपल्या महाविद्यालयाचे संघ पाठविण्यात आले होते. सदरच्या स्पर्धांमध्ये एकूण मुले-मुली मिळून ११३ खेळाडूंचा सहभाग झाला. सदर संघाचे व खेळाडूंचे यश-अपयशाचे विवरण खालीलप्रमाणे आहे.

संघाचे नांव	तालुका पातळीवर यश-अपयश
१) बुध्दीबळ - मुले	विजयी
२) बुध्दीबळ - मुली	विजयी
३) बास्केटबॉल - मुले	उप-विजयी
४) कबड्डी - मुले	उप-विजयी
५) क्रॉसकंट्री - मुले	उप-विजयी
६) बॅडमिंटन - मुले	विजयी
७) बॅडमिंटन - महिला	विजयी
८) वजन उचलणे -	
१) विनायक प्रल्हाद चौधरी -	द्वितीय
२) गोपीचंद मधुसुदन चौधरी -	द्वितीय
९) हॉकी - मुले	विजयी
१०) लॉन टेनिस - मुली	विजयी
११) बॉल बॅडमिंटन - मुली	विजयी
१२) खो-खो - मुले	उप-विजयी

१३) ॲथलेटीक्स -

१) जोशी संजय कुलकर्णी - २०० मिटर धावणे.- प्रथम

२) गोपीचंद ममधुसुदन चौधरी - लांबउडी.- द्वितीय

३) गणेश रामा सोनार - १०० मिटर धावणे.-द्वितीय

४) कु.स्नेहल मधुसुदन खंदार - भालाफेक.-प्रथम व लांबउडी-द्वितीय

तालुका पातळीवरील विजेते संघ व वैयक्तीक खेळाडू जिल्हा पातळीवर खेळावयास जातात, त्यांचे जिल्हा पातळीवरील यशापयशाचे विवरण खालीलप्रमाणे आहे.

संघाचे नांव	जिल्हा पातळीवरील यशापयश
१) बुध्दीबळ - मुले	विजयी
२) बुध्दीबळ - मुली	उपविजयी
३) बॅडमिंटन - मुले	विजयी
४) बॅडमिंटन - मुली	विजयी
५) हॉकी - मुले	विजयी
६) लॉन टेनिस - मुली	विजयी
७) बॉल बॅडमिंटन - मुली	विजयी

८) ॲथलेटीक्स...

१) जोश संजय कलूराम - २००मि.धावणे - प्रथम

२) कु.स्नेहू मधुसुदन खंदार - भालाफेक - प्रथम

९) पोहणे :- पोहण्याच्या स्पर्धा तालुका पातळीवर होत नाहीत, त्यांना जिल्हा पातळीवरुन सुरुवात होते. त्यांच्या यशापयशाचे विवरण खालील प्रमाणे आहे.

१) सचिन रामकृष्ण राणे	५० मि.फ्रीस्टाईल प्रथम
२) गोपीचंद मधुकर चौधरी	४०० मि.फ्रीस्टाईल द्वितीय
३) विनायक प्रल्हाद चौधरी	१५०० मि.फ्रीस्टाईल द्वितीय
४) कस्तुरे पंकज अरुण	२०० मि.बॅकस्ट्रोक प्रथम
५) राहुल विजय रनाळकर	१०० मि.फ्रीस्टाईल प्रथम
६) अविनाश सोपान खडके	१०० मि.बॅकस्ट्रोक द्वितीय
७) कु.स्नेहल मधुसुदन खंदार	५० मि.बॅकस्टोक द्वितीय

वरील विजयी संघ व खेळाडू विभागीय पातळीवर खेळावयास गेले होते पण तेथे बहुतेकांना अपयश आले. मात्र -

१) चैतन्य प्रभाकर हुपरीकर या टेबल टेनीस खेळाडूचे राज्य पातळीवर खेळण्यासाठी निवड करण्यात आली होती.

२)कु.स्नेहल मधुसुधन खंदार विभागीय पातळीवर भालाफेक मध्ये द्वितीय येवून राज्यपातळीवर खेळावया गेली होती.

३) राहुल रनाळकर ह्या पोहणाऱ्याने मुंबईच्या समुद्र किनारापट्टीत ''सी रॉक'' ते गेट-वे-ऑफ इंडिया हे ५ कि.मी.अंतर कापून स्पर्धेमध्ये प्रथमच भाग घेणाऱ्या स्पर्धकांमध्ये प्रथम आला.

वर्षभराच्या कारकिर्दीमध्ये प्राचार्य डी.एस.नेमाडे, उपप्राचार्य एम.के.येवले, उपप्राचार्य डी.एच.महाजन, उपपाचार्य पी.एल.कोल्हे, प्राध्यापक मंडळी, माजी विद्यार्थी व क्रीडा रसिक यांनी मार्गदर्शन व सहकार्य केले त्याबद्दल मी त्यांचा ऋणी आहे.

पी.डी.तळेले (क्रीडा-प्रमुख)
मु.जे.कनिष्ठ महाविद्यालय,जळगांव.

सन १९९२-९३ या वर्षातील विविध पारितोषिके/शिष्यवृत्त्या मिळविणारे मानकरी

अ.क्र.पारितोषिक/शिष्यवृत्तीचे नांव	तपशील	पारितोषिक/शिष्यवृत्ती मिळविणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे नांव
१) खेर गंभीरमल पारितोषिक	सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थी	जाफरी सय्यद जेहरा
२) पी.व्ही.रत्नपारखी पारितोषिक	प्रथम वर्ष कला आणि विज्ञान या दोन्ही शाखांतून महाविद्यालयांत सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	जोशी मंजुषा वसंत
३) डॉ.के.व्ही.कराडकर पारितोषिक	१२ वी विज्ञान या परीक्षेत जीवशास्त्र या विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	पाटील नितीन गंभीरराव
४) फाऊंडर मेंबर नानासाहेब देवलभक्त पारितोषिक	१२ वी परीक्षेत जीवशास्त्र (बी गृप मध्ये) सर्वाधिक गुण मिळविणारा व वैद्यकिय शाखेत प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यास	मयुर राहूल रविंद्र
५) डी.यु. वाणी पारितोषिक	१२ वी विज्ञान या परीक्षेत गणित या विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	व्होरा समीर वसंतलाल
६) डी.आर.नाडकर्णी विज्ञान पारितोषिक	१२ वी विज्ञान या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	व्होरा समीर वसंतलाल
७) तापीराम भगवान चौधरी आणि रमाबाई चौधरी (थोरगव्हाण) पारितोषिक	१२ वी विज्ञान या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	व्होरा समीर वसंतलाल
८) वि.वा.गंधे आणि सत्यभामा गंधे पारितोषिक	तृतीयवर्ष कला (मराठी स्पे.) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	पाटील रेखा जिजाबराव
९) प्रा.म.ना. अदवंत शिष्यवृत्ती	तृतीय वर्ष कला (मराठी स्पे.) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	पाटील रेखा जिजाबराव
१०) नर्मदाबाई नवलराम पाटील पारितोषिक	तृतीयवर्ष कला (मराठी स्पे.) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक (अग्रीगेट) गुण मिळविणारा विद्यार्थी	पाटील रेखा जिजाबराव
११) रामभाऊ प्रभुदेसाई पारितोषिक	तृतीयवर्ष कला या परिक्षेत (मराठी प्रधान) द्वितीय व तृतीय वर्षातील मराठी विषयातील (अग्रीगेट) गुण मिळविणारा विद्यार्थी	पाटील रेखा जिजाबराव
१२) वारजिभे शिष्यवृत्ती	१२ वी कला परीक्षेत इंग्रजी या विषयांत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	जोशी योगिनी विश्वास, बारी नितिन उत्तमराव (विभागून)
१३) सौ.शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) शिष्यवृत्ती	उच्च माध्य. (१२ वी) कला परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा आणि याच महाविद्यालयांत प्रथम वर्ष कला या वर्गात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	विसपुते मंगेश मधुकर

अ.क्र.पारितोषिक/शिष्यवृत्तीचे नांव	तपशील	पारितोषिक/शिष्यवृत्ती मिळविणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे नांव
१४) सौ.लिला महादेव अदवंत पारितोषिक	उच्च माध्य.(१२ वी) कला या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	विसपुते मंगेश मधुकर
१५) तापीराम भगवान आणि रमाबाई चौधरी (थोरगव्हाण) पारितोषिक	१२ वी कला परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्व विद्यार्थिनीत सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनी	शिरसाट अर्चना किसन
१६) सौ.शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) शिष्यवृत्ती	महाविद्यालयातून ११ वी कला या वर्गात प्रवेश घेणारा व १० वी च्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	केतकर प्रफुल्ल प्रदीप
१७) सौ.शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) शिष्यवृत्ती	१२ वी वाणिज्य या परीक्षेत महाविद्यालयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा व प्रथम वर्ष वाणिज्य या वर्गात याच महाविद्यालयांत प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	जुनेजा राजेन्द्रकोर सतनामसिंग
१८) पाटील - पोतनीस पारितोषिक	१२ वी ते पदव्युत्तर वर्गामधील उत्तम चारित्र्य व वर्तणूक असणारा व चांगली शैक्षणिक पात्रता असणारा (अपेक्षित पण आवश्यक नाही) महाविद्यालयीन शिक्षण घेत असतांना कॉलेज मेस मध्ये स्वतःच्या मदतीसाठी काम करणारा विद्यार्थी	तडवी रुस्तम सिकंदर
१९) विमल पिता भोजू चौधरी पारितोषिक	तृतीयवर्ष विज्ञान (प्रधान रसायनशास्त्र) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारी विद्यार्थिनी	नारखेडे मनिषा एकनाथ
२०) महादेव काशिनाथ थत्ते पारितोषिक	तृतीयवर्ष विज्ञान (केमिस्ट्री) प्रिंसीपल या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी (विदाऊट बॅकलॉग)	नारखेडे मनिषा एकनाथ
२१) सौ.शांताबाई पाटील (हैद्राबाद) शिष्यवृत्ती	उच्च माध्य. (१२ वी विज्ञान) या परीक्षेत महाविद्यालयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा व प्रथमवर्ष विज्ञान या वर्गात महाविद्यालयांत प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	पिसे वैशाली रमेश
२२) प्रा.अं.ग.चिपळूणकर पारितोषिक	तृतीयवर्ष कला (इंग्रजी) या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा व याच महाविद्यालयात एम.ए.(इंग्रजी) प्रधान वर्गात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	कुलकर्णी भाग्यश्री बळवंत

अ.क्र. पारितोषिक/शिष्यवृत्तीचे नांव	तपशील	पारितोषिक/शिष्यवृत्ती मिळविणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे नांव
२३) सौ.शांताबाई पाटील (हैद्रावाद) शिष्यवृत्ती	या महाविद्यालयांत ११ वी विज्ञान या वर्गात प्रवेश घेणाऱ्या व शालांत परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	नेहेते तुषार चंद्रकांत
२४) मनुभाई देसाई पारितोषिक	या महाविद्यालयात प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये शालांत परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	नेहेते तुषार चंद्रकांत
२५) सौ.शांताबाई पाटील (हैद्रावाद) शिषष्यवृत्ती	या महाविद्यालयांत ११ वी वाणिज्य या वर्गात प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांमधील शालांत परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	पुंडे आनंदा प्रभाकर
२६) सौ.शांताबाई पाटील (हैद्रावाद) शिष्यवृत्ती	तृतीयवर्ष वाणिज्य या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	गांधी स्मिता पारस
२७) कै.बाबुराव लेले पारितोषिक	तृतीयवर्ष कला या परीक्षेत इंग्रजी (आवश्यक) या विषयांत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	कुळकर्णी भाग्यश्री बळवंत
२८) सौ.लिला महादेव अदवंत पारितोषिक	प्रथमवर्ष कला या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	झारे प्राची परशुराम
२९) शरद डी.प्रधान पारितोषिक	तृतीयवर्ष विज्ञान संख्याशास्त्र (प्रधान) या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	जोशी किरण बाळकृष्ण
३०) डॉ.श.रा.पुणतांबेकर पारितोषिक	तृतीयवर्ष कला या परीक्षेत हिन्दी (प्रधान) विषय धरून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी (अग्रीगेट मार्क्स)	तायडे सुरेश नामदेव
३१) प्रा.मो.स.भावे पारितोषिक	प्रथम वर्ष वाणिज्य या वर्गातून वार्षिक परीक्षेत अर्थशास्त्र या विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	पांडे गोपाळ चंद्रभान
३२) प्रा.मो.स.भावे पारितोषिक	तृतीयवर्ष कला या वर्गातून अर्थशास्त्र हा विशेष विषय घेऊन (द्वितीय व तृतीय वर्षातील अर्थशास्त्राचे एकूण पेपर) सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	निकम अविनाश रामलाल
३३) प्रा.मो.स.भावे पारितोषिक	एम.ए.अर्थशास्त्र (संपूर्णस्तर) या वर्गातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	पाटील संगीता ज्ञानदेव

ایک پیغام

سید عقیل سید عبدالرزاق
ایف۔ وائے۔ بی۔ اے

یہ وہی پیڑ ہے
جس پیڑ کے سایہ میں کبھی
امن و سکھ چین سے ہم لوگ
رہا کرتے تھے۔!
ایک ہی جسم کے حصے ہیں مسلماں ہندو
ہم بڑے پیار سے
بڑے فخر سے
مل جل کے کہا کرتے تھے۔
کوئی بھی دھرم سکھاتا نہیں ہنسا کا سبق
دھرم کے نام پہ لوگوں کو لڑانے والو
کیا یہی گیان ملا ہے تم کو۔!!
امن کی نگری میں بارود اڑانے والو۔!!!
ایک ہی مٹی سے
ہم لوگ بنے ہیں یارو
ایک ہی دھرتی پہ
ہم لوگ پلے ہیں یارو
ایک ہی رنگ ہے ہم سب کے لہو کا لیکن
ایک ہوتے ہوئے
کیوں دور کھڑے ہو یارو

دوسری طائرانہ نظر

شکیل پنجاری
ایف۔ وائے۔ بی۔ ا

سب کچھ بکھر بکھر سا گیا
اس سے پہلے بھی اس سے دیکھا تھا
زیب تن اس کا لباس ایسا تھا
ہر طرف
ہر جگہ سے جسم جھانکنے لگتا تھا
آج لیکن الٹ گئی ہے بساط
وہ کہ ایک شہنشاہ سا ہوا
اور اب۔!
اس کے چہرے سے
اس کے لہجہ سے
رعب و رعونت ٹپک ٹپک سی جائے
پہلے وہ دوستی تلاشتا تھا
آج۔!
بے مروتی اور منہ موڑ لینا
اس کی خصلت کا ایک عنصر ہے
اور وہ بھول رہا ہے سب کچھ
جیسے۔!
سورج کے مقدر میں
غروب ہونا لکھا ہی نہیں۔!!

قومی یکجہتی - اہمیت اور ضرورت

شیخ جلیس اظہر محمد اسمٰعیل
F.Y. B.Sc. Div. A

حسین گلدستہ۔ اِن الفاظ کو سنتے ہی ہمارے ن میں ایک خوبصورت نظارہ گھومنے لگتا ہے ہمیشہ ہ گلدستہ حسین لگتا ہے۔ جس میں رنگ برنگی خوبصورت ور طرح طرح کے پھول ہوتے ہیں جسے ہر کوئی پسند کرتا ہے۔ ہندوستان بھی ایک حسین گلدستہ ہے۔ ہندو۔ ستان میں طرح طرح کی زبانیں بولنے والے اور طرح طرح کے رسم و رواج رکھنے والے لوگ بستے ہیں۔

ہندوستان ایسا چمن ہے جس میں کئی مذہب و ملت رنگ و نسل کے پھول کھلتے ہیں ان میں اختلافات بھی ہیں اسکے باوجود ہندوستانیوں میں وطن سے محبت اور جانثاری کے جذبات پائے جاتے ہیں۔ ہندوستان کی جنگ آزادی کا جائزہ لیجیئے تو نظر آئے گا کہ اس جنگ آزادی میں ہندوستان کے تمام رنگ و نسل اور مذہب و ملت کے لوگوں نے بڑھ چڑھ کر حصّہ لیا تھا۔

کسی ملک کی ترقی و خوشحالی کا انحصار سیاسی سماجی اور معاشی امن و استحکام پر ہوتا ہے۔ ملک میں سیاسی اور سماجی امن ہو تو وہ ملک معاشی اعتبار سے ترقی کی منزلیں تیز رفتاری سے طے کرتا چلا جاتا ہے سیاسی اور سماجی امن کے لئے ضروری ہے کہ عوام میں بھائی چارگی کے جذبات ہو۔ وطن سے محبت ہو اور رواداری کے جذبات ہو۔ ملک کے شہریوں میں رواداری نہ ہو تو سماجی ہم آہنگی کنارہ کر لیتی ہے۔

سماج میں فرقہ وارانہ کشیدگی پیدا ہوتی ہے۔ فرقہ وارانہ کشیدگی کا عفریت ترقی و خوشحالی کو کھا جاتا ہے

ہندوستانیوں میں پھوٹ انتشار کی وبا پھیل جائے تو ہندوستان کی آزادی اور سالمیت اس وبا کے شکار ہو جائیں گے۔ جذبۂ حب الوطنی تو یہ ہے کہ برادران وطن نے اپنے ذاتی مفادات پر قومی مفادات کو ترجیح دینا چاہیئے۔ آج ہندوستان بین الاقوامی حیثیت حاصل کر چکا ہے۔ تعلیم و تربیت سائنس تکنیکی ترقی اور صنعتی پیداوار کے میدانوں میں ہندو۔ ستان اقوام عالم میں صف اوّل کا ملک بن چکا ہے اور ترقی کے آسمان کا ایک ایسا ستارہ بن چکا ہے جسکی روشنی میں پسماندہ اقوام اپنی ترقی کی راہوں پر گامزن ہیں۔ ہمارے ملک کی اس بین الاقوامی حیثیت کو قائم رکھنا ہے تو مادر وطن کے سپوتوں کو چاہیئے کہ وہ اپنے اختلافات کو بھول کر یکسر ختم کر دیں اور بھائی چارگی کے جذبات سے سرشار ہو کر انسانیت کی راہ پر چل پڑے۔

قومی یک جہتی کا فہم سمجھنے کے لئے پہلے قوم لفظ کے معنی سمجھ لینا بہتر ہوگا۔ اقوام ایسے سماجی گروہ کو کہتے ہیں جو ایک زبان ایک مذہب یکساں رسم و رواج اور ایک ہی تاریخی ورثہ کے مالک ہو۔ قوم کی اس تعریف کے مطابق بھارتی سماج کو قوم کہنا مشکل ہے۔ پھر بھی ہندوستانی ایک قوم کہلاتے ہیں ان کے اختلاف میں بھی اتحاد ہے پنڈت نہرو نے اسی لئے کہا تھا "We find Unity in diversity."

ہندوستان بھلے ہی مختلف مذہب اور رسم و رواج

کے ماننے والے ہوں لیکن تمام ہندوستانیوں کی بنیادی فطری صلاحیت یکساں ہیں۔ جذباتی اعتبار سے تمام ہندوستانی یکساں ہیں۔ ہندوستانیوں میں مساوی سماجی اقدار پائے جاتے ہیں۔ کوئی واقعہ پیش آجائے اور آپ کسی بھی ہندوستانی سے اس کا ردعمل معلوم کیجئے تو ہر ہندوستانی کا ردعمل مساوی رہے گا۔ ہندوستانی سماج کی اِن تمام یکسانیتوں کو سامنے لاکر اتحاد اور اتفاق کی اپیل کی جائے تو ہندوستان میں یقیناً اتفاق پیدا ہوگا۔

اُردو شاعری میں طنز و مزاح کی روایت

Shaikh Yusuf Aziz
M.A. I [English]

اردو میں طنز و مزاح کی روایت کا جائزہ لینے سے پہلے طنز و مزاح کا مفہوم جان لینا ضروری ہے۔ اکثر اِن دونوں کو ایک دوسرے کا مترادف سمجھ لیا جاتا ہے اس لئے کہ عام طور پر طنز و مزاح نگاروں کے یہاں یہ دونوں رنگ ساتھ ساتھ ملتے ہیں مگر طنز و مزاح کا مفہوم جدا جدا ہے انگریزی میں Satire کا لفظ استعمال ہوتا ہے۔ جو لاطینی زبان کے لفظ Saturabi سے نکلا ہے جس کے معنی ہے بھرے ہوئے کہ یعنی طنز مختلف چیزوں کے آمیزے یا امتزاج کا نام ہے مختلف چیزوں یا کیفیتوں کے امتزاج کا نام ہے جس میں تلوار کی سی کاٹ نہیں بلکہ نشتر کی سی چبھن ہوتی ہے۔

طنز کا کام افراد یا معاشرے کی ناہمواریوں خامیوں اور بے اعتدالیوں کو تمسخر کا نشانا بنانا ہوتا ہے طنز کا کام تعمیر ہے تخریب نہیں اچھے طنز نگار کا مقصد زخم کو کریدنا نہیں اس پر سے پردہ اٹھانا ہے اس طرح سے طنز نگار بھی معاشرے کی اصلاح کا کام انجام دیتا ہے۔

ظرافت جسے انگریزی میں Humour کہتے ہے۔ اس کی تعریف یہ ہے کہ کسی فرد یا جماعت یا معاشرے کے غیر متناسب رویوں اور طور طریقوں کو اس طرح بیان کیا جائے کہ لوگ اس سے محظوظ بھی ہو اور اس کی طرف متوجہ بھی ہو جائے اور یہ اس وقت ممکن ہے کہ جب ظرافت نگار میں احساسِ ظرافت کے ساتھ ساتھ ذہانت بھی ہو اس سے یہ واضح ہوتا ہے کہ طنز و مزاح کا مقصد افراد اور معاشرے کی کمیوں اور خامیوں کی طرف لوگوں کو متوجہ کرنا ہے تاکہ وہ اس سے محظوظ بھی ہو اور اس پر غور بھی کرے اگر کوئی طنز و مزاح نگار یہ مقصد حاصل کر لیتا ہے تو اسے ہم کامیاب طنز و مزاح نگار کہیں گے۔

اردو شاعری میں اکبر الہ آبادی ایک ایسے ہی طنز و مزاح نگار ہیں۔ اردو شاعری میں طنز و مزاح کے ابتدائی نقوش جعفر زٹلی کے کلام میں ملتے ہیں۔ اس کے اپنے کلام میں مزاح سے زیادہ طنز کا عنصر نمایاں ہے اس نے جابجا اس دور کی سیاسی اور سماجی حالت کو طنز و مزاح کا نشانہ بنایا ہے۔ اس کے بعد سودا کے

یہاں ہجو کی شکل میں طنز و ظرافت کے نمونے ملتے ہیں لیکن سودا کی ہجو میں پھکڑپن زیادہ ہے تاہم انھوں نے اپنی بعض نظموں میں معاشرے کی بدحالی اس زمانے کے اخلاقی انحطاط اور حکومت کی بدعنوانیوں پر گہرا طنز کیا ہے مختلف شعراء نے جو آشوب لکھے ہیں ان میں بھی طنز و ظرافت کے عمدہ نمونے ملتے ہیں۔ نظیر اکبر آبادی کے یہاں آدمی نامہ، روٹی اور خوشامد میں طنز و مزاح کے واضح نقوش پائے جاتے ہیں مرزا غالبؔ کی شاعری میں بھی طنز و ظرافت کا ایک بلند معیار ملتا ہے۔ پروفیسر رشید احمد صدیقی کہتے ہیں کہ غالبؔ سے پہلے اردو میں پھکڑپن مسخرا اور ہجو کے نمونے تو ملتے ہیں لیکن اعلیٰ ظرافت کے نمونے غالب کا کارنامہ ہے۔

اردو شاعری میں طنز و مزاح کا ایک نیا باب اودھ پنچ سے شروع ہوتا ہے یہ اخبار ۱۸۷۷ء میں لکھنؤ سے شائع ہوا۔ اودھ پنچ کے طنز و مزاح کا نشانہ زیادہ تر انگریزی حکومت اسکے خوشامدی نئی روشنی کے پرستار سرسید احمد خاں اور ان کی اصلاحات تھیں اس اخبار کے لکھنے والوں میں پنڈت تری بھون ناتھ ہجرؔ۔ احمد علی شوق، مرزا مچھو بیگ ستم ظریف اور خود اکبر الہ آبادی تھے۔ طنز و مزاح کے ضمن میں اودھ پنچ کا کارنامہ یہ ہے کہ اس نے افراد سے زیادہ معاشرے کے غلط رسم و رواج اور سیاست کی طنز و مزاح کا نشانہ بنایا۔ اودھ پنچ نے اردو شاعری میں طنز و مزاح کی روایت کو آگے بڑھایا اسکے لکھنے والوں میں سب سے زیادہ شہرت اکبر الہ آبادی نے پائی۔

بزم اُردو

نگراں
قیوم اثر

مولجی جیٹھا کالج جلگاؤں

वेट लिफ्टींग गृप खेळाडु (विभागिय)

N.S.S.

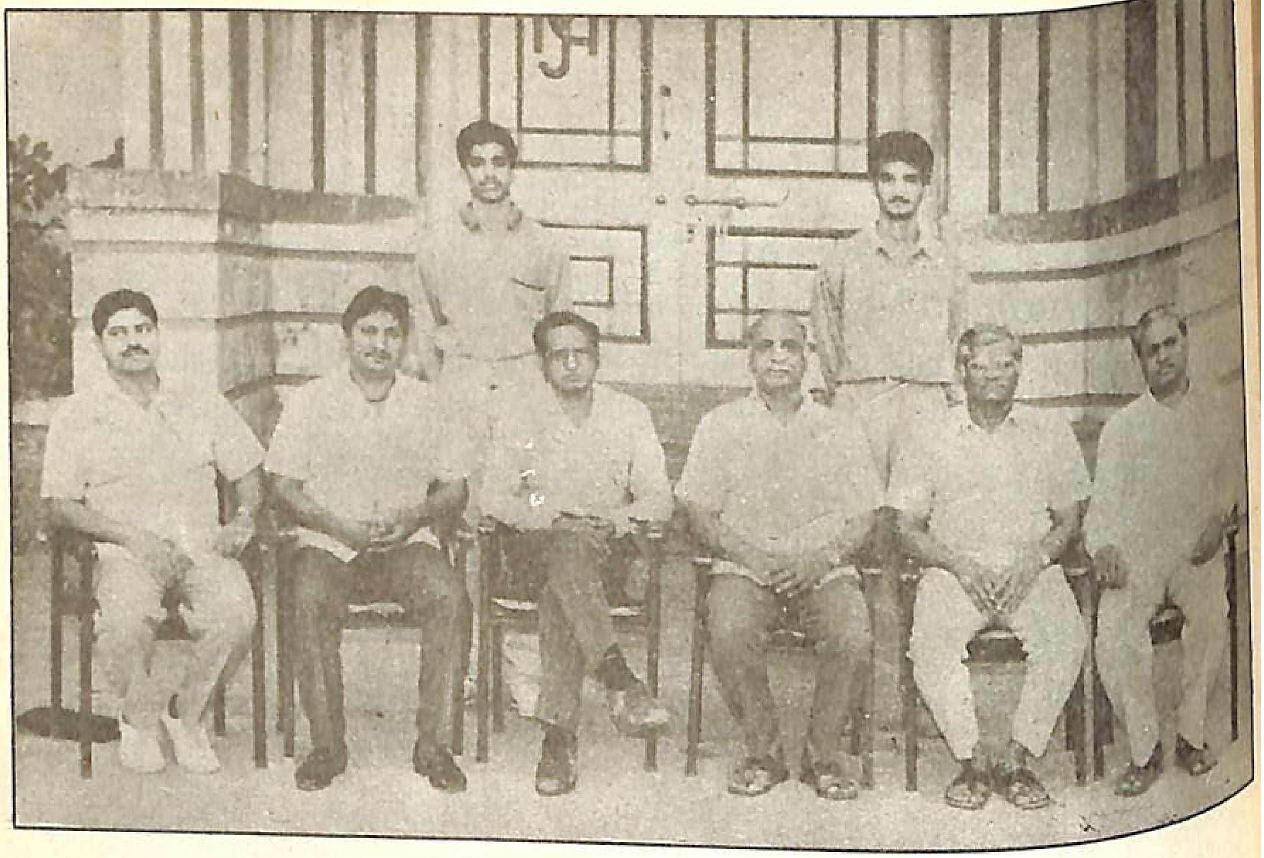

विद्यापीठ टेबल-टेनीस खेळाडु

प्लॅनिंग फोरम

जिमखाना डे

युवती सभा (वरीष्ठ)

युवती सभा (कनिष्ठ)

वादविवाद (वरीष्ठ)

वादविवाद मंडळ (कनिष्ठ)

कविसंमलेन : डॉ. के.एम. पाटील, प्रा. राजा महाजन,
उपप्राचार्य डि.एच. महाजन, प्रा. नंदू भारंबे, तुषार वाघुळदे

मानसशास्त्र मंडळातर्फे आयोजित कार्यक्रमात बोलत असतांना
मा.डॉ. वा.ना. दांडेकर, शिक्षण संचालक, गोवा, दिव, दमण (निवृत्त)

विद्यापीठ स्तरीय वाणिज्य मिभागाच्या संगणक विषयक चर्चासत्राचे उद्घाटन करतांना
कुलगुरु मा.डॉ. एन.के. ठाकरे, सोबत मा.डॉ. अण्णासाहेब बेंडाळे,

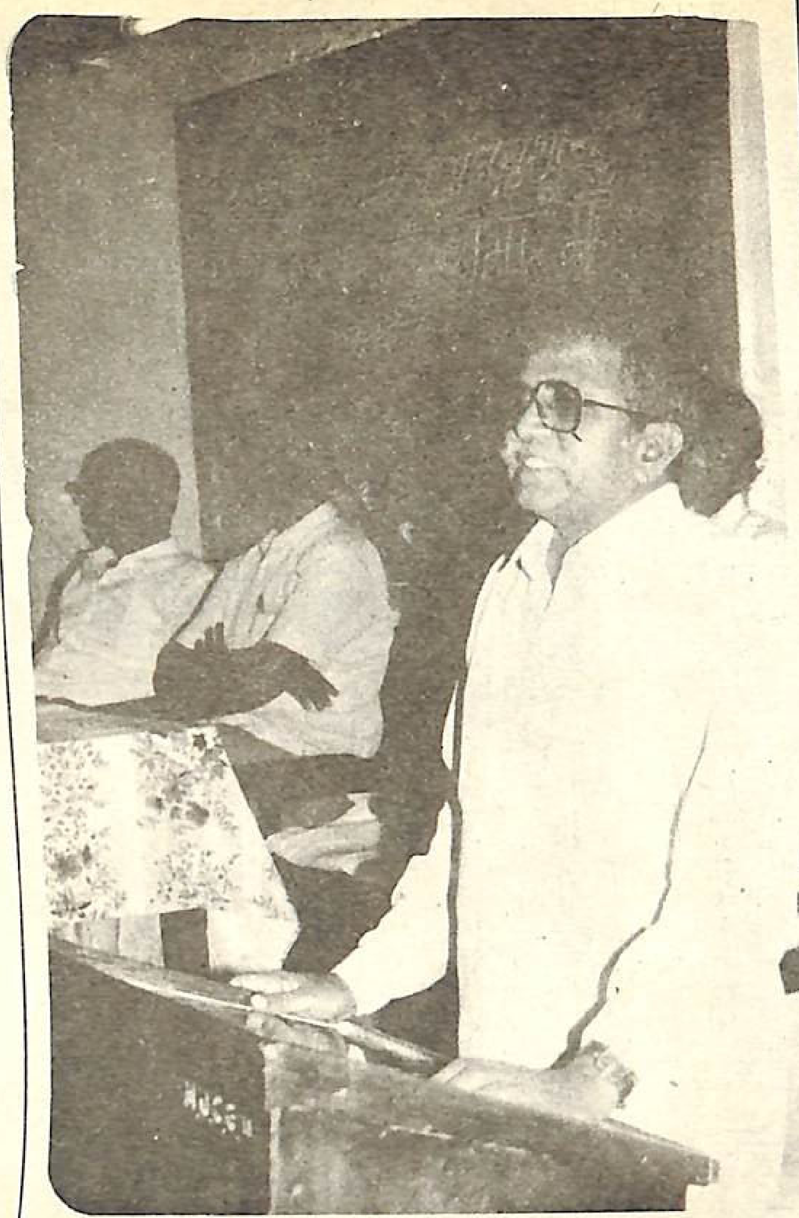

एम.ए. मानसशास्त्र व समाजशास्त्र उद्‌घाटन प्रसंगी बोलत असतांना मा. कुलगुरु डॉ.एन.के. ठाकरे

स्नेहसंमेलन

व्होरा समीर वसंतलाल
पुणे बोर्डात १० वा, आणि आय. आय. टी. प्रवेश परीक्षा उत्तीर्ण

कु. सोनी कांचन ब्रिजभूषण
पुणे बोर्डात हिंदी विषयांत प्रथम

जाफरी सय्यद जेहरा
सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थी १९९२-९३

☆ मुद्रक : मयुरेश प्रिंटर्स, ८२, नवी पेठ, जळगांव. ☎ २६१७६ पी.पी.

☆ टाईपसेटर्स : ओम कॉम्प्युटर्स, ५२, नवी पेठ, सांगली बँकेच्या वर, जळगांव

☆ प्रकाशक : प्राचार्य डी. एस. नेमाडे

☆ मुळजी जेठा महाविद्यालय, जळगांव
☎ कॉलेज ऑफिस २४२८१;
प्राचार्य ऑफिस २७३६३, प्राचार्य निवास २४३१०